

11
@ 26131
e.

CVETNIK.

Berilo

za

slovensko mladino.

Vredil

Anton Janežič,

bivši c. k. profesor na viši realki v Celovcu.

Drugi del.

Drugi natis.

V Celovcu 1876.

Natisnila in založila tiskarnica družbe sv. Mohora.

C V E T N I K.

Berilo

za

slovensko mladino.

Vredil

Anton Janežič,

bivši c. kr. profesor na viši realki v Celovcu.

Drugi del.

Drugi natis.

V Celovcu 1876.

Natisnila in založila tiskarnica družbe sv. Mohora.

1.

Zlate resnice.

(Zložil A. Slomšek.)

1. Kdor sam sebe povišuje,
Prazno glavo oznanuje.
2. Dež za solncem mora biti,
Za veseljem žalost priti.
3. Le terpljenje naših dni
Nam veselje posladi.
4. Tam, kjer glad morí lenuha,
Najde pridni dosti kruha.

2.

Najboljši kašipot.

(Spisal A Zupančič.)

Sin se je bil pri svojem očetu rokodelstva izučil. „Zdaj pa le po širocem svetu“, reko mu skerbni oče, „da se še bolj izuriš v svojem delu in tudi spoznaš, kako se pri tujih ljudéh kruh služi. Tudi jaz sem storil nektero stopinjo po svetu, in še nikoli mi ni bilo tega žal!“ Tako so oče govorili in mu našteli še celo versto tergov in mest, kamor naj gre in se z delom pomudi.

„Za božjo voljo!“ oglasé se prestrašena mati, „kaj pa misliš, oče? O vseh teh krajih še praviti nikoli nisem slišala in tod naj bi revež sam hodil? Kdo ga bo varoval, kde vodil? Le domá naj ostane, domá — ljubo domá, kdor ga imá, pravi star pregovor.“

Oče na to nič ne odgovoré; sinu mignejo, peljejo ga pred ulnjak ter mu reko: „Le poglej jih veselih živalic, kako verše in hité na delo! Daleč daleč gredo okrog, in kdo je vodi na daljnem poti od cvetke do cvetke? Kdo je varuje marljive delavke, da jih med potjo ne požró sovražne tice? In kdo je spet pripelje v domači panj, bogato obložene z blagodišečim voskom in medom? — Ali ne Oče nebeški, ki z

enako dobroto skerbi za velicega slona, kakor za malo miško? Ali ne On, brez katerega volje še vrabec ne pade raz streho?"

Na to se obernejo oče k materi, ki so zadej stali pa poslušali: „No, mati, ali ni naš sin več ko le-té bučelice?" — Pri tej priči so mati utihnili in z mirno dušo pustili sina po svetu.

3.

Kranjska dežela.

(Spisal V. Vodnik.)

Kranjska dežela je večidel hribasta. Veliko hribov in gorá je z dobrimi gozdi, drevjem, sadjem, hišami in ljudmi napoljenih; dosti jih je pak golih, in na nekterih vse leto sneg leži. Snežniki so na Gorenškem, in med njimi je imeniten Ljubelj zavoljo sterne in vendar čez-nj dobro nadelane ceste. Triglav kipi med Bohinjem in Bolcem; ta je najmanj 1400 sežnjev visok in je izmed najviših gorá v Evropi. Ž njegovega verha se vidi na Tirole, Horvaško in v Benetke. Mornarji ga na beneškem morji najpred zagledajo, kedar se proti naši deželi peljejo, in ga poznajo po imenu. Šmarna gora nad Ljubljano ima to posebnost, da je sterma, visoka in vendar od drugih hribov odločena stoji.

Dolensko ima niže hribe, in prideluje veliko zdravega vina, marvin z imenom. Pri Savi nese brodnija veliko dobička. — Notranjsko je vse hribasto. Od bohinskih snežnikov noter do Turškega deržé skozi Notranjsko debeli gozdi. Na Krasu pa je vse golo in skalovito, in silna burja vleče, da dostikrat težke voze prevrača; vendar tam najlepša pšenica raste. Tudi se nahaja tam veliko podzemeljskih lukenj, preduhov in votlih prostorov, v kterih so vse bire kamnite od kapov okamenele podobe videti.

Večidel je povsod dvojna žetev, ker se po sternini ajda seje. Blizo morja rastejo oljke, pomoranče, limone, mandlji, fige in drugo žlahtno sadje. Veliko dobrega vina se v Notranjem pridelá. Cela dežela redí obilno kónj, govedi in drobnice.

Kranjci so imenitni bučelarji; bučele jim posebno veržejo, zato ker ajdo sejejo in se z bučelami tako dobro pečati znajo, da so drugim deželam učeníki v bučelarstvu postali. Divjačine, tic in rib se veliko dobí v logih, gozdih, tekočih vodah, v jezerih in v morji. Največe bogastvo kranjske dežele so rude in platno. Rude se na več krajih dobivajo, plavijo in podelujejo. Živo srebro, železo, jeklo, svinec se na tuje prodaja

in denarjev prinaša. Platno prinese Kranjcem okoli 40000 goldinarjev iz drugih dežel; pa tudi v dostih krajih tako pridno po zimi predejo, da komaj štiri ure spé. Verh tega se tudi veliko vina, olja, živine, meziana, bleškega sukna, usnja, polhovih kožic, medú, voska, lesenine, skled, loncev, lesa za barke in sit v druge dežele prodá. Ker ima dežela dvojno žetev, sterno in ajdovo, zató je z ljudmi silno napolnjena in je tudi lahko redi.

4.

Mladina.

(Zložil M. Vilhar.)

1. Mladi ribič ribo vjame,
Al premajhna se mu zdí;
'Z mreže jo za vado vzame,
Pa na ternek nasadí.
2. Da bi vlovil ribe večé,
Verže ternek sred vodé;
Čakal je do mraka sreče,
V mraku prazen domú gre.

5.

Kitica Ezopovih basni.

(Spisal Fr. Metelko.)

I. Košuta in vinska terta.

Košuta se je lovcem za vinsko terto skrila in potuhnila. Lovci mimo gredé je ne vidijo in odidejo. Zdaj méni, da se jej ni več bati; po terti se začne spenjati in mladice objédati. Šum in lomast pa lovci zaslišijo in se vernejo; za terto zver zagledajo ter jo ustrelé. „Prav mi je, reče umiraje košuta, ker sem se nad svojo zavetnico nehvaležno pregrešila.“

Kdor dobrote s hudim vračuje, ne odide maščevanju.

2. Gad in pila.

Gad pride po noči v kovačnico in hoče vse orodje razgrizti. Najprej se spravi nad naklo. Ko pa nič ne opravi, zapusti je in gre nad pilo; tu, méni, bo lože kaj opravil. Pa tudi le-tú si zastonj prizadeva. Pila se mu posmehuje rekoč: „Bedak! kako hočeš mene s svojimi zobmi razgrizti, ker jaz železo premagam, in naklo, kteremu ti nič ne moreš, lahko v prah zdrobim?“

Kdor v svojo moč zaupa, družih pa ne pozna, ta se opeče.

3. Gad in belouška.

Gad je bil žejen in gre k studentu pit; belouška mu pa vodo prepové. Dolgo se prepirata in besedujeta, obá se vnameta in si čez tri dni boj napovesta. Žabe, belouški gorke, gredó gada podpihovat in mu obljubijo svojo pomoč. Zdaj se začneta in se hudo bojujeta; žabe priskačejo ter po svoji šegi pomagajo regljaje. Gad v boji premaga in potle žabe krega, da mu niso po storjeni obljubi pomagale; ali odgovoré mu: „Saj smo pomagale, naša navada je namreč samo z glasom pomagati in ne drugače.“

Kdor le samo z glasom pomaga, malo pomore.

4. Sraka in pavovo perje.

Sraka je pavovega perja nabrala in se z njim ozaljšala in našopirila. Ta posojena lepotina jo je tako prevzela, da je druge srake zaničevala. Zapustila je svoje sestre in v kerdelo lepih pavov se vrine. Ali pavi so kmalo spoznali svojo last in začnó kljevati srako: vse posojeno perje so jej izpulili. Osramočena se verne k svojim sestram, ktere jo pa silno čerté, preganjajo in tako hudo oključujejo, da še svoje perje izgubi; po tem takem jo zaničujejo njene domače in tudi vse druge tice.

Ne povzdignuj se čez druge, ne obetaj si in ne želi nikdar, kar ti po pravici ne gre. Ošabnost pelje v zaničevanje in sovrašтво. Bodi v resnici in ne po dozdevku, kar biti želiš.

6.

Zerno.

(Spisal J. Bilec.)

Vsako zerno, bodi si še tako majheno, je pravo čudo božje modrosti in mogočnosti. Belo moknato jederce obdaja terda luščina, da je váruje mraza. Pa to še ni dosti; modri stvarnik je oblekel jedro še v drugo, bolj voljno in tanko lupino, da ga ne tiščí terda luščina. Glejte, tako zavije skerbna mati milo dete v tanke plenice, da je obvaruje mraza in drugih nezdod. Pa žalibog se jih najde dosti staršev na svetu, ki za svoje otroke ne skerbé tako, kakor skerbi dobri stvarnik²⁰ za drobno zerno.

Pa tudi sredina našega zerna je prečudna; mala pičica je notri, ki se imenuje serce. To serce pa je kal prihodnje rastlike, začetek ponižne bilke ali mogočnega hrasta. Celó

moknato jedro je toraj le obleka kalí ali klice; služi jej pa kakor materino mleko v živež, dokler ne more vživati bolj čverste hrane. Ko pa s pomladi solnčni žarki zemljo ogrejejo, oživi in se napne dobro okovarjena klica, lupina počí in kal predere luščino.

Moč slabotne kali je prečudno velika: deni sto in petdeset liber težo na grah, ganila se bode in klica prederla, če si ga bil prej malo namočil. Od kod ta silna moč? Kako more klica, ki jo dete lahko razdere, biti tako jaka? Bistroumni umetnik in mogočni vladar! ali moreš ti kaj takega narediti?

7.

Ošabnežu.

(Zložil Fr. Cegnar.)

1. Stoji ošaben hrast na gori,
Na nebo z verhom se opira,
Sosedo svoje zaničuje,
S posmehom na-nje se ozira.
2. Dervár s sekiro gre na goro,
In tam pod hrastom se ustavi;
Sekira smertno pesem poje,
Na tla teledi hrast gizdavi.
3. O ti, ki zaničuješ brata,
Ker več prejel si od Gospoda,
Ozri se! stopa ti na peto
Nemila hrastova osoda.

8.

Ternolica in vinska terta.

(Spisal A. Slomšek.)

O lepi pomladi je v zglavji nad vinogradom ternolica lepo cvetela in se v svojem belem cvetji vsa košata na solncu grela. Svoje lepote pijana gleda v vinograd in vinsko terto zaničuje rekoč: Zakaj se pa ti lepše ne oblečeš, visoko hvaljena vnska terta? Ali te ni sram, da tako uborno v vinogradu stermiš in solze prelivaš? Gotovo ti merzí, da sem lepše oblečena ko ti, ker vidiš, kako veselo bučelice po meni šumé in otroci krog mene skačejo, tebe pa nihče ne pogleda!

Vinska terta pohlevno molči, pa tiho in čversto poganja svoj žlahtni sad. Ko jeseni grozdje dozori, pride truma ljudi

rumeno grozdje tergat, in vinski terti hvalo pojó: „Preljuba vinska terta, veselje našega sérca!“ Na ternolico se nihče ne ozrè.

„Soseda!“ reče jej zdaj vinska terta, „povej mi zdaj, ktera naji več veljá? Tvoja prerana hvala ti ni ostala, tvoje prune jagode, ki so tako košato ocvetele, so kislice, in vse se ogiblje ternja, ki ti je odraslo. Mojega ponižnega cvetja sad, sladko grozdje, veseli otroke in oživlja možake; vsak pošteni človek me ima rad.“

Samosvoja čast in hvala ti ne bo prida dala; ponižnost veljá in pridnost hvalo dá.

9.

Lastavica.

(Spisal Fr. Erjavec.)

Kjer koli po širokem svetu, razun sneženih severnih krajev, postavi si človek svoj dom, povsod ga spremlja zvesta prijateljica, to je mila in priljubljena tica lastavica. Ona ne dela razložka: ravno tako rada prilepi svoje gnjezdo na borno leseno kočó, kakor na steno gosposke palače. Zató se je pa tudi človeku prikupila in rad jej dá prostora pod svojo streho. Našemu ljudstvu je lastavica posvečena tica, greh se mu zdi jo ubiti ali jej razdreti gnjezdo. In ker so te tice človeku posebne ljubljenske, zató je že od nekdej rad pazil njihovo djanje in nehanje.

Ko se počnó vlačiti po dolinah jesenske megle, gleda človek z otožnim srcem, kako se zbirajo lastavice po zvonikih, dokler jih ena noč ne vzame. Čez planjave, čez višine, čez kopno in čez morje hité v zaželene tople kraje in ustavijo se še le daleč v srednji Afriki. S pomladi pa, ko je zginil sneg, ko se povsod zbuja novo življenje, prileté tudi one nazaj v svojo domačijo in človeku dobro dé, ko spet ugleda svoje stare znanke. Lastavice si poiščejo svoja stara gnjezda, očistijo je in popravijo, ako je treba, mladiči si pa zidajo nova.

Po cestah pobira z malim kljunčkom blato in je donaša v malih kepcah, ktere poprej oslini, da se bolj sprimejo. Vmes vplete tudi kako dlako ali bilko, da je gnjezdo toliko trdnjeje. Če je vreme ugodno, sezidano je gnjezdo v osmih dneh in meseca velikega travna znese ona 4—6 jajčic, ktera izvali v dvanajstih dneh, ako jej on donaša potrebne hrane. Če ne, terpi valitev tudi dalj časa. Mladiči so iz početka gerdi, širokozijali in stari imajo dosti opraviti, da je nasitijo. V treh tednih so godni, stari je izpeljejo, toda se zvečer povračajo v

gnjezdo tako dolgo, da se naučé zunaj prenočevati. Stari valé potem drugikrat.

Lastavica je med našimi ticami najboljša .etavka, zató ima dolgi, kot kosa vrezani perotnici in rogljast rep. Na tleh je neukretna, v zraku pa šviga kakor strela sem ter tje. Kakor misel hitro preletí ulice v mestu, krene v desno, zigrava v levo, in ko bi trenil se spet oberne; zdaj letí skor ob tleh, zdaj se spet vzdigne in izgine čez streho visokega poslopja. Leté si loví hrano po zraku, leté pita mlade, leté se tudi potaplja v vodo, ker se rada koplje.

On poje prav lepo, posebno dokler ona valí. Zjutraj na vse zgodaj, ko še vse mirno spi, ko se je komaj začelo na vzhodu jasni, prebudí se on prvi in potem gostolí in drobí svojo juterno pesmico, ki sicer ni umetna kakor slavčeva, ali vendar ima v sebi nekaj posebno prijetnega in serčnega.

Lastavica se hrani z malimi žuželkami, posebno z mušicami, metuljčki in keberčki, katerih je v lepem vremenu poln zrak. O gerdem in deževnem vremenu te tice večkrat stradajo, ker se onda žuželke poskrijejo. Tako neugodno vreme je tudi časih prisili, da zapusté jeseni naše kraje še poprej, nego so mogle izrediti svoj drugi zarod, in taki zapuščeni mladiči lakote poginejo.

10.

Pomladanska.

(Zložil L. Svetec Podgorski.)

1. Burja počiva, Megla beží; Cvetice iva Zlate rodi.	4. Modra vijola, Cvetje lepó, Krasita polje, Dol in goró.
2. Potok po tali Zemlji šumljá, V bistrem zercali Solnce igra.	5. Blaga dišava Dije pavsod, Vsa se narava Smeje naprot.
3. Slavec iz gaja Pesem glasí, Pirne obhaja Z družo gostí.	6. Pustimo zide, Hitro na plan! Zal naj odide, Tugo na stran!
7. Dokler leskeče Miljeni čas, Rože dišeče Pletimo v las!	

Jutranji občutljeji.

(Poslovenil A. Lesar.)

Zbudi se, moj duh, ter z veselim srcem hvali očeta vseh bitij! Zlato jutro te vabi premišljati dela njegova in slaviti njegovo dobrotljivost.

Solnce že vzhaja izza vzhodnih gorá ter bel svit razliva po rosnih dolinah.

Ob daljnem pogorji in okoli gladkega morja plavajo lahne meglice, ki se skoro nevidoma zbirajo, vzdigajo in zgoščujejo v srebrni oblak.

Na pol zbudjena se lepa narava vzdiga iz nježnih dišav ter se naproti smehljá veselemu jutru, katero se, s cveticami ovenčano, na perotih pihlajočih sapie bliža cvetočim livadam.

Tički z razsvetljenih vertov vzletavajo ter se vzdigajo v modri zrak, da s petjem pozdravljajo ljubi dan.

Bodi mi pozdravljeno, solnce nebeško, vir božjega blagoslova, ki se vzdigaš ko bliščeč seraf, da na božje povelje blagor razsiplješ nad zemljo in svoje žarke razlivaš čez vse, kar kalí in žíví; tù vdihaš rodovitnost, tam pa življenje.

Iz tebe neprenehoma izvira sedmerbojna svitloba, v njenih bistrih potokih se lepše leskeče vsaka lepota; iz tebe prihaja gorkota polagoma rastoča, in živna moč neprenehoma delajoča.

Dà, iz tebe kot s svojega vidnega sedeža se razodeva Vsegapričujoči; temna zemlja čuti njegovo pričujočnost (bitje) ter se razcveta; vse, kar žíví, vse se ga veseli.

Vsaka cvetlica vzdiga svojo okrepčano glavico ter Njemu, ktereга si morejo misliti le neumerljive stvari, daruje najslajše vonjave; tisoč plemen lahko-perotnih žuželek okoli njega leta, vlažno roso serka in s svojim veseljem nevedé slavi svojega stvaritelja.

Kako ljubo in milo se z modrega zraka in z vsake zelene vejice glasí jutranja pesem krilatih pevcev! Radost vzdiga pernate persi, veselje razodevajo njihovi žvergoleči glasovi.

Veselo ti na uho vdarja pesem, ki se enoteró glasí, nič manj pa tudi ona, ki se v lepo vbranih melodijah vsiplje iz glasovitega gerla.

Koga nek hvalijo, ako ne tebe, Vsegamogočni, čegar dobrotljivost čutijo, da-si tudi jim nisi dal duše, s katero bi te spoznali, mislili in vedeli za té.

Torej tudi tí, duša moja, hvali Gospoda, kateri ti je dal peroti, s kterimi lahko hrepeniš po njem; hvali Gospoda, kateri

te je vstvaril angeljem na veselje in za svojega ljubčeka! Z močmi, ki ti je daje goreče hrepenenje po njem, jecljaj mu svojo hvalo, angelji naj pa tam gori zamaknjenim krogom pojó nebeške svoje himne.

Hvaljen bodi, da si mi dal zopet gledati lepe prizore, ktere mi lepše in mičnejše kaže vsak novi dan!

Hvaljen bodi, da si mi zopet oživil moči, ki so bile razvezane v spanji!

Da moje oko zopet gleda tvoja dela, da moje uho še posluša sladki glas tvoje prijaznosti, da je moje telo še zmožno duši služiti, duša pa še zmožna telesu velevati, da morem sladko dolžnost, ki si mi jo ti naložil, zopet veselo zverševati, — vse to, večno bitje, je tvoja dobrota!

O da bi svoje življenje in vse svoje moči vedno obračal le po tvoji volji, le po tvojih namenih! Da bi se ta dan, ki si ga pridjal mojemu življenju, svetil v bukvah življenja!

12.

Moč in korist vode.

(Prosto po češkem spisal J. Podmilsak.)

Voda je zeló potrebna reč na svetu; brez nje ne bi mogla nobena stvar na zemlji živeti, in ves svet bi bila velika, od solnčnih žarkov razbeljena puščava. Voda je naša vsakdanja potreba: ž njo si gasimo žejo, čedimo telo in obleko ter si pripravljamo najpotrebnišo hrano. Pa tudi pri raznih drugih opravkih nam je zeló koristna. Po vodi plavajoče drevesno deblo je pokazalo prvotnim ljudém pot čez morje. Jeli so tesati čolne, ladije ter se seliti v razne kraje, kamor po suhem ne bi bili mogli priti. Na ladijah so prebrodili ljudjé široko morje, ter iznašli nove dele svetá, ki so nam bili poprej popolnoma neznani.

Voda je prebivališče mnogoterih živali; ona nam daje mnogo zlahtnih rib, kajti veliko ljudi, stanujočih ob morji in rekah, živi se le s tem, kar jim hrani morje ali reka. Vodo napeljujemo na njive, travnike in verte, da more rasti trava in cvetice, ki bi sicer vse posahnile pod pekočimi žarki. Znano nam je iz zgodovine, da sta v starih časih Evfrat in Tigris napajala vso mezopotamsko zemljo ter jo prestrojila v cvetoč zemeljski raj. Dan današnji pa, ko se je ljudstvo polenilo in ni hotelo dobrotljive naredbe božje v svoj prid obračati, spremenila se je zopet nekdanja lepa dežela v pusto puščavo.

V Egiptu je dobrotljiva reka Nil, ki poživlja celo deželo; izvira v pekočih krajih srednje Afrike in prinaša vsako leto s

seboj mnogo gnojnega blata, s katerim pognoji vse egiptovsko polje, da rodi najobilniših pridelkov.

Voda goni tudi razne stroje: mline, stope, papirnice in druge naprave, ki so neogibno potrebne za vsakdanje življenje. Dan danes pa nam služi voda še pri družih večih in imenitnih napravah: s pomočjo ognja in vode so napravili parne stroje, katerih moč presega vse dosedanje človeške iznajdbe. Ljudje so spoznali njihovo korist ter jo jeli obračati v svoj prid. Urni hlapen je spodrinil težavno vožnjo po cesti. Koliko časa je trebalo poprej, da se je spravilo blago v daljne kraje, kako težavno in nevarno je bilo večkrat potovanje po svetu! Zdaj pa nas pritira hlapen v nekolikih urah več milj daleč, kamor bi sicer potrebovali več dni. Parne ladije preplavajo najširja morja, če tudi ni najmanjše sapice, kar popred ni bilo mogoče, dokler so imeli samo ladije jadernice. Parne fabrike, mlini, kovačnice i. t. d., izdelajo s pomočjo parnih strojev več blaga na dan, nego je storilo poprej sto in sto rok v več mesecih. Tako mnogoverstno nam koristi voda, ako jo znamo prav obračati v svoj prid.

13.

Drevo v cvetu.

(Zložil M. Valjavec.)

1. Ko gledam s pomladi Cvetoče drevó, Veselja se smeje Mi serce sladkó.	6. In v sencí njegovi Pozabi se trud, Clo sivi glavíci Prijazno je tud.
2. Približam pobožno Se mu gologlav, Ker ono mladosti Podoba je prav.	7. Mladosti nedolžni Enaka je last: Ta cvet je dežele, Človeštva je část.
3. Vseh vertov je slava, Vseh vertov je kras, Prepevajo tice Mu hvalo na glas.	8. Veselje razseva In radost budi. O njeni krasoti Se vse veseli.
4. Za dom si izvoli Ga tičekov par, Ljubezni je srečne, Vesele oltar.	9. Z veseljem napaja Se starcu sercé, O njej se nebesa Samé veselé.
5. Iz cveta bučele Nabirajo med, Napravljajo 'ž njega Nebeškó si jed.	10. Zatorej ko vgleдам Cvetoče drevó, Veselja se smeje Mi serce sladkó.

Srečna mladost.

(Spisal M. Vertovec.)

Mladina, ki jej skerbé večidel drugi za živež, živi brez vse skerbí; vsako nedolžno veselje vživa z radostjo in popolnoma; po veselji hrepení in ga išče pri svoji enakosti; na njenem obličji, prepasanem z zadovoljnostjo, je izobražen mir serca in up vsega dobrega: mladost se nadja le srečne in vesele prihodnosti. Ta bo dobil po očetu lepo kmetijstvo, rokodelstvo, hišo ali grajščino; uni bo dosegel v svojem prosto izvoljenem duhovskem, vojaškem, sodniškem ali drugem stanu veliko čast in si prislúžil sloveče ime. Deklica si domišljuje, da bo imela v prihodnje kakor gospodinja zgolj vesele dni; vse drugače ko njene sosede ali celó bolje od svoje matere misli ona gospodinjiti, kedar bode sama za se. Mladost, vsa zamaknjena v prihodnjost, ne vidi in ne pozná vsakdanjega življenja, torej je obvarovana marsiktere, zlasti dušne britkosti, která reví druge ljudi, in tudi telesne težave lože prenaša. Ni ga čez fantovski in dekliški stan! Z veseljem se stari ljudjé spominjajo in ozirajo na pretekle dni svoje nedolžne mladosti. Naj se snideta dva prav stara prijatelja, ki sta se že v mladosti sprijaznila; naj se spomnita svojih mladih dni, o kako se jima bo serce vnelo, kri ogrela, beseda odvezala! Glas bosta povzdignila, z radostjo, z zolzami v očéh si bosta pravila, kako sta se veselila; sto in sto drugih rečí sta čisto pozabila, česar sta doživela mlada prijatelja, to pametita pa vse tako dobro, kakor bi se bilo véčeraj zgodilo.

O dragi mladenčí! vi največe veselje svojih staršev, ki tolikanj skerbé in si skoraj v vseh stanovih pritergujejo, da bi se le vam dobro godilo! ví ste veselje svoji žlahti, prijateljem, sosedom in znancem; domovina gleda z veliko zadovoljnostjo na vas, zakaj vi ste up, vi ste zastava nje prihodnje sreče; kmetijstvo, rokodelstvo in obertnost pričakuje od vas umnih in krepkih delavcev, pridnih gospodarjev, cerkev skerbnih pastirjev, država serčnih in junaških vojščakov ter brihtnih in zvestih služabnikov. Vse imenje in premoženje naše domovine preide za 20, 30 ali 40 let na vas; vse časti, vse službe gori do najviših bodo vaše; vi boste čez to dedšino gospodarili in jo duhovno in telesno obdelovali; branili jo boste v sili in ohranili svitemu cesarju in svojim vnukom; o da bi jo tudi s svojimi vednostmi in s svojim trudom bolj izobraženo na višo stopajo blažnosti ali časne sreče povzdignili!

Hazad.

(Vzhodna povest; polski spisal J. Krasicki.)

Ne daleč od slavnega mesta Damaska, v njegovi okolici je živel starček, Hazad po imenu. Imel je tri sine, ki je je dal, kolikor je najboljši mogel, po svojem stanu odgojiti. Ko so bili dorasli in ko je bila očeta huda bolezen potlačila, rekel jim je, naj pridejo k njemu, ter jim reče: „Nebeški duh Azar je naši hiši poseben varh; prikazal se mi je da ^{te} razodel mi, da ti, Ibrahim, moj najstarši sin, postaneš vojsčan, ti srednji Osman, pravnik, ti najmlajši, Juzuf, pa kupec. Povedal mi je, da se bo dobro godilo vam — vsem trem; potlej mi je dal tri sreberne pušice, ki je vidite pred seboj. Vse tri mi je dal s poveljem, naj vsakemu izmed vas eno izročim.“

Zdaj je dal starček vsakemu eno teh pušic, rekoč: „Kedar ti, Ibrahim, ki boš vojščak, postaneš polku poveljnik, odpri svojo pušico; ti, Osman, ki boš pravnik, kedar postaneš sodnik, ravno tako stori s svojo; ti pa, Juzuf, ki boš kupec, tudi razkleni svojo pušico ali še le tedaj, ko si pridobiš po kupčiji deset mošenj zlata. Skerbite, dragi sinovi, tako, kakor veste in znate, da vsak prižene tako daleč, in tačas . . .“ To je izgovoril in umrl.

Neizrečeno žalostni so pokopali sinovi očeta, priporočili se nebeškemu duhu Azarju, potlej pa so začeli vsi trije skerbeti za to, da zadosté svoji obljudi.

Res so srečno delali. S časom so prignali tako daleč, da je najstarši dobil polk, mlajši sodništvo, tretji deset mošenj zlata. Snidejo se potlej in ko prvi Ibrahim odpre pušico, najde v njej listek s tem-le napisom: Skleni tako, kakor si začel pa postaneš še lahko vezir. Drugi, to je Osman, najde na svoji tak-le napis: Končaj tako, kakor si pričel, pa postaneš lahko še mufti. Tretji pa, Juzuf po imenu, najde to-le zapisano: Nehaj tako, kakor si začel, pa boš lahko imel še ti-soč mošenj.

16.

Upanje.

(Zložil Fr. Levstik.)

1. Lej, upanje hodi pred nami
Od rojstva, da gremo 'z svetá,
Ko tare nas teža na rami,
Nam palico v roko podá.
2. Kedar se nam sreča oberne,
Da megla pred nami leží,
Nebeški nam raj se odgerne,
Ko upanja luč zagori.

17.

Življenje v gozdu.

(Spisal Fr. Marn.)

Kako prijetno je v gozdu, v tem veličastnem vertu, kjer je vsako drevo vir, iz kterega klije sladko čerstvilo, iz kterega puhti čist in zdrav zrak! Uho ti razveseljuje prijetno šumenje med gostimi vejami in petje krilatih pevcev. Tu priskakljá iz goščave ščinkovec in kriči na ves glas „pink, pink“; tam prileti taščica, bega sem ter tje, kima z glavo in perotmi ter peva „vuit ček ček“, in penica jej odgovarja od druge strani „čak čak luid“. Koliko pa se glasí še vmes drugih raznoterih glasov in kako se vse to lepo strinja, kako prijetno razveseljuje serce! Po bližnji smreki pa neposajena veverica kaže svojo prečudno izurjenost.

Lej, kaj bi bil kmalo pozabil! Nikar se ne serdi, ti ponosni zlatokrilec! Tudi tebe pohvalim, razveseljeval si me že večkrat s svojim možatim obnašanjem. Vselej sem se razveselil, ko sem zaslišal tvoj „klof klof“ nad seboj in zagledal zgodaj pri delu marljivega gozdnarja. Veste pa, kdo je ta gozdnar? Dobro, zlatokrili detal je to! Le pogledjte ga, kako ima lepo gozdnarsko obleko, rudečo kapico in zeleno z zlatom pretkano suknjico. Ta mu kaj lepo pristuje. Ima pa tudi postavo za to. Telo je gibčno pa krepko ter ima terde kite; kljun je raven in močen, noge žilave in kremplji ostri. Bil je siromak večkrat obrekovan, da kvari drevesa, in vendar ga ni poštenjaka nad njega. On živi samo od škodljivih červov

in bub; zató ga vsaj ne grajajmo, saj plačila mu tako nobeden ne dá. — On je kaj priden in dober gozdnar, dostikrat dela brez prenehleja ves dan in kljuje in kljuje, kjer čuti, da so se vgujezdili škodljivi merčesi. In kako je izurjen! Najprej poterka nekolikokrat na deblo in posluša, kako odmeva. Iz tega koj spozná, kako je notri, ali je drevo zdravo ali bolno. Znano je, da delajo tudi naši zdravniki tako; ali naš gozdnar se ni od njih naučil, on je znal to že davno prej. Na červivo deblo se vseli in začne kljevati na deblo s težkim svojim kljunom. Prebivavci te notranje države begajo vsi prestrašeni doli in gori, kjer je kak izhod. Detal dela na svojo roko, on nima nobenega pomočnika; skerbeti mora torej, ako ima votlina več izhodov, da mu ne uidejo, in kaj smešno ga je gledati, kako leta od luknje do luknje, da vsacega zasači. In gorjé merčesu, ki mu pride pod ostri kljun — po njem je.

18.

Red v natori.

(Spisal J. Varl.)

Ako premišljuje človek svet in stvari na svetu, kmalo zapazi nek nepremakljv, čudovit red, po katerem se vse v natori godí. Solnce, luna in zvezde nad nami v sinjih višavah imajo od nekđaj kroge, v katerih tekajo svoje pote; letni časi, noč in dan — vse se verstí med seboj, kakor pred tisoč in tisoč leti, še današnji dan. Prečudna je delavnost v natori. Nejenljivo hlapi vodovje in se vzdiga v zračne višine; na visoki gori se zbira spet vodni puh in vrača na zemljo kot dež in sneg, kot toča in pšeno, da moči in rodoviti zemljo in polni podzemeljske vodne hramove, da vrelce živi in z vrelei vred potoke in reke, ki vedno tekó in nikdar ne usahnejo. Zelišča in drevesa zelené in rastejo očesu človeškemu v veselje, človeku in živali v živež in v druge potrebe, pa tudi v zdravje z zdravilno močjó, in to ven in ven, leto za letom, neprenehoma. Zelišča, živali in človek so čudovito sestavljeni po svojih notranjih in vna-njih delih, čudovita je njih rast in življenje: vse se giblje, vse živi, reč je z rečjó v zvezi, reč od reči odvisna, vse pa naznanja neke postave, po katerih se vse giblje in živi, neki red, neko modrost in previdnost, ktera kaže in priča, da svet ni po kakem naključji postal, temveč da je delo bitja, ktero je modro, previdno in redoljubno, pa tudi z ozirom na zemljo in svetove nad nami neizmerne moči in oblasti. In to bitje je naš Bog in Gospod, vsegamogočni in neskončno modri stvarnik nebes in zemlje.

19.

Cerkvica.

(Spisal Fr. Levec.)

1. Cerkvica verh goró, Cerkvica bela! Vsak dan pozdravlja te Duša vesela.	5. Zvonček me tvoj budí Zjutraj iz spanja, K delu, k pokoju spet On mi pozvanja.
2. Zjutraj že, ko zlatí Solnce planine, Serčne pozdrave ti Diham z doline.	6. Pa če otožnost med Mir se zaplet'je, V tebi le, cerkvica, Najdem zavetje.
3. Tebe čez dan okó Zmer pogleduje, Serce večerne ti Zdihe daruje.	7. Tvoje zavetje res Mirno, tihotno, Kak dé nemirnemu Sercu dobrotno!
4. Saj mi takó ljubó Gledaš z višave, S holmca zelenega Daješ pozdrave.	8. Zatorej verh goró Cerkvica bela, Vsak dan pozdravlja te Duša vesela!

20.

Gostišče na gori sv. Bernarda.

(Spisal dr. J. Rogač.)

Postavila je mogočna roka božja kot nerazrušljiv vekovit mejnik med lepo Italijo in hribovito Švajco skalnato skladovje gore sv. Bernarda, ktere verhovi, z večnim snegom in ledom pokriti, 10.400 čevljev visoko nad morsko planoto proti nebu kipé. Že za časa Rimljanov je čez to goro peljala pot in še dan današnji meri po njej, brez primere nevarni, mnogo popotnikov trudne svoje stopinje. V sedlu tega velikanskega gorovja pa stoji gostišče, ktero je že v 10. stoletji na lastne stroške vstanovil sv. Bernard Mentonski. Duhovni tega samostana živé po pravilih sv. Avgušтина; njih glavna naloga pa je gostoljubno sprejemati romarje in druge popotnike, ter jim z vso ljubeznijo streči. In to ljudomilo delo ti resnično pobožni menihi z neznanskim darovanjem in zatajevanjem samih sebe do današnjega dne z vso

zvestobo opravljajo. Brez njihove neutrudljive miloserčne delavnosti in prizadevnosti in brez sposobnosti njihovih izverstnih in zvestih pomočnikov, psov, bi bila gora sv. Bernarda vpricho toliko protečih nevarnosti razun malo tednov v letu ostala nepristopna človeški nogi.

Ako hoče popotnik od švajcarske platí čez to goro priti, gre prek gorske, po temnih globinah nasproti šumeče reke Dranse šest ur hodá navzgor, dokler ne dospè do zadnjega sela sv. Petra, katero že 3600 čevljev visoko nad morjem stoji. Okrajina čedalje bolj divja in grozna prihaja in polagoma vse natorno življenje zamerje. Kmalo ne sprostira več nobeno drevo svojih košatih vej, in zelene, poprej še z nježnimi planinskimi cveticami obsejane trátine se porazgubé pod neobzirnimi sneženimi širjavami. Dolgo se še sliši prijetno žvergolenje planinskega škerjanca in tudi še tanko berlizganje urnoskokih sern; nasposled pa razdoné tudi ti glasovi in, preden se pride do verha, ni slišati družega, kakor le strahovito bobnenje uterganih valin in plazov, teh najgroznejših prikazni gorskega sveta, ki so že brez števila popotnikov v ogromnih gomilah zasule. Pa tudi ob najtoplejem poletji se po teh merzlotnih tokavah le s težo sneg pregazi; pa nikar da bi trudni popotnik počival, ker tedaj ga rado sladko spanje zaziblje, iz kterega se mnogokrat nikdar več ne prebudí, ako ga o pravem času že vsega terdega rešivna roka nenadoma ne predrami. Merzlota in enoličnost te neme okrajine v nemilo otožnost zagreba serce; zatorej popotnik s pravo radostjo zasliši iz dalje glas samostanskega zvona, kateri se ljubo, prijazno in jasno po gorskih višavah razlega, ali če mu lajanje psov napoveduje blizoto človeškega bivališča; kakovo veselje pa še le je za medleve oči kopernečega popotnika, kedar zagledajo s temnim škerlevjem pokritó, z belim križem ozaljšano samostansko zidovje. „O bodi mi stokrat pozdravljeno, predrago gostišče!“ zakipí mu radosti klik iz dna izsopihanih, pa zopet oživljenih persí. In nova moč mu prešine oterpnjene ude in urno pomika korake proti zaželenemu zavetju, saj si je v svesti, da ga čaka tam prijazen, gostoljuben sprejem. Resnično! ugled tega bivališča tam, kjer zgolj grozna pustota premogočno kraljuje in je večna zima svoje morivne peruti razprosterla, ravno tako potolaži, razveselí in okrepča duha in telo, kakor postrežna miloserčnost menihov in skerbno vohanje njihovih štíronožnih tovaršev prav prijetna čutila v popotnem budí. Tu tedaj, v toliki višavi (7350 čevljev nad morjem), kjer vedno ledene sape pišejo, kjer je solnce tudi v najgorkejem poletji skoraj vso svojo moč izgubilo, — zakaj malo jezero blizo samostana na jugu nikdar ni brez vsega ledú in njegovega žalujočega bregovja nobena

zelena bilka ne lepša — tu v najbolj neljudnem kotu zemlje stoji že blizo tisoč let to velevito znamenje junaške kerščanske ljubezni.

Gostišče je trdno, dokaj prostorno poslopje, v katero se trudni popotniki brez plačila, brez ozira na vero in stan, sprejemajo in gostoljubno postrezajo, časi tudi smerti otmó. Ono stoji na najvišem mestu starega sveta, na katerem si je človek izvolil bivališče svoje. Življenje ondašnjih previvavcev je strahotno, polno nevarščin. Devet mescev terpi zima, ktera tu najvišjo stopnjo doseže, in sredi poletja jame zgodaj zmerzovati. Sneg pada tako gosto in napade tako visoko, da je le po stopnicah mogoče priti do gostišča. Tu preneha skoraj slednja rast; in kakor daleč oko seže, povsod ni drugzega videti, kakor sneg in led; samo o največi gorkoti zraste v majheni ograjici nekoliko zelenjave. Grozna burja tuli pogostoma okoli samostana; neprenehoma se nad njim utergavajo plazovi in ga proté s seboj v brezno porušiti. Vse: derva, hrano in česarkoli prebivavci tega poslopja potrebujejo, morajo si po več ur daleč na krošnjah in oslih težavno pritovoriti. Od vsega sveta odločeni, ne vidijo po celo leto drugzega človeka razun popotnika, ki na njih duri poterka, ali pa ktere sami trudapolno na dom pripeljejo in prenesó. O lepšem vremenu prihaja sem tudi mnogo romarjev iz bližnjih planinskih podólj, da molijo v cerkvi, ki blizo gostišča stoji in sv. zakramente tam prejmo. Vsled preostrega, merzlotnega zraka in silnega truda ne doživé menihi visoke starosti; navadno merjó v najčverstjih letih, ali pa se morajo vsi bolehavei umakniti v gorke nižave in se tam okrepčati; pa saj ljubezen, pravi sveto pismo, je močnejša ko smert. — Redovniki sv. Avgušтина, navdani z ljubeznijo in gorečnostjo vstanovitelja sv. Bernarda, imajo v gostišču posebne služabnike — maronijerje — kteri popotnim po rebrinah in dolinah s hrano naproti hodijo, da je okrepčajo, jim delajo tir ter je do samostana pripeljejo. Za pomočnike imajo velike pse, kteri so posebno na to naučeni, da stezo ali cesto v snegu, ob breznih, o megli in zametih dobro poznajo, da nesrečne popotnike poiskujejo ter jim življenje otemajo, in ta svoj nalog oni prav izverstno spolnujejo. Vsako jutro gre eden služabnikov ven na pot z enim ali dvema teh psov, in kakor hitro jima dá znamenje, radostno izdirjata skozi samostanska vrata, preletavata tudi najnevarniše kraje, z velicimi skoki preskakujeta zijavne prepade, sledita po sneženih navalih in iščeta zašlih in zmerznenih kakor mati zgubljeno dete. Eden ima skleničico, eden pa zvonec na vratu. Ako najdeta obnemoglega popotnika, obskakujeta ga vesela, va-nj puhata, mu ude ližeta in znamenje dasta, da pride služabnik in predramljenega in okrep-

čanega pelje v samostan. Ako je pa popotnika plaz zagrebel, ali ga je trudnega v zmerzlinski omedlevici sneg zapadel, psurno mesto zasledita, in nemudoma z razkopanjem in lajanjem nesrečnika pomožni človeški roki na znanje dajeta. Miloserčni menihi prihité, in mnogokrat se jim pogodí, da še živega iz snega izkopljejo. Nesó ga v samostan, kjer ga s snegom dergnejo, v gorko postelj položé in sicer z vsemi pripravnimi pripomočki medlevo življenje v njem budé. Se vé, da menihe same pri tem usmiljenem delu čaka časi pod plazom hladni grob. In za vso to neutrudljivo miloserčnost oni ne pričakujejo plačila od družega, kakor le od Boga. Oni sami nabirajo miloščino po švajcarskih dolinah, da sami sebe prehranijo in popotne, zlasti nesrečne preskerbevajo. Število tistih, ki so po bojiščih izkervaveli, vé veseljna Evropa, število tistih pa, katerim je junaška miloserčnost v teh groznih puščavah življenje otela, ni znano nikomur.

21.

Začetek družinskega življenja.

(Poleg Platona poslovenil J. Božič.)

Učitelj. Ljudje se združijo v občino in sploh v državo, kaj ne, zato, ker si, kakor jaz mislim, posamezni človek ni zadosti in mnogoterih reči potrebuje? Ali pa mar misliš, da se iz kacega drugega vzroka mesto zidati začne?

Učenec. Jaz ne bi vedel drugega.

Učitelj. Ako si tedaj drug drugega privzamemo, tega k temu, unega k unemu namenu, in ker mnogo potrebujemo in tudi veliko ljudi v eno srenjo zberemo, da bi si delo in dobiček delili, imenujemo to skupno bivališče mesto. Ali ni res?

Učenec. Res je.

Učitelj. Če drug drugemu kaj podelí ali kaj od njega dobí, stori on to zarad tega, ker si misli svoj stan zboljšati?

Učenec. Kaj pa da!

Učitelj. Hajdi pa staviva si iz nova mesto v mislih. Da se začne staviti, to prihaja po moji misli od tod, ker ga je nam potreba. Ali ne?

Učenec. Se ve da!

Učitelj. Po vsaki ceni pa je prva in največa potreba priskerbovanje živeža, da se biti in živeti more.

Učenec. Gotovo.

Učitelj. Potem je treba stanišča, obleke in tako dalje.

Učenec. Res je tako.

Učitelj. Povej mi pa zdaj, kako bode moglo mesto vsem tem potrebam zadostiti? Ali ne bode moral biti eden kmetovavec, drugi tesar, zopet drugi tkalec. Ali mar pridenimo tem še črevljarja ali koga družega, ki bode za obleko skerbel?

Učenec. Kaj pa da.

Učitelj. Tedaj bi najmanjše mesto obstalo iz 4 ali 5 ljudi.

Učenec. To je res.

Učitelj. Kako pa zdaj? Ali bo vsak izmed teh svoje delo za vse druge opravljal? Ali bo mar na pr. en kmetovavec štirim za kruh skerbel, štirikrat toliko časa in truda obernal na to, da vsem kruha pripravi in se tako ž njimi združi? Ali pa mar bode, ne gledé na druge, sam za-se četerti del kruha pripravljaj v četertem delu tega časa, druge tri dele časa pa skerbel za druge tri potrebe, namreč za stanovanje, obleko in obutev. Tako bi, kaj ne, namesto sitnega združevanja z drugimi sam za-se najbolje skerbel?

Učenec. Kakor se meni dozdeva, ljubi učitelj, šlo bode po prvi boljše ko po drugi poti.

Učitelj. In temu se zares ni čuditi. Kajti jaz prevdarjam, med tem ko govoriš, tudi to, da nimamo od nature vsi ravno tistih zmožnosti, da so té kar različne, ker ta je za to, drugi za kaj družega pripraven. Morebiti pa si družih misli?

Učenec. Nikakor ne.

Učitelj. Kaj tedaj misliš, kaj bode boljše, ali če se en edini človek ob enem istem času z več rokodelstvi pečá, ali pa le z enim samim?

Učenec. Le tedaj, če se z enim.

Učitelj. Zdaj je pa tudi to jasno, da vse nič ne veljá, če se enkrat pravi čas za kako delo zamudí.

Učenec. Res je to.

Učitelj. Po mojih mislih namreč delo ne čaka delavca, kedaj da pride na versto, temuč delavec mora gledati in za delo prijeti, ter ga ne kar mimogredé ali po priliki opravljati.

Učenec. Se vé da mora tako biti.

Učitelj. Po tem takem se bo delalo vse bolj s pridom, lepše in lože, če kdo le eno samo rokodelstvo po njegovi lastnosti in priložnosti opravlja, ne pa da bi se še z drugimi vkvarjal.

Učenec. Se ve da.

Učitelj. Treba nam je tedaj več ko 4 ljudi ali meščanov, da bi se vse te reči opravliale; kajti kmetovavec si ne bo kakor jaz mislim, pluga sam narejal, če hoče, da bo dober; tudi ne sekire in drugega orodja, ki so za kmetijstvo potrebna.

Ravno tako si tudi tesar ne bo sam svojega orodja izdeloval. kajti veliko mu ga je potreba; tako tudi ne tkalec in črevljar, Ali ni res?

Učenec. Res je tako.

Učitelj. Tako tedaj se bode več mizarjev in kovačev in družih tacih rokodelcev v družbo ali občino našega mesta sprejelo in je obljudilo ali z ljudmi napolnilo?

Učenec. Kaj pa da.

Učitelj. Pa tudi nič tacega ne bi bilo, če jim še govedarje in ovčarje in druge pastirje dodamo, da bodo kmetovavci imeli vole za oranje, da se morejo tesarji s kmetovavci vred živine za prenašanje svoje robe, tkalci in črevljarji pa kož in volne posluževati.

Učenec. Pač ne bi bilo majheno tako mesto, v katerem bi vse to bilo.

Učitelj. Vendar pomisli to, da je skoraj nemogoče tam mesto postaviti, kjer ne bi bilo ničesar vvažati.

Učenec. Da, res nemogoče.

Učitelj. Tedaj mu bode še zmeraj tacih treba, ki bodo iz kacega družega mesta vse potrebno donašali.

Učenec. Se ve da bo treba.

Učitelj. Zares, če gre pa zdaj posel (pot) prazen in brez tistih reči od doma, ki tistim manjkajo, od katerih je vse potrebno za-se dobiti mislil, — kaj, ali ne bo spet s praznimi rokami domú se vernil?

Učenec. Se ve da.

Učitelj. Treba je tedaj ne samo domá za-se delati potrebne reči, ampak tudi take in v tolikem številu (meri), da se pomore tudi drugim, ki jih potrebujejo.

Učenec. To mora biti.

Učitelj. Tedaj nam je več kmetovavcev in družih rokodelcev za naše mesto potreba?

Učenec. Zares.

Učitelj. Potem bomo pa v naši družbi tudi še družih potrebovali, ki nam bodo izvažali in dovažali, kar bo treba. To so pa kupčevavci, ali ne?

Učenec. Tako je.

Učitelj. Treba nam bo tedaj kupčevavcev.

Učenec. Kaj pa da.

Učitelj. In če se bo po morji kupčevalo, treba nam bo tudi veliko tacih, ki vse to, kar k mornarstvu spada, izdelovati znajo.

Učenec. To se ve, da nam bo veliko tacih treba.

Učitelj. Kako pa zdaj, kako si bomo v mestu eden

drugemu podeljevali, kar je kdo izdelal? K temu namenu namreč smo si z zedinjenimi močmi mesto sezidali.

Učenec. Očitno je, da le s tem, da se bo kupovalo in prodajalo.

Učitelj. Treba nam po tedaj terga, in da se bo menjati in kupčevati moglo, tudi denarja.

Učenec. To se razume.

Učitelj. Kako pa to, če bi n. pr. kak kmetovavec ali kak drug rokodellec svoje pridelke in izdelke na terg prinesel, pa bi ne prišel o tistem času, ko so drugi tam (na semnji) bili, ki bi bili radi svoje blago zabarantali, — ali bo moral domá svoja opravila popustiti in na semenj iti?

Učenec. Nikakor ne! Nahajajo se namreč ljudjé, ki to sprevidijo in se tega opravila lotijo. V dobro vredjenih mestih so to po navadi taki, ki so slabotni in nepripravni za kako drugo opravilo. Le-tí morajo namreč na enem istem mestu na tergu sedeti, bodi si da barantajo za denar blago, ki se na terg donaša, ali pa tudi da se za denar zamenja, kar kdo kupiti želi.

Učitelj. Iz tega tedaj nastaja potreba, da so tergovci v našem mestu; zakaj tergovce pač vendar le tiste imenujemo, ki na terg hodijo, da kupujejo in prodajajo; tiste pa, ki v mesta hodijo, kupce.

Učenec. Res je tako.

Učitelj. Imamo pa, kaj ne, v naši družbi še drugo versto ljudi, ki poleg svojih dušnih zmožnosti ne morejo občinstvu v prid biti, temuč so le za telesna dela pripravni. Vsi le-ti tedaj opravljajo dela za neko ceno ali plačilo, kakor pravimo, in se navadno imenujejo dninarji (zato ker na dan delajo ali služijo).

Učenec. Tako je.

Učitelj. Tako tedaj sva videla, kako je nastalo mesto in se v njem začelo razvijati priprosto družinsko življenje, ki še ni poznalo razuzdanosti in večih potreb, bolj umetnih rokodelstev in izdelkov, pa tudi bolezní in vojske ne.

Sprehod.

(Zložil S. Jenko.)

1. In serce, tí se ne zbudiš,
In jezik vedno le molčiš?
Zdaj klije tebi dvojni cvet:
Pomladni čas, čas mladih let.
2. Poglej, obrni se okrog,
Zelena gora, živ je log,
Povsodi pomladanski cvet
Vesoljni v svate vabi svet!
3. Podaj, prijatelj, mi rokó,
Pod milo ideva nebó,
Kjer njiva zopet zelení,
Nad njo škerjanec žvergolí.
4. Al spet si tukaj, znanec moj?
Le dvigni se, na glas zapoj;
Naj petja glas, veselja klic
Oznanja nam prihod cvetlic!

Vinska terta.

(Spisal I. Tušek.)

Najboljši pevci med tiči imajo priprosto obleko. Nikakoršna pisana suknja ne naznanja, da jo zna slavček najbolje drobiti; enako skriva vinska terta svojo moč med krevljastimi vejami in se zaničuje v zelenkastih majhenih cvetkah. Pa listje je lepo in vredno, da venča čelo bogu, ki daruje veselje. In kdor vé, kako lepo diše njene cvetke, ta se ne čudi, da rodé tako rajske jagode. Terta se opira in pleza po drevji in po koléh, kakor bi hotela prositi človeka, da jo sadi in podpira. Sadi jo je pa tudi, od kar se je zavedel, in ne bode je opustil. Kakor pripoveduje sveto pismo, zasadil jo je Noe koj, ko je naznanjala mavrica, da se bo odslej začelo veselo in prijazno življenje in rastje brez ovire.

Gotovo so terto že sadili ob časih Homerja in njegovih verstnikov na Gerškem in v Mali Aziji. Iz Gerškega in iz Egipta so zanesli terto na Laško. Romul je daroval bogovom še mleko, Numa Pompilij je že prepovedal, da se ne sme merličem na germade polijati vina. Najpoprej so sadili terto krog Rima, kamor je prišla krog 180. leta pred Kristusom iz Gerškega. Perve rimske postave so prepovedovale, da se ne sme piti vino pred 25. letom, Gerki pa niso bili tako natančni. — Na južno Francosko so zanesli Feničanje terto 600 let pred Kristusom iz Azije. Severnim ljudstvom se je bilo vnelo poženje do ognjenega laškega vina; prilomastili so zató večkrat čez planine, da bi se ga napili. Domicijan je bil terto prepovedal; pod dobrim vladarjem Probom se je pa razširilo vinstvo do reke Rajne in v Panonijo. Po zgodovinski poti je težko zaslediti domovina vinske terte; mnoge povesti kažejo na mnogo krajev. Mogoče tudi ni drugače, ker skoraj vsako ljudstvo je dobilo vinsko terto iz družega kraja. Najberž je doma terta v Aziji v gozdih Mingrelije in Imerecije, kjer še divja raste. Noetova povest dokazuje tudi že zgodnje vinstvo med Kavkazom in Araratom.

Reja je terto jako spremenila, kaplja na dobroti toliko pridobila, da je kaj. Skušnje in vednosti so učile človeka, kako naj pripravlja vino, da bo najboljše. Dosegel je človek tudi toliko, da se sme imenovati vinska kapljica najblaža pijača v dolini grenkih solz. Kakoršnega vina poželi gerlo, sladkega ali močnega, z vsakim vé postreči umni gornik.

Terta raste po celi zemlji; pa čez 50° širokosti in med krogi solnčne vernitve se ne da saditi. V vročih krajih raste terta le na hribih, kjer je bolj hladno. Terta ne sterpi ne mraza ne vročine, če sta prehuda. Že v severni Afriki se terta v osojah najbolj obnaša. V nekterih krajih perzijanskih izkopljejo 6 do 10 čevljev globoke jame, v ktere sadé terto, da jej ni prevroče. V tacih vročih krajih ne delajo povsod vina, ampak uživajo le grozdje; tudi bi bilo vino škodljivo pri taki vročini.

Evropci niso nikjer mogli biti brez vina. Zanesli so torej terto na vse kraje, kjer koli so se naselili in kjer je bil kraj za-njo. Skušali so jo tudi zarediti v Ameriki, pa ni hotela rasti. Sedaj so pa začeli saditi domačo terto, ki tam divja raste, in obnaša se jim prav dobro, posebno v dolini reke Ohio. Najimennitniša izmed vseh je terta, ki se zove „Katawba“, in še najbolj preterpi mraz. Jagode ima sicer drobne, pa sladke, in dobro diše.

Na severni meji vinstva rastejo skoraj najboljša vina. Nektero je pa tudi, da vleče usta navskriž, da je joj! Pri nas

sadé terto na južnih bregovih, v bolj vročih krajih tudi po ravnem. Terta ljubi dobro zagnojeno, peščeno perst, ne pa mokre ilovčaste. Kako jej vulkanska tla godé, kaže vino, ki raste krog ognjebljivnega hriba Vezuva. Ne imenujemo tega vina zastonj solze Kristusove.

Če se ne obrezuje, zraste terta zeló velika. Pripoveduje se od ene na Francoskem, ki je bila debela kot mož čez pas, in ki je na leto dajala 350 steklenic vina. Na južnem Francoskem se še zdaj dobivajo grozdi, šest — deset funtov težki. Ko je bil poslal Mozes Jozua-ta in druge može, da bi bili ogledali deželo, ki se meda in mleka cedi, dobili so grozd, ki sta ga morala dva možaka nesti na drogu. Neki popotnik pravi, da se še zdaj dobivajo tam grozdi 17 funtov težki. Iz svetega pisma vemo, da je bilo v Palestini nekdanj vinstvo glava poljedelstva, da je bila terta največi blagoslov objubljene dežele.

24.

Leonida s Špartanci pri Termopilah.

(Spisal A. Umek.)

Gerške dežele starodavnega časa, da-si nektere zeló majhene, kažejo, koliko moč ima sloga, mati krepke, svóbodne deržave. Tovaršica slogi pa mora biti junaštvo, in junaštvo izvira iz iskrene, navdušene ljubezni do domovine. Mnogo zgledov te verste nahajamo ravno med Gerki, in imena gerških junakov se odlikujejo v vesoljni zgodovini, kakor najsvitljeje zvezde na nebu. Med najslavníše možé, kateri so se kedaj borili za domovino, mora so gotovo šteti Leonida, špartanski kralj, čigar junaški smerti se po pravici čudi ves poznejši svet.

Mnogo vojnih derhali se je vsipalo iz Azije nad narode evropske. S posebno hudimi vojskami so Gerke nadlegali Perzi; najsilníše trume pa je bil nad njo pripeljal perzijanski kralj Kserks. Njegova armada je, kakor beremo v starih zgodovinarjih in v gerških narodnih pesmih, bila tolika, da se je po dveh mostih sedem dni verstila čez Helespont, prehajaje iz Azije v Evropo. Valé se od Kerzona dalje proti Greciji, čez Tracijo, Macedonijo in Tesalijo, ta silna derhal mahoma zmaga vse dežele. Nihče se ne meni za boj, v grozi in trepetu ponujajo ljudstva perstí in vodé, znamenje vdanosti. Drugače pa se obnesejo Gerki. Videči silno nevarnost, združijo se vse deržave na boj zoper Perze, s Špartanci na čelu.

Mesca julija o času, ko so se obhajale sloveče olimpijske igre, počí glas, da perzijska vojna namérja vdariti na gerško zemljo. Hípoma tedaj pelje Leonida 300 Špartancev in nekaj tisoč družih Gerkov k Termopilam, do ozkega prehoda iz Tesalije v Grecijo, in zastavi sotesko, ker po drugi poti sovražnik ne more dalje proti jugu. Pač razkači Kserksa prederznost, da peščica Gerkov hoče zagradiť pot njemu, mogočnemu perzijanskemu vladarju, ki se mu vklanljajo vsi narodje v Aziji tje do Indije, in v čigar kraljestvu je najmanjša dežela večá ko vse gerške deržave skupaj. — Ūrno pa se premisli, češ, le-ti se vendar ne bodo ustavljali, marveč taki barbari so, da si gotovo v čast štejejo, ako je berž pomlatimo. Velikodušno torej ukaže, naj mu berž izročé orožje. Neustrašen odgovorí Leonida temu ukazu: „Pridi po-nje.“ — Ko nekde opomni, da je Perzov toliko, da solnce zatemné s svojimi pušicami, reče junak: „Tem boljše, bíli se bomo v senci.“ — Zdaj še le se prav razserdí Kserks, ker z lepo nič ne opravi. Ukaže najprej, naj mu žive polové ter je pripeljejo pred-enj, da vsaki posebej prejme zasluženo plačilo. Vname se terd boj. Ali Kserksovih vojakov pade truma za trumo, Gerki pa stojé terdno kakor zid v klancu tik morja, ker sovražnik jim od nikoder ne more do živega, tako ugodno jim je zavetje. V Kserksovi armadi je bilo deset tisoč vojakov, ki so bili najhrabriši med vsemi in so se imenovali „neumerljiva truma“. Ker jih je že toliko padlo in niso vsi nič opravili, serdit požene Kserks še té v boj; pa vse zastonj.

Ali česar ne zmaga sovražnikovo orožje, premaga brezbožno izdajstvo. Sredi junaških Gerkov je bil nesrečen malo pridnež, po imenu Efialt; le-tá se ukrade k Perzom ter jim pokaže stezo prek gore Oeta. Priplazi se truma sovražnikov Gerkom za herbet, da je napade od zadej. O pravem času zvé Leonida nevarnost, in vedoč, da je zastonj dalje bojevati se, ne brani nikomur domú. Mnogo jih pobegne. Leonida in ž njim 300 Špartancev in 700 Tespičanev — le-tí si izvolijo junaško smert za domovino. Vname se iz nova presilno klanje; Leonidovi udrihajo po Perzih kot levi in jih pomoré še mnogo tisoč. To se vé da razkači sovražne vojake tako, da se jim vname divja grozovitnost, in da prenemilo razsekajo junaško gerško kerdelo.

To je naredil nesrečni, brezbožni izdajavec, pleva med zernjem, čigar imé živí v prokletstvu razžaljenega naroda.

Leonida pa in njegove slavé neumerljive pesmi, povelj-

čuje hvaležen spomin. Na bojišču so mu Gerki za spominek postavili bronastega leva z napisom :

Lakedemoncem naznani, popotnik, tu da ležimo
Mertvi, ker velel takó je domovine ukaz.

25.

Življenje.

(Zložil J. Uršič.)

1. Popot'vanje, bratje, Je naše življenje, Mož modrih od nekaj Je to govorjenje ; Skoz ktere dežele Pa pot nas peljá, Naj pesmica moja Na znanje vam dá.	3. Mladenčev, dekličev Je druga dežela, Razlega se petje Vesel'ga kerdela ; Si delajo sanje Od zlatih gradov, Pa skušnje jim manjka, Modrosti darov.
2. Po travnikih perva Nas pisanih pelje ; Marjet'ce, zlatice V stezice nam stelje ; Otroci brezskerbni Po trav'ci tekó, V rumenkaste lasce Cvetice pletó.	4. Po tretji hladno je, Gre pot čez višave, Se kri umiri, se Razjasnijo glave ; Se trudijo z delom Postavni možjé, Sad truda berejo, Za prihod skerbé.
5. Čez gole verhove V četerti so pota, Je merzlo že v sercu, Ne greje gorkota ; Pa starčekom kmalo Dežele je kraj : Takó je na zemlji Le kratek naš raj.	

26.

Razpotje življenja.

(Spisal J. Podmilšak.)

Zapustil je nekdo svoj mili dom in se napolil po širocem svetu.
Solnce je vzhajalo izza visocih gor ter jim zlatilo s svojimi

žarki s snegom pokrite verhove. Tički so se prebujali iz spanja ter prepevali po logu slavo in hvalo Gospodu; červički in mravljinčci so sem ter tje lazili in si pripravljali potrebne hrane za zimo, po gošči pa so skakali boječi zajčki in serne ter se skrivali mimo gredočim ljudem. Čversto stopa popotnik po namenjenem poti in se raduje prekrasne narave ter z veselim srcem prepeva hvalo Bogu. Zdaj je priplavalo solnce popolnoma izza gor ter obsvetilo široko krajino, obdano z rodnim poljem in bujnimi travniki, po katerih so se lesketale pisane cvetice v jutranji rosi kakor dragoceni biserji ter oznanjale veličastvo božje. Kraj ceste so vodile po krasnih vertih stezice, posute z drobnim peskom; zeleno trato je napajala hladna rosa, in široke veje sadonosnega drevja so se pripogibale pod težo najlepšega sadja. Krog in krog so se čuli mili glasi jutranjih pevcev, ki so mu delali kratek čas. Zdelo se mu je, da ga kliče krasna priroda: Pusti prašno cesto in pojdi sem v vert, po belo peščenih stezicah je prijetniše se sprehajati! Ne potuj dalje, pojdi sem in počij se kraj ceste na mehki travi pod košatim dobom! — Zdelo se mu je, da ga kliče bistri studenček: Pojdi sem in okrepečaj si suha usta z bistro studenčnico! Zopet od druge strani mu je šepetalo na ušesa: Čemú terpiš lakoto, oddehni se nekoliko, saj je dosti časa; pojdi sem in okrepečaj se z okusnim sadjem; tergaj rudeča jabelka in sočne hruške, kolikor se ti jih poljubi! Popotnik se dolgo ne zmeni za take vabilne besede; solnce, že visoko na nebu, to ga je opominjalo, da je njegov pot jako važen, da se ne sme muditi nikjer le trenutka ne, sicer je zamujena njegova sreča in sreča veliko drugih ljudi. Ker pa so ga vabilni glasi vedno bolj mikali, obstoji kraj pota in jame misliti: Kaj mi bo neki škodovalo, če stopim nekoliko v krasni vert, v katerem so tako prijetne steze in krasne cvetice, saj mi ni treba zarad tega zapustiti glavne ceste, pogledal bom nekoliko, kako je kaj ondi! In res jo krene s pota v vert, kjer so se križale bele steze in cvetele krasne cvetke. Jel je tergati lepo dišeče cvetice ter je vtikati za klobuk, tresti sadje in si z njim hladiti žejo in tolažiti lakoto. Tu je obstal pri kakem germu in poslušal ljubeznjive glase prepevajočih tičev, potem zopet dirjal po stezah, da bi ulovil pisanega metulja; potem se je vsedel na lepo kamenito klop, da bi si počil, in lahkomišelni popotnik je počival tako dolgo, da se je nagnilo solnce k zapadu. Po logu so omolknili tiči in poskrili se v svoja gnjezda, senca velikanskih dreves je naglo rasla po zeleni trati kraj gozda in petelinji glas je oznanjal, da se je že zelo zapoznalo. Popotnik skoči s svojega po-

čivališča, dirja naprej in hoče poravnati, kar je zamudil, pa bilo je že prepozno: cesta mu je zginila izpred oči. Tu so mu ovirale korake polzke, s koreninami prepletene steze, tam valovite, bobneče reke in stermi prepadi. Ni mu bilo moč priti do zaželenega kraja; dirjal je krog ves zmešan in spehan, naposled pa je žalostno poginil na samotnem kraji.

27.

Tobijevi nauki za sina.

(Iz Tobijevih bukev poslovenil M. Ravnikar.)

Sin! poslušaj besede iz ust svojega očeta in v dno svojega serca je s korenino posadi.

Pokoplji moje truplo, kedar loči Bog mojo dušo.

Dokler živiš, spoštuj svojo mater in pomni, kaj vse so zavoljo tebe prestali. Kedar ti pa umerjó, pokoplji je zraven mene.

Boga imej v sercu vse svoje življenje; varuj se privoliti v kak greh ali kaj storiti, kar bi bilo čez božje zapovedi.

Vbogaimo dajaj od premoženja in ne obračaj od ubozih oči; tudi Bog ne bo oči od tebe obrnil.

Pomози vsakemu, kolikor uterpiš; če imaš veliko, daj veliko; če imaš malo, daj tudi kolikor malo iz dobrega serca. Tako si veliko založiš na čase ob sili.

Kdor je svojemu bližnjemu milostiv, sme se z veliko svestjó na Boga, njega Najvišega, zanašati in upati, da bo milostiv tudi on njemu.

Varuj se vse nečistosti, moj sin! in skerbi, da si ne boš imel nikoli nič napačnega očitati v tej reči.

Ne daj prostora napuhu ne v svojem sercu, ne v svojih besedah; začetek je on vsega pogubljenja.

Precej mu plačaj, kdor ti kaj dela; nikoli ne prideržuj zaslužka najemniku.

Kar nočeš, da bi se tebi storilo, tudi ti nikomur ne stori.

Svoj kruh deli z lačnimi in potrebnimi in oblači nage s svojimi oblačili.

Pametnega moža vprašaj vedno za svet.

Hvali vsak čas Boga in prosi ga, da naj vede tvoje delo in nedelo; vse svoje sklepe va-nj opiraj.

Nič ne maraj, moj sin! ubožno sicer živimo, pa veliko dobrega bomo vendar le imeli, če se Boga bojimo, greha varujemo in prav storimo.

28.

Kresnica in netopir.

(Zložil M. Vilhar.)

Dě kresnica netopirju :

„Dragi! kaj me zaničuješ!“

Netopir jej odgovarja :

„Ker temino razjasnuješ!“

29.

Žabi.

(Spisal Fr. Jeriša.)

V veliki luži na polji je stanovala truma žab in žabic. Bilo je prav vroče poletje, sonce je neprenehoma pripekalo, in že več dni ni bilo nič dežja padlo. Luža se je jela po malem sušiti, in njeni prebivavci so se morali zmeraj bolj vkup stiskati, kjer je bila kaka globokejša luknja, da je navstala prava gnječa v žabjem domu. Pa tudi najglobokejše luknje so se s časom posušile. Veliko žab se je vpotilo, da si drugej stanovanja poiščejo, veliko jih je pa poginilo.

Ko so skoro vse že pošle, sedeli ste dve mladi žabici žalostni na kraju posušene luže. Njuni starši so vročine umerli, in ubogi revici niste vedeli ne kaj, ne kam.

Tu pravi nekoliko večja k mali sestrici, ki je žeje zevala in komaj še dihala: „Pojdive dalje! zapustive ljubo domovino, kjer nama strašna smert žuga. Morebiti nama vendar dobrotljivi Bogec kako vodico nakloni, v kateri bi saj toliko časa preživeli, da zopet blagi dež ljubo zemljico napojí.“ — Naprej skoči in uboga mala žabica žalostna za njo.

Praha polni priskakljate do neke vasí, in starša žabica ugleda vodnjak, kakoršnih je več po vaséh. Vesela in nade polna skoči na nizki oklep in veselo zakvaka, ko se jej jasno nebó iz vodnjaka zasmehljá.

„Le urno noter skočive!“ prosi z milim glasom mala sestra, „sicer bode naju konec“. In že ste hoteli z enim skokom v globočino skočiti, kar starša zakriči: „Sestrica, stoj! Kaj ko bi tudi ta voda usahnila, kako bi spet ven prišli? Kako revno bi morali tu doli poginiti? Pojdive proč od vodnjaka, da naji skušnjava ne premaga“. Mala sestra, ki je

večo zmeraj rada ubogala, stori vse, kar jej ta reče, in obé spet žalostni dalje skakljate po razpoklih travnikih.

Ali ura otétbe je prišla. Temni oblaki so se zbrali na nebu, in že je daljni grom oznanjal bližanje nebeškega blagoslova, po katerem je vse hrepenelo. Že padajo perve kapljice. Tresk preterga černi oblak, in dež se vlije v gostih curkih. In ko čez nekaj ur solnce spet skozi oblačne meglice posije, bilo je vse: travniki, polja in vertovi, kakor prerojeno; vse je bilo novo oživljeno in okrepčano, in tudi naši ljubi žabici ste se mogli v domovinsko mlako verniti. Ta pa je bila spet polna, stari prebivavci so se spet sešli, objemali in poljubovali, in veselega kvakanja ni bilo ne kraja ne konca.

Pri vsem, kar storiš, misli na konec. Beži, da te skušnjava ne premaga. Nikdar ne obupaj, če te sila še tako tare; saj je ljubi, dobrotljivi Bog v nebesih.

30.

Veselje na domači mlaki.

(Spisal Fr. Erjavec.)

Stanovali smo zunaj mesta. Pri hiši je bil vert, v njem so rasle jabelka, hruške, češplje in tudi ena črešnja. V gornjem koncu so bile gredice, na katerih so vse leto noter do pozne jeseni cvetele cvetice modre, rudeče, rumene in pisane. Moj oče so imeli ž njimi posebno veselje, in če le niso imeli boljšega opravka, gotovo so bili na vertu. Mati so bili pa bolj praktični; po strani so gledali lepe rože, in če je prišla govorica na vert, vedno so godernjali, zakaj je ta lepi prostor brez vsacega dobička na vertu. Oče, ki jim je bil hišni mir nad vse, vdali so se naposled materinim željam, in neko pomlad, jaz sem začel ravno v šolo hoditi, vergli so mati iz verta vse rože in vse korenine, ktere so oče še prejšno jesen s slamo proti mrazu zavarovali. Iz gredic je postala njiva, in namesto tulipanov in narcisov, namesto balzamin in georgin so posadili mati drago amerikansko zelišče krompir. Le za plotom so pustili očetu majhen prostor, kamor so presadili tiste cvetice, ki so jim najbolj k sercu prirasle, ker materi bi se bili oče na tihem vendar le smilili, ko bi je bili ob vse veselje pripravili. Ali ljubša ko cvetlice in krompir, ljubša ko jabelka in črešnje, da-si tudi sem je prerad zobal, bila mi je velika mlaka konec verta, ki tudi v najhujši suši ni usahnila. To je bilo moje morje, po njem so se vozile moje barke

v daljna mesta, na niti sem je vodil celó v Ameriko. Tje sem vozil pesek, nazaj sem pa nakladal črešnjevih pešek. In če se mi je po nesreči barka potopila, dolgo nisem žaloval, naredil sem si drugo — iz papirja.

Moje morje je bilo tudi živo. Žabe vsake velikosti so gospodovale v njem; vodni močeradi so kakor somi plavali sem ter tje, široki vodni kebri v černih frakih so se potapljali, vodni ščipavec je s kleščami prežal na mušice, ki so plesale nad vodó. Po ves dan sem stal kraj svojega morja in premišljeval živali, ki so tu notri živele in terpele. Še po noči v sanjah sem bil pri njih in o pomladnih večerih, ko sem že v postelji ležal, bila mi je najslajša muzika regljanje mojih žab, ki sem je vse poznal, od najmanje do najstarše, ki je bila lepo zelena, po herbtu pa je imela tri rumene proge. Najprvo je jel moški bas poskušati žalostne glasove, odgovarjal mu je pa tanek glas — zdelo se mi je, da ga poznam. — Nekaj časa sta si odgovarjala v zateglih akordih, potem vse potihne; ali v tem hipu zagermi ves kor, in regljanje se je razlegalo daleč okoli v moje neizrekljivo veselje, ali v veliko nevoljo moje matere. In tudi po zimi, ko je moja regljajoča banda pod ledeno skorjo spala, imel sem na morji nepopisljivo veselje. Bilo je mrz, da je vse pokalo, s sosedovim Andrejčkom sva se pa dersala v vertu, da so iskre švigale izpod podkovanih petá, kedar ni bilo matere domá. — Nikoli te ne bom pozabil, mlaka na vertu! Dnevi, ki sem je preživel kraj tebe, bili so moji najsrečnejši!

31.

Veselja dom.

(Zložil A. Slomšek).

1. Preljubo veselje! oj kje si domá,
Povej, kje stanuješ, moj ljubček sercá?
Po hribih, dolinah za teboj hitim,
Te videti hočem, objeti želim.
2. Te iščem za mizo, kjer dobro jedó,
Na plesu pri godcih, kjer sladko pojó;
Al pravega veselja na rajanji ni,
Pijance, plesavce veselje beží.
3. Te iščem na polji, kjer rože cvetó,
Po logu zelenem, kjer tice pojó,

Pa tice vesele in rožice vse
Le imajo veselje za mlado sercé.

4. Poslednjič veselje še le osledim,
Na vaško ledino pridirjam za njim;
Glej tamkej z otroki prijazno igra,
Jim kratek čas dela, pri njih je domá.
5. Oh blažena leta nedolžnih otrók,
Vi imate veselje brez težkih nadlog;
Oh kako vas serčno nazaj poželim!
Ali vi ste minula, zastonj se solzim.
6. Le eno veselje še čaka na mé,
V presrečni deželi, kjer mlado je vse;
Terpljenje v taisto deželo ne zná,
Le tamkej je pravo veselje domá.

32.

Tičje petje o poletnem jutru.

(Češki spisal Jan. Krejčí.)

V prijazni dolinici se vije iz gaja potok pod zelenim gričem, ki je s hrastjem, gabrovjem in brezjem obrasen. Nasprotna stran, pokrita z rodovitnim poljem, vzdiga se polagoma do visocega gozda; po gozdu pa se širijo tolste loke in leskeče se ribnik, pod katerim se v gaji sadnega drevja skriva samotni mlin. Kako milo je v tèm dolu o poletnem času! Kaka radost sprehajati se tod poletnega jutra! Nad ribnikom se vznášajo še lahke meglice, igrajoči veter šumlja med perjem na poraščenem obrežji in v gostem rakitji pri ribniku; solnce še pod obzorom zlatí še le najnižje skupine oblakov, in že se razlega petje iz tisočerih tičjih gerl. Čarobni slavčev glas že umolkuje, ali čuj, že se zbuja ostali zarod krilati; poskakuje po vejah drevesnih in popeva v neštevilnih melodijah svoj jutranji pozdrav.

Najprej se oglašá s svojim pohlevnim, nježnim glasom ilovščica ali černejka (*Motacilla phœnicurus*.) Ali jo je zbudila vedno budeča kukovica, ali je mar rodbinska skerb tako zgodaj zapodila spanje iz njenih očesic. Skakljaje po vertnem ozidji išče, kakor je videti, živeža nježni rodbini, ki ima poslano posteljco na bregu pod terdim kamenom. Čedalje živeje, čedalje

in ki lovi je
spanje

glasneje doni kratka njena pesmica: vuit ček, ček! vuit ček, ček! V le-té proste glasove vliva izraz vseh svojih čutov, radostnih in bolečnih, kakor je čuti njeno tičeje serce; časi je šepeče tiho in nježno, časi glasneje in čversteje, toda zmeraj enako od pomladi do jeseni, ko so že drugi tiči davno potihnili. Pa ravno to dela njeno priprosto petje tako prijetno, „jaz sem tudi tù, jaz se tudi radujem“. Pri vsem tem jo krasoti pohlevno njeno vedenje bolj, nego marsikterega drugega tička lepša pesem in bolj doneča. Videti je, da še ne ve, kako lepo jej pristuje pepelnato-siva suknjica, s černo-rujavima kriloma in črnim ovratkom, kako krasno je belo čelo in obočje in kako se leskečejo plamenaste persi in repek. Let njen je hiter, očesca jasna in živa; zverh poslopja zagleda v pesku malega žižca in ko bi trenil pobere ga s šilastim gladkim kljunom.

Pa glej, tu poskakuje bistra ta ščica (Matacilla rubécula), zgovorna, prijazna, usmiljenega serca, kakor povest pripoveduje; rudečo progo na persih je neki dobila, ko je križanega Odrešenika na Golgoti žalostno obletovala, hoteča ustaviti potoke kervi njegovih ran. Tam v olševji blizo mlina najdeš njeno gnezdo, skoraj vse v zemlji, sicer le prosto iz bilek in perja spleteno, pa s ternjem in listjem dobro zakrito in zavarovano. Nježen in mil je glasek njen, ki se kakor nitka prede od germa do germa; doneč in čutov poln pa, ko nad gnezdom slabotne rodbine budí. Kako urna, kako živa je ta muharica! S plota na drevo, z drevesa na zemljo k vodi, rakitju, mlinskim kolešom brez prenehljeja neutrudljiva leta in vedno čverči; tu hlastne pod listom metuljčka, tam na zidu mušico, to ti je mila bistra živalca. In kako se na-me prijazno ozira s svojimi črnimi očesci! Kamor koli se obrnem, pogleduje zvedavo in prijazno za menoj, že zato jo moram rajši imeti od drugih.

I dobro jutro tresorepka (Motacilla alba), bistrourmna gospojica, že tako zgodaj po koncu! Kako živa in mila tičica to! Kako pohlevna, pa vendar čista in primerna je njena obleka! Modrosiva je suknjica, oprsnica bela, pečica črna, černi so čreveljčki in černo-belo obrobjeno je dolgo krilo. Ravno ta redka priproščina v oblačilu pristuje tako lepo tej zgovorni deklici, ktera vsacega rada vidi: prešiča, brav in človeka. Na slemenu slamnate strehe je njeno gnezdo prostorno, neumetno pa čedno. Odtod se glasi mnogoverstno njeno petje. Zdajci zleti doli in teče mi krog nog čez pot za muho, vedno kimaje z glavo in otresaje z repom; kmalo hití zopet z drobnimi, urnimi koraki čez polje in spustí se v novo razorano brazdo, poskakovaje za plugom, ki jej bube in červe izmetava iz zemlje. Ali pa beži tje na pašo, skakljá med čredo, pa sede

ob-očje

šmarnica

volu, kravi ali ovci na herbet in skače ondi sem ter tje, v gosti dlaki in volni merčesov iskaje. Zato se imenuje tudi med ljudstvom večkrat pastaričica. Najbolj zanimivo pa je gledati njeno vedenje blizo vode. Ob bregu teče tako hitro, da oko celó ne more slediti njenim drobnim korakom, in pri tem preišče kakor bi trenil vsako jamico, vsako steblo, kjer bi se mogla skrivati kaka živalca. Zdaj skoči na gladko oplahnjeni kamen, koplje se in pije. In kako gibčno in umetno ona to zna! Zdajci se vzdigne kot vertavka kviško in ulovi mimo-letečo muho. Nič ni tako lahko, tako prijetno, kakor le-tó skakljanje in otresanje z repom. Ob kratkem — ni ga tiča mimo lastavice tako prijetnega, bistrrega in gibčnega, kakor je pastaričica ali pliska.

Ali hočem tudi o tebi pripovedati, ti veseli sternadek, z neutrudljivim gerlom? Čverči nerodno, kakor hočeš, vendar oživljaš gosto terstje, kjer imaš na tancih vejah postavljeno svoje gnjezdo! — Ali se naj k tebi obrnem, vedno veseli kalin, in poslušam tvojo milo pesem?

Ali k tebi, ščinkovec, ki napolnuješ s svojim jarnim glasom ves gaj? Za zdaj imejte poterpjenje, glejte, tam na verbi sedi veči gospod nego ste vi; ni mi ga treba še predstavljati, gospod škorec je. V vertu na jablani mu je naredil mlinar pripravno hišico, in že tri leta zaporedoma si jo je izbral za letno prebivališče. To ti je mil in vesel tiček v temno-zeleni, rudeče-svetli in belo pikasti sukunjici. V Islandiji, na Himalaji, pri Kinezih in Kafrih — povsod je domá, na severju in jugu, ta oznanovavec poletja. Včasi se prikaže že meseca svečana in sušca v burji in dežju; prišel je s prvim prijaznim posmehljejem solnčnim, vzdigne se visoko na topolov verhunec in iz celega gerla oznanja pomlad s svojim melodičnim ho-i-ho. Tako nekako se glasi prva pesem pomladi z novo pomlajenih Alp doli v doline, kakor vriskanje brodnarjev z jambore, kedar zagledajo po dolgi vožnji suho zemljo. Za gnjezdo se ne briga veliko, vsakoršna postelj iz perja, dlake in steblovja zadostuje njemu in rodovini njegovi. Tem bolj pa mu je mar za kosilo in sicer za dobro in obilno kosilo. Zato je vedno na lovu in na paši. Obiskuje polja in paše, navadno z vrano in tresorepko vred, kajti on je dobrega in poštenega serca, in privoši sebi in drugim, kar je najboljšega. Še rajši pa zaleta v vinograde in v črešnjeve verte, kar dela okusu njegovemu veliko čast. Kaj prijetno je gledati škorcev let. Po sto se jih združi v eno tropo in podé se kakor divja vihra. Vse se tlači na sredo, vedno se verté eden krog drugega; tako se valí kričeča truma čez polje in loke, dokler se slednjič kroho-

taje v terstje ne zadervi. Tam skače drugi čez družega, pripoguje in vertí se; nekteri žvižgajo, drugi ščeblijo in pojó, da se glasi, kakor bi dež ob perje rosljal. In to terpi do pozne noči.

Čuden, smešen je škorec, pravi norček med tiči, umen in prekanjen kakor pes. S smešnim ponosom korači po sobi in če tudi se dela neumnega, vendar na vse dobro pazi. Glas in obličje svojega gospodarja dobro pozna; če ga pokara, stisne se sramožljivo v kot. Sicer pa je prederzen, gospodinji seda na kolovrat in kodeljo, slikarju na paletu, pisarju na černilno posodo, in ko se pogrinja k obedu, sedi gotovo on prvi pri skledi. Tudi nekoliko tatinske žile ima v sebi. Kar se sveti in blišči, vse to rad pobaše. Perstane, gumbe, naperstke, igle — vse znaša v kot, do skrivne hranilnice. Verh tega je pa tudi snažen, in nikdar ne zletí iz gnjezda, da bi ga ne bil poprej očedil. Iz lastnega nagiba pečá se z različnimi umetnijami, on mijavka kakor mačka, žvižga kakor kos, kvoče kakor koklja, celó človeških besed se navadi, da govori slovenski, nemški, laški, francoski, latinski — pravi Mithridat med ticami. Nič mu ni pretežavno, samo enó se mu more oponašati, da rad vse pozabi, kar se je naučil, in tako se spolnuje tudi pri njem stari pregovor: kakor dobljeno, tako izgubljenó.

33.

Kako se je škorec smerti rešil.

(Spisal A. Umek).

Živali so po svoje bistroumne in se dajo marsičemu priučiti; znano je, kaj vse zna nekteri pes, konj i. t. d. Nekteri tiči pa se naučé celó govoriti. To je gotovo najviše, česar dobí žival od človeka. Posebno spreten v tem oziru je škorec.

Nekje je živel črevljar, ki je mladega škorcea naučil več rekov, n. pr.: „dober dan!“ „kako je kaj?“ in še več enacih. Škorec pa si ni zapomnil samo, kar je moral; zapomnil si je tudi, kako je črevljar včasih zdihoval: „Moj Bog!“ — „Naj bo v božjem imenu!“ — Vedel je tudi, kako je črevljar svojega učenca karal: „Potepuh!“ „Ti gerdún ti!“ —

Ljudjé, ki so hodili k črevljarju v vas, imeli so od sile kratkega časa pri škorceu, govoril je zmerom kaj vmes, ker znal je še veliko družih besed.

Necega dne ugleda škorček odperto okno in — ferk — bil je žunaj. Milo je gledal črevljar za njim, ali ni ga bilo več. Škorec leti na bližnji griček in zagleda trumo tičev. „Dober dan!“ kliče za njimi.

Poljanci pa so debelo gledali in dalje ferčali, ker jim ni dopadel neznani glas. Škorec pa leti za njimi, češ, oni bolj vedó kam, ko jaz.

Kmaló se vjamejo tiči v mrežo, tudi škorec se zakadi med nje s krikom: „Naj bo v božjem imenu!“ —

Potem pride tičji lovec, zgrabi tiča za tičem ter mu zavije vrat in ga telebi na tla. Na zadnje prime tudi škorca. Le-tá zakriči: „Potepuh!“ „Ti gerdún ti!“ — Pomislite, kako grozno se prestraši lovec! Mislil je: Zdaj me zadene kaznen božja. Ko se malo oserči, popraša škorca: „Kdo si pa ti?“ „Črevljar“, odgovori škorec. Zdaj še le se zmisli lovec črevljarjevega škorca, ktereга je spoznal kot starega znanca. Dá ga črevljarju nazaj in vsi so bili veseli.

34.

Mravlja s kobilico.

(Iz Kranjske Čbelice).

1. Po letu skerbnó Se mravlja močnó Za kruhek potila, Na kupe nosila Si hrano drobnó.	4. „Ti, beba! kaj veš? Še tega ne umés: O kresu gre peti, Veselo živetí Braniti ne smeš.“
2. Kobil'ca cverči Mar delat' jej ni; O solncu vriskála, Ni jenjati znala, Le v petji živí.	5. Notora zaspí Se sneg priválí, Kobil'co izstrada; Obleda od glada, Boleha, medlí.
3. Preglasno mravljà Pobara derznà: „Kaj, tí pa ne spravljaš? Se le obotavljaš? Bo zima strašnà!“	6. Do mravlje prišlà, Presuha, tenkà, Da-si milo prosila, Nič ni si dobila, Ozmerjana b'la.
7. „Jaz vrednim delím, Lenuhe podím; Po letu si pela Sred mojega dela; Pa pleši po zim'!“	

Učitelji modrosti.

(Po češki Čitanki.)

Učitelji svetne modrosti so dvojni: živi in mertvi. Živi so modri in skušeni možjé, kateri nas s svojimi umnimi in previdnimi sveti, ali pa s svojimi lastnimi deli in zgledi podučujejo. Take učitelje je imelo veliko slavnih môž, in mnogo jih je v svojih mladih letih obračalo duha k tačim starim in skušenim ljudém, kakor vodnikom svojim, ter se iz njihovih del in zgledov podučevalo.

Drugi učitelji so mertvi, namreč knjige omikanih in skušenih môž, v katerih so nam zapustili različne nauke in sporočila. A ti so tudi dvojni: eni so to, kar so si po svojih skušnjah pridobili, sestavili v gotove nauke in pravila, med njimi so Platon, Aristotel, Ciceron; drugi pa so pisali o splošnem vladarstvu sveta. Ti drugi mertvi so zgodovinarji, kateri so o kraljestvih, občinah, vojskah in slavnih vladarjih spisali resnično in obširno povest in v njej zaznamovali različne zglede srečnih in nesrečnih zgodeb človeških ob časih mirú in vojske.

O osebah nam pripovedajo, kateri so bili dobri ter ljudém koristni vladarji zemlje v boju ali v mirnih časih, ktere so bile njihove čednosti, ktere napake, kakov njih padec; kateri so bili deržavi škodljivi, kakova so bila njih dela, kaki njih značaji; kateri so njihovi ali dobri in previdni, ali pa slabi in nepremišljeni svèti in sklepi; kako mnogoverstno njih početje, kako čudne namere; kako je pri mnogih silo nestalna in kerhljiva bila sreča, kakov je bil red in kake kazni o vladarstvu njihovem. O rečéh stalnih nam kažejo, iz katerih razlogov so bile podvzete in od katerih ljudi, kako različne prigodbe so se godile pri njih; kak je bil njih namen, začetek, vspéh in zlasti kakošen konec so našle, srečen ali nesrečen, in kaj se je iz njih rodilo dobrega ali slabega.

Med zgodopisci so nekteri, ki so pri rečéh, o katerih pišejo, sami osebno bivali in imeli o njih dobro vednost. Tako je Thukidid pisal o bojih atenskih, v katerih je sam bil med poveljniki; tako je Ksenofont pisal o vojski Cyra mlajšega in o bojih narodov gerških, v katerih vseh je bil sam tudi poveljnik; tako je Polibij pisal o vojskah Scipiona Afrikana, kteremu je bil sam učitelj in svetovavec; tako je Cesar popisal boje, ki je je sam napeljeval.

Drugi pripovedovavci pa so taki, kateri pri nekterih rečéh sicer niso bili osebno, pa so vendar napisali zgodovino o tem, kar so posneli iz verjetnih starodavnih spominkov. Tako je sestavil Ksenofont Cyropaedijo in premnogo družih zgodovinarjev svoje povestnice.

Akoravno pa so nauki in svèti učiteljev živih prijetniši in koristniši, vendar tudi ti mertvi in nemi učitelji niso manj hasnoviti, tako da njihovih naukov nikdar ne smemo zametovati.

36.

Sokrat.

(Spisal M. Vertovec.)

Ob času nesrečne peloponeške vojske so mnogi poprej pošteni in mirni Atenci zdivjali in jeli zelo razsajati. Med malim številom tistih, ki so staro poštenost čisto in neoskrunjeno ohranili, bil je tudi Sokrat, mož tako občno spoštovan, da ga je delfski orakel najmodrejšega tistih časov imenoval. V mladosti se je jako vojskoval, pozneje marsiktere sodnijske službe opravljal, naposled pa se je lotil atenskim mladenčem uke modrosti razlagati. Ta čas so nekteri spačeni učeniki, ki so se sofisti imenovali, um atenske mladosti za drago plačilo mamili, ker so učili, da z umnim, ali prav za prav z zvitiim govorom se da vsaka reč, tedaj tudi vsaka napaka in krivica zagovarjati; učili so s takimi sleparskimi govori čednost v pregreho, in pregreho v čednost preobračati. To si Sokrat k sercu vzame, usmili se mladenčev atenskih, in jih prave poštenosti in čednosti uči. Ciceron, slavni rimski modrijan, pravi: „Sokrat je prvi modrost z nebes poklical in jo v mestih in hišah pri ljudéh vpeljal.“ Sokrat je bil prepričan, da ni zadosti dobro le razumeti, tudi v djanji se mora izpeljevati. On si nabere večè štèvilo zalih mladenčev, češ, da v lepem telesu prebiva tudi lepa duša, in jim brez plačila nauke modrosti razlaga. V neki ulici sreča mladenča, bil je Ksenofont, dene berž palico počez, da ne more mimo, in mu reče: „Dragi mladeneč! povej mi, kje dobim moke?“ — „Na tergu!“ — „Kje pa olja?“ — „Tudi na tergu,“ odgovori mu mladeneč. „Kam se pa mora iti, da človek moder in dober postane?“ Mladeneč umolkne in ostermi. „Hodi za menoj, jaz ti povem,“ reče Sokrat; in od takrat sta bila nerazločljiva prijatelja. V nekem boju je Ksenofont hudo pobit raz konja padel; Sokrat ga berž pobere in na rami iz stiske nese. Tako si mladen-

čev nabira, in je, sprehajaje se na tergu, pod lopami ali v vertih uči, in je s kratkimi in razumljivimi vprašanji napeljuje k spoznavanju najvažnejših resnic. Tako so se učili sami sebe in svoje dolžnosti spoznavati. S čednim obnašanjem si tako veljavnost in spoštovanje učencev pridobí, da ne morejo ne en dan brez njega biti, in da se še mnogo let po njegovi smerti najrajši o njem pogovarjajo. Njegova za najboljšo spoznana šega učiti se še zmeraj Sokratova imenuje.

On ni učil čednosti le z besedo, temuč je sam tudi najblažje izgledje ljubezni, dobrotljivosti, krotkosti in prizanesljivosti dajal, da so se mu vsi čudili. Nekega dne klepeče njegova sicer dobra, pa dostikrat togotna žena le preveč, on vstane, molčí in gre iz hiše, ona pa izlije skozi okno pomivnico na-nj; zdaj reče okoli stoječim: „Ali vam že nisem večkrat pravil, da je po gromu rad dež“. Od Boga in čednosti je imel, ako ravno pogan, čiste zapopadke; spoznal je pa veliko človeško nevednost v božjih rečéh, in kako človek od zgorej razsvetljenja potrebuje. Njegova najglasovitejša učenca sta bila Platon in Ksenofont: ta sta največ od njegovega življenja in naukov popisala, zakaj on sam nam ni nič pisanega zapustil. Tudi Alcibijad je bil njegov učenec, ali kaj, ki je njegove modre nauke tako rad pozabljal! Nekdaj se s svojimi pristavami in zemljami zelo baha. Sokrat mu prinese zemljevid in mu reče: „Pokaži mi vendar enkrat Atene“, on mu je s perstom pokaže; „Kje je pa tvoj svet?“ — Tukaj ga ne vidim, odgovori Alcibijad. „Kako se pa moreš z mervico zemlje bahati, ktere še niso vredne spoznali, da bi jo bili tu le s čertico zaznamovali?“ Osramočen je umolknil.

Ker se je cvet blagih atenskih mladenčev Sokrata do živvega poprijel, zato so mu bili sofisti, ki so za plačo krivo učili, zavidni, da so ga očitno zasmehovali in černili; on pa je, vse tako govorjenje zaničevaje, poterpežljivo molčal. Zdaj ga pa trije, eden v imenu duhovstva, drugi v imenu države, tretji pa v imenu sofistov v sodniji zatožijo, da domače bogove zaničuje in mladenče s svojimi nauki zapeljuje. S kratkimi besedami bi bil lahko lažnjivo tožbo overgel, toda pred takimi nevrednimi tožniki ni hotel z obširnim govorjenjem se zagovarjati, in reče le: „Moje življenje in obnašanje je vsakemu znano; trideset let sem si prizadeval svojim sosedom k čednosti in sreči pripomoči; čutim, da me je za to poklical Bog, kterege sodbo veliko više cenim ko vašo, Atenci!“ Te kratke besede so sodnike razjezile, zakaj pričakovali so, da se bo z obširnejšim govorom zagovarjal, in da bo, kakor je bilo navadno, s solzami milosti in za svoje življenje prosil. Rekó

mu v ječo iti. Prijatelji ga z gorečimi besedami prosijo, naj se obširneje zagovarja, dajo mu v ta namen spisan odgovor, ali on noče kot krivičnik za svoje pravično in nedolžno življenje prositi; reče, če ga hočejo umoriti, da je že k smerti pripravljen, da tako se bo iznebil težav svoje starosti, (bil je tačas sedemdeset let star) in da bo njegov spomin v srcih prijateljev še veliko časa živel. V sodnem zboru je bilo pet sto sodnikov, ki so sodili, ali ima živeti ali umreti; z večino treh glasov je bil k smerti obsojen. Tudi zdaj se kar z besedico ne zagovarja, ampak reče: „Vam, ki ste za moje življenje glasovali, vam se serčno zahvaljam; veselí me, da se bom z duhovi nekdanjih možakov združil. Le to vas prosim, da moje sinove, kedar odrastejo, ko bi po bogastvu bolj hrepeneli ko po čednosti, svarite, kakor sem jaz vas svaril; in ko bi si umišljali, da so kaj, ker niso nič, obdelujte je, kakor sem jaz vas obdeloval“. Njegovi pričujoči prijatelji se zdaj na glas jočejo in ga spremijo v ječo, kjer je bil vklenjen. Tisti dan pred sodbo je šla barka z veliko procesijo v Delos; dokler ni nazaj prišla, niso smeli v Atenah po postavi nikomur življenja vzeti; tako je moral še trideset dni smerti čakati. V tem času se pogovarja, kakor navadno, s svojimi prijatelji, ki so slednji dan pri njem bili, veselega serca; podkupili so bili stražnike in vse k begu napravili; toda on jim kaže, da človeku, tudi po krivici obsojenemu, ni pripuščeno postavi nepokornemu biti; pogovarja se z njimi poslednje dni o neumerljivosti človeške duše, vzame zadnjič kozarec, nalit s sokom trobelike ali smerdljivca, ter ga izpije; s plaščem se zagerne in umerje leta 400 pred Kristusom.

Atenci so pa kmalo spoznali strašno krivico, katero so Sokratu storili, in so se zelo kesali, da so tako modrega in poštenega moža k smerti obsodili.

37.

Ščinkovec.

(Zložil M. Vilhar.)

1. Bival na zeleni lipi
Nekdaj ščinkovec je mlad;
Skakal je po senčnih vejah
In prepeval serčno rad.

2. Lipa ga je bolj ljubila
Kakor druge tiče vse;
Vejo mu je odločila,
Naj si plete gnjezdice.
3. Ko so tekli prvi časi,
Lipi je hvaležen bil;
Komaj pride tretje leto,
Že prederzen je grozil:
4. „Vejica, na kateri gnjezda
Pletel sem že tolikrat,
Ni več tvoja, ampak moja,
Moj je les in cvet in hlad!“
5. Lipo to do serca zbode,
Strese gnjezdice mu z vej;
Brez zavetja mora tiček
Iz domovja iti zdej.

38.

Orel.

(Spisal Fr. Erjavec.)

Po vsej Evropi prebiva v goratih in gozdnih krajih mogočna in plemenita roparska tica — planinski orel. Temno-rujavo perje pokriva vso tico od kljuna do rumenih perstov, ki se končavajo v močne, ostre in serpasto zavite kremplje. Kljun je od korena raven, na koncu pa jako zakriviljen. Veliko in bistro oko leži globoko pod obervino kostjó, in to mu dela lice nekako prederzno in veličastno.

Orel živi samotno s svojo družico, ki mu do smerti verna ostane, in ne terpi v svojem okraju družega orla, niti se ne druží z drugimi ticami. Zjutraj, ko so druge tice že davno zapustile svoja prenočišča in šle za živežem, orel še mirno sedi ondi, kjer je prenočil, in se ne gane. Ko se je solnce že precej visoko pomaknilo, striplje s perotnicama, poravná si perje in potem se dviguje v zrak. Iz perva s perotnicama silno maha, toda počasi; pozneje pa, ko se je dovol v neko višino, plava z razpetima perotnicama, in če tudi skoraj ni mogoče spaziti, kedaj mahne s kreljutima, vendar nam hitro zgine izpred oči. Njegovo bistro oko zapazi iz te višine kmalo nizko

pod njim letečo tico ali drugo žival na zemlji. Ako je kaj zagledal, spušča se počasi niže v velikih krogih, in ko je svoj plen vzel na oko, pritegne peroti k sebi in priveršši z odper-timi kremplji od strani na žival.

Orel napada tudi večje živali; celó zvita in prekanjena lisica se ga ne ubrani, tudi ježeve kože se ne ustraši. Res je tudi, da se je orel lotil otroka in kakor Nordmann pripoveduje, celó odraslega človeka. Lačen orel se je spustil sred vasí na težko svinjo, ki se je derla na ves glas, da so ljudjé skup leteli. Kmet priletí in odpodí orla, ki je prav nerad pustil mastno pečenko. Pa komaj se vzdigne iznad svinje, že se spet zakadí na mačka, pograbi ga in se vsede ž njim na plot. Kmet bi bil tudi rad mačka otel, pa si ni prav upal s praznimi rokami, torej teče v hišo po nabito puško. Ko pa orel ugleda kmeta, ki mu ne da mirú in ga že tretjikrat moti pri kosilu, spustí mačka in se zapraší v kmeta, in zdaj so se derli vsi trije: zasačeni lovec, debela svinja in stari maček. K sreči so prihiteli drugi kmetje v pomoč, zgrabili orla, zvezali ga in Nordmannu izročili.

Orel jemlje manjšim sokolom rad njihov plen, in tudi merhe ne zameta. Tico najpoprej poveršno oskube, potem jo začne jestí od glave s kostmi in s perjem vred. Perja mu je menda treba, da si ž njim želodec čisti; čez kacih osem dni ga spet dá od sebe, kosti pa prebavi popolnoma.

Gnjezdo si dela orel na stermih pečinah, kjer je varen, da človek ne more lahko do njega. Gnjezdo je veliko in široko; napravljeno je iz debelih ocepkov, na katerih je nastlana drobneja drač, in jama v sredi je večkrat nastlana z mečo drobnjavo. Že sredi meseca sušca znese ona navadno po dve jajci, kateri ona sama valí; on se pa okoli nje suče po zraku in kakor je videti, zabavlja jo s svojo umetnostjo. Mladim donašata oba potrebni živež in večkrat gresta po tri — štiri milje daleč. Mladi orli se dadó ukrotiti, privadijo se popolnoma človeka in hiše, in so časi tako domači, da hodijo med kuretino po dvorišču in nikakoršne škode ne delajo; svojega gospodarja pozdravljajo z glasnim krikom, če se jim bliža. Orli učakajo veliko starost. Na Dunaju so imeli orla zapertega od leta 1615 do 1719, in ravno ondi je leta 1809 poginil orel, ki je bil 80 let jetnik.

Korist, ki jo ima človek od orla, ni posebno velika. Baškiri vadijo orle, da jim lové druge tice; sploh v ceni so pa orlova peresa. Pri vseh narodih je orlovo pero znamenje pogumnosti in junaštva, in še dan danes so imenitna državna pisma podpisujejo z orlovimi peresi. Še posebno znamenje je

pa pri Indijanih rudeče pobarvano orlovo pero, na katero je nasajen rep od klopotače. V indijanskih očéh je to posebna čast, in tako pero sme nositi le tisti, ki se ponaša s tem, da je — konja ukradel. Čudna čast!

39.

Veverici in opica.

(Spisal A. Slomšek.)

Pozno v jesen ste véverici pod nekim orehom skakljaje hrane iskali. Krivec pohlídí, in lep oreh na tla pade. Hitro skočíte oreh pobrat. Vsaka bi ga rada imela. „Moj je“, pravi prva, „jaz sem ga prva ugledala“. — „Moj je“, terdi druga, „jaz sem ga prva pobrala“. Tako se kregate in za oreh pulíte; opica pa mimo pride in poprašá rekoč: „Prijateljci! kaj pa imate?“ — Začnete jej praviti in trušiti, da ne té, ne une ne razume. „Meni dajte oreh hranit, in vsaka posebej potem povej svojo pravdo; pravico vama bom naredila.“ Opica tožbo poslušáje oreh razkolje ter jederce sne, dokler se veverici pravdate. Pravda izteče, luščine so pa prazne. Opica vsaki pravico spozna: prvi, ki je oreh ugledala; drugi, ki je oreh pobrala. Vsaki prazno luščino verže in gre smeje se svoj pot. Veverici imate vsaka svojo pravico, luščino pa prazno.

Boljša je kratka sprava mimo dolge pravde.

40.

Pastir.

(Zložil J. Bilec.)

1. Na hribu zelenem Mi hiša stoji, Okoli nje drevje Prijetno cveti.	4. Radujem se, pojem Pri čredi vse dní, Ko tica v goščavi Živim brez skerbí.
2. Tam v hlevu lesenem Živino redím, Na pašo jo gonim, Veselo živím.	5. Najpervemu solnce Mi bajto zlati, In prvemu potok Mi žejo gasí.
3. Na paši veselje S piščalko imám, In pesmice peti Premile tud znám.	6. Kaj tamkej počnejo V dolinah ljudjé, Kaj v tujih deželah, — Skerb mala mi je.

7. Na gorah visokih Stanuje pastír, Kjer vedno kraljuje Tihota in mir.	9. Al vendar se groma In bliska požar Sosedove hiše Ogiblje vsikdar.
8. Le včasih oblaki Vojskujejo se, In švigajo strele, In v dole leté.	10. Na gorah visokih Pri čredi vse dni Se <u>smejem</u> in pojem — Živim brez skerbi.

41.

V postojnski jami.

(Spisal Fr. Cegnar.)

Ljubi moj! ti nisi še videl postojnske jame, kaj ti veš, kaj ta temna jama krije. Zberi vso domišljijo, kolikor so ti je dale basni iz tisoč in ene noči, razversti pred seboj vse kipe in stavbe od Phidija in Sesostru do današnjega dneva, in ti imaš medlo in temno podobo te čudne, krasne, grozne in veličanske jame, tega tihega svetišča lepe naše domovine. Jaz sem jo videl, dragi moj! in lastnim očem nisem verjel, kar so gledale v neskončnem zavetji. Ko sem stopil noter, odperl se mi je najpred veliki dom; v globočini pod seboj sem slišal šumeti derečo Pivko; visoko nad glavo sem videl strašen strašen obok iz sive skale, kteri je postavil tisti zidar, ki je razpel nebo nad zemljo. Napolnovala mi je serce sveta groza v tem orjaškem grobu. Potem sem se od tod podal in hodil dve uri vedno naprej po jami in videl na milijone kapnin v raznih podobah, ki so visele od stropa nad mojo glavo ali rasle iz tal; pa ko slednjič stopim na Kalvarijo, prevzeli so me čudeži, da nisem vedel, ali je resnica, kar gledam, ali me slepé oči. Nisem se zavzel le jaz, stermeli so vsi, s kterimi sem stopil na to mesto; nekteri so zdihnili glasno iz globocih persi, drugi so zavriščali, drugi stali brez sape, kakor bi bili v tla priraščeni, poleg nakapljanih stolpov; neki viši častnik z golo sabljo v roki je zavpil z močnim glasom klečé v sredi nebrojnih čudežev: „Bog, ti si velik!“ Od tod smo se vračali po drugi poti in prišli čez tri ure in pol zopet na beli dan. Dragi moj! jaz sem boren revež, ne morem ti povedati, kaj sem tu notri videl, kaj sem tu notri čutil; o duhovih te pričakujem v Postojni; pripelji pa tudi modrijana s seboj, ki nama je hotel natvezti, da ni Bogá, sodnika živih in mertvih del, da je vse, kar je, delo

slepe naključbe. Peljala ga bova v veliki dom in kažoča s perstom na obok govorila: „Povej nama, modri mož! kdo ga je postavil? Spremila ga bova na Kalvarijo in govorila mu: „Povej nama resnico, prijatelj! ali ne gledaš tukaj božje roke?“

42.

Podzemeljska gorkota.

(Spisal Fr. Erjavec.)

Gorkota na zemlji ni vedno enaka; včasih nas zebe, včasih nam je vroče, zemlja tedaj svojo temperaturo vedno spreminja. Ta spreminjava je pa dvojna: vsakdanja in letna. Po dnevi se ogreje naša zemlja na solnčnih žarkih in po noči se spet ohladi; enako se spremeni v enem letu hudi zimski mraz v soparno-vroči poletni dan, vsaj v naših krajih. Taki razločki med dnevno in nočno, med zimsko in poletno temperaturo tudi v tem istem kraju niso enaki; bolj globoko ko pod zemljo pridemo, toliko gorkeje je tam, razločki med dnevno in nočno gorkoto ginejo in kmalo pridemo v kraj, kjer je temperatura po dnevi in po noči, po letu in po zimi vedno enaka. V naših krajih zginejo vsakdanji razločki 4—6, letni pa 60—80 črevljev pod zemljo.

Pojdimo še naprej! Če gremo od kraja, kjer je gorkota po letu in po zimi enaka, naprej v globočino, prepričali se bomo, da raste gorkota za vsak črevelj, za vsak seženj in sicer za 100 črevljev za eno stopnjo v srednji meri. To se vé, da ni po vseh krajih enako: v enih raste gorkota že na 48 črevljev za eno stopnjo, v drugih pa še le na 200 ali celo na 300 črevljev, pa to so le redki izjemki, ki občni postavi ne vzamejo veljave.

Pa kako se je to zvedelo, utegne kdo vprašati? Predolgo bi bilo, te preiskave na dolgo in široko razkladati; le toliko bodi omenjeno, da so prišli učeni na to važno resnico po mnogoletnih in težavnih skušnjah z nalašč zató napravljenimi gorkomeri po globokih rudnikih, pri toplinah in pri kopanji arteških studencev.

Kjer vode primanjkuje, vbodejo zemljo, če je svet za to pripraven, in si napravijo umetne vodnjake, iz katerih voda včasih več sežnjevisoko skače. Taki vodnjaki se imenujejo arteški studenci, ker so napravili v francoskem mestu Artois prvi vodnjak s predorom. Pri kopanji teh vodnjakov so zapazili, da je bila gorkota toliko večja, kolikor globokeje so ver-

tali. V Parizu so izvertali tak vodnjak „la Granelle“ imenovan, in so našli 1231 črevljev globoko $23\frac{1}{2}$ stopinj, 1555 črevljev $26\frac{1}{2}$ stopinj in 1684 črevljev globoko $27\frac{1}{2}$ stopinj gorkote po Celzijevelem gorkomeru.

Pa saj ni treba dokazov tako daleč iskati, ker nam zemlja sama pošilja podzemeljske posle, ki pričajo od njene srede. To so vroči vreli ali toplice. Kje se je voda ogrela? Gotovo v zemlji, ker drugod ni imela priložnosti; in ker vidimo, da iz zemlje tudi hladni in merzli studenci izvirajo, moremo iz gori rečenega soditi, da prihajajo toplice iz večje globočine ko navadni studenci, in sicer iz toliko večje, kolikor so gorkejši.

Če bi zemlja gorkoto le od solnca dobivala, gotovo bi to ne moglo biti; in če omenjene prikazni le nekaj premislimo, vrine se nam po sili misel, da mora v sredi zemlje biti studenec gorkote.

Pa stopimo še en korak naprej! Podajmo se v duhu čez široko atlantiško morje, preletimo v mislih Ameriko in ustavimo se v tihem morji na otoku Havaj. Tu kipí proti nebu 13.970 črevljev visoka, z večnim snegom pokrita gora Mauna-Roi, in nad njenim verhom, 3630 črevljev nad morjem, zijá okrogel, kotlu podoben prepad. Obstopimo kotel in pogledjmo v grozno globočino — odperto leži pred nami oseréje zemlje. V neizmerni črni globočini se včasih kaj zasveti, in ko se je oko teme bolj privadilo, vidimo celo jezero, in včasih se nam dozdeva, da slišimo iz puščobne stermine čudno ploskanje tega podzemeljskega jezera. Kar vidimo, to je res jezero; ali njegovi valovi niso vodeni: to, kar ob visocih stenah pluska, to je lava.

Gorkota namreč raste, kakor smo že zgorej slišali, za vsak črevelj v globočino in je na zadnje tako velika, da raztopí celó terdo jedro naše zemlje, namreč kamenje in rudo, in to raztopljeno kamenje imenujemo lava. Ko bi mogli zemljo dosti globoko vbosti, prišli bi povsod na razbeljeno tekočo lavo. Ali človek ne more vedno naprej v globočino riti, ker njegovo truplo je preokorno: huda vročina, slabi zrak in druge ovire mu branijo naprej. Ali kdo bi mogel tudi človeškemu umu tak mejnik postaviti? Z lahkimi perotmi se dvigne v nepoznano temno globočino, s pomočjó nabranih vednosti snuje dalje in ko naposled tudi bistri um temne megle več predeti ne more, ponudi se mu ljuba sestra domišljija, ona mu pomaga na podlagi nabranih skušenj postaviti temelj njegovi vednosti.

43.

O mraku.

(Zložil M. Kastelec.)

1. Na tratico sedem, Počivam sladkó, Mrak svoje grinjalo Razpenja temný.	3. Na nebu budijo Se zvezde gosté, Oživljajo v meni Nebeške željé.
2. Vse trudno utihne, Zapira očí, Sam slavček še v dolu Mi serce topí.	4. Tam gori moj Oče, Moj svitli je dom, Po volji njegovi Če živel tu bom.

44.

V mladosti se je treba učiti in vaditi.

(Spisal J. Komenski; poslovenil J. Podmilšak.)

Mladež je treba zató koj v začetku napeljevati k vednosti, ker se je za prvih let najlože privadi. Kajti vse reči v prirodi imajo lastnost, da se v mladosti lahko ukrepajo in obrazijo, kakor kdo hoče; ko pa zastaré in okoré, ne dajo se več niti obdelovati niti obraziti. Iz voska, dokler je mehek, lahko narejamo razne podobe; on se daje gladko liti ali z rokami gnjesti in podobiti; ako se pa sterdi, ne dá se več izdelovati, ampak se drobí in lomi. Enako se daje tudi drevesce v mladosti presajati, obrezovati, cepiti in upogibati, kakor hočeš; ako pa zraste in veje požene, to ne bode več mogoče. — Tako mora oni, ki hoče gožji delati, mlado drevó vzeti, staro gerčavo se ne dá viti. Hoče li gospodinja kokoši imeti, mora koklji nova, čerstva jajca podložiti, iz starih in preležanih ne bode nič. Če hoče jezdec konja naučiti jezdití, kmet vola voziti, lovec psa po sledu hoditi, medvedar medveda plesati, papigo ali škorca govoriti, mora je mlade učiti; ako bi hotel starega konja ali psa i. t. d. čemu privaditi, kar nič ne bi opravil, zató imamo pregovor: Stara lesica ne gre v past. Naposled vidimo to pri človeku samem, ako se hoče kakega telesnega dela privaditi, da se ga mora v mladosti naučiti, dokler so persti gibčni in za delo kolikor toliko pripravni. Na primer, kdor hoče biti dober pisar, slikar, krojač, kovač ali godec i. t. d., mora se nauka že

Ma.
gloz
glozka
fau

v mladosti poprijeti; sicer se teh umetnosti do smerti ne privadi, da bi jim bil mojster; od tod prislovica: česar se Janezek ne nauči, tudi Janez ne bode znal. Enako se mora njemu, komur se hoče vkoreniniti pobožnost, ta že v mladosti vcepiti; kdor se hoče odvaditi nemarnosti in sirovosti, mora se v mladosti izobraževati; kdor hoče v modrosti napredovati, treba mu je v mladosti oči odpreti in pamet razvedriti, da bi mogel, dokler je želja iskrena, zmožnost bogata, pamet čerstva, misli jedrovite, vse jedrovito pregledati ter si mnogo razumnosti pridobiti.

45.

Gostoljubov blagoslov.

(Poleg J. Engela spisal A. Lésar.)

Stari učitelj Izak obišče neki dan svojega prijatelja, učitelja Nahmana, kateri ga prav gostoljubno sprejme in več tednov pri sebi obderži. Ves ta čas sta se pogovarjala o svetem pismu, razodevala si svoje misli in razloge ter se tako podučevala — drug drugzega. Ura ločitve pride. Rabi Nahman je ves ginjen. Misel, da morda nikdar več ne bode videl svojega starega prijatelja, privabi mu solze v oči. Poslednjič mu pa reče: „Blagoslovi me, častiti prijatelj, predno se ločiš!“ — „Ali jaz naj blagoslovim tebe, preizverstni! ali nisi podoben oni-le palmi?“ — „Kteri palmi, rabi?“ — „Glej, moj dragi! Nekoč je popotnik zašel v puščavo. Truden je že bil; lakot in žeja ga jameta gruditi; skoro pojemal je. Kar njegovo oko na brežini majhenega potoka ugleda lepo zeleno palmo, polno zrelega sadja. Nemudoma hiti v njeno senco, vsede se va-njo, ž njenim sadom si utolaži lakot, pekočo žejo pa si ugasí s potočnico. Tako pokrepčan se mu ožive oslabele moči. Na to vstane, obé roki nasloni na svojo gorjačo, v senco oberne svoje oči ter hvaležnega serca vsklikne: „Dobrotljivo drevó! Hvaležnost mi naklada dolžnost, da te blagoslovim. Toda česa naj ti želim? Ali dobrega sadú? O kako sladko je in lepo dišeče! Ali naj se ti razširjajo veje? O kako lepo je obokan tvoj verh, kako hladna je tvoja senca! Ali naj bi se potok vil okoli tvojega podnožja? Saj mimo tebe šumljá najbistrejša vodica! Vendar, vendar te hočem blagosloviti, blago drevó! Naj bo ves tvoj zarod tebi enak! — Tako je govoril popotnik; prav tako tudi jaz rečem tebi, blagi gostoljub! Glej velike znanosti si si pridobil; časti in premoženja imaš dovolj; zavest svoje vrednosti,

srečo v svoji družini in spoštovanje vseh pravičnih vživaš, kakor malo kdo. Naj bodo tebi enaki tvoji otroci! Tvoja osoda bodi njihova osoda, tvoja sreča njihova sreča!

46.

Dobra dela.

(Zložil Fr. Cegnar.)

Visoka lestva so pobožna djanja,
 Sloní na nebu, v zemljo se opera,
 Po njej človeka vodi trdna vera,
 In z nado se ljubezen na-nj naslanja.

47.

Demosten.

(Spisal A. Zupančič.)

Demosten je bil najslavniši govornik ne le v Atenah, svojem rojstnem mestu, ampak sploh med Gerki. Pa od rojstva sem je bil deček slaboten, slabih persi, tihega glasú, kar vse ni kazalo lastnosti dobrega govornika. Še le sedem let star izgubi očeta, in dali so ga v varstvo brezvestnemu oskrbniku, ki mu je precejšnjo očetovo zapuščino do malega zapravil in prav malo skerbel, da bi se bil ukaželjni deček dobro izobrazil.

V Atenah so se vse sodnijske obravnave godile očitno, in ko je Demosten enkrat na tergu poslušal Kalistrata pa videl, kako je glasoviti govornik vedel ganiti in premagovati serca poslušavcev, in kako neizmerna pohvala mu je slednjič zadonela od vseh strani — sklenil je tudi on postati očitni govornik. Urno se loti potrebnega znanja, vadi se v raznih vedah, hodi poslušat modrijana Platona, prebira zgodovinske spise, Tukididove pa véрно poslušá skušene govornike; potlej sestavi lep govor, nauči se ga dobro na pamet in zdaj očitno stopi pred zbrano ljudstvo. Ali o groza! — namesto pričakovane pohvale in slave se mu vse posmehuje, ga vse zasramuje, kajti zapazili so na njem take napake, kakoršne človeka kar nesposobnega delajo za javnega govornika: govoril je tiho zavoljo slabih persi, tudi nerazločno, pismenke r pa celó nikakor izreči ni mogel; k vsemu temu je imel še gerdo navado, da je eno ramo vedno vzdigal, ko je govoril.

Demosten je hitel domú in tako ga je bilo sram, da je sklenil, da nikoli več noče javno govoriti. Njegovi prijatelji mu delajo serce, naj se ne da tako berž ostrašiti; naj se le še pridno vadi in potem zopet poskusi. Tako je storil, pa tudi v drugo ni bil kaj bolj srečen. V plašč je glavo zavil in dirjal domú kakor iz uma, da se skrije očitnemu zasmehovanju.

In znabiti bi res ne bil več mislil na govorništvo, da ga ni bil obiskal prijatelj, ki ga je opomnil na vse njegove velike napake pri govorjenji. S tacimi napakami, to je sprevidel Demosten zdaj sam, s tacimi napakami se res ni dalo kaj storiti, ali kako vse to zboljšati? Vendar pridnost, trud in terdna volja vse zmaga, vse premore. Le poslušajte!

Demosten je sklenil, naj veljá kar rado, izuriti se v govorništvu ter popraviti svoje napake. Kar nemudoma se dela loti. Da bi slabotne persi bolj raztegnil in si glas bolj okrepil, hodil je na sterme gore, med potjo glasno govoreč; ali pa se je vstopil na morski breg, ko so viharji tulili nad vodo in silne valove zaganjali ob skalovje, in je skušal prevpiti divje šumenje in bobnenje. Hodil je v podzemeljsko izbo, jemal v usta kamenčkov, da bi privadil jezik bolj gladko govoriti; in da bi se odvadil vzdigovati ramo, stopal je govoreč pod oster meč, ki je visel iznad stropa, da ga je vselej ranil, kedar je vzdignil ramo. Vse, kar je zvedel od prijateljev ali kar si je sam domišljjal, vse je porabil za svoj uk.

V tej tihi samoti, po takem silnem trudu in prizadevanji se je še le porodila zvezda gerškega govorništva; po takem trudapolnem uku je med svet stopil prvi gerških govornikov, čegar govore, prave bisere in zglede javnega govorništva, še zdaj občuduje ves učeni svet. Tako pripravljen je stopil Demosten vnovič pred svoje rojake, ki se zdaj niso mogli prečuditi njegovi doveršenosti.

Nad tem slavnim možem imamo zgled, kaj premore človek, če se kake reči za terdno loti; terdna volja pa pridnost premaga vse ovire.

48.

Zgodovina krompirja ali koruna.

(Spisal dr. J. Bleiweis.)

Kdo izmed nas ne pozna tistega sádrú, ki ga je nebeški oče svetu podaril, da žíví ljudi in živino, ki se nahaja v mnogih oblikah na mizi bogatina, kakor v oblicah na mizi siromaka

ki je že od marsiktere dežele dragino in lakoto odgnal, ko je slaba letina druge sadeže vzela! Vsak ga pozna in čišla, naj ga že imenuje krompir, korun, podzemljice ali podzemeljska jabelka. Vabilno bo tedaj tudi zvedeti, od kod smo dobili ta dobrotljivi sad, kdo ga nam je prinesel in kaj se je od pervega sem ž njim godilo?

Krompir je prestal mnogo zaničevanja, ko je pervikrat v naše dežele prišel; dolgo se ga ljudje niso hoteli lotiti; dolgo so ga zaničevali kot sad, ki ni za ljudi ampak za živino, ter so ga „živinsko pičo“ imenovali.

Peru in Kile sta domovina krompirja, kjer kakor divji sad na najvišjih gorah raste; od tod se je zaplodil na vse strani Amerike. Še dan današnji je krompir, ki se v svoji domovini po starem peruanskem jeziku „papa“ imenuje, poglavitni živež peruanskih planincev. Kilejanci imenujejo „pogni“ tisto pleme krompirja, ki ga na njivah pridelujejo, „maglica“ pa se zove divji korun, ki je droben in grenek.

Ko je Krištof Kolumb v letu 1492 Ameriko našel, našel se je po več krajih tega sveta tudi krompir, kot živež divjih Amerikancev.

Španci in Angleži so bili prvi, ki so krompir v Evropo prinesli. Verjetni zgodopisi terdijo, da je prišel prvi krompir iz Amerike med letom 1560 in 1570 v Evropo. Meyen pravi, da se ne smemo čuditi, da krompir ni bil tako hitro kakor turščica in drugi sadeži po Špancih iz Amerike v Evropo prinesen, zakaj krompir so sadili najbolj na zahodnem primorju južne Amerike; popotovanje okoli predgorja Horn pa je bilo takrat še dolgočasno, in le redkokrat se je ta pot storila, da je kdo iz tega kraja krompirja s seboj prinesel.

Kdo pa je bil prvi, ki je krompir v Evropo zanesel, to se ne vé za gotovo. Nekteri pravijo, da ga je pod angleško kraljico Elizabeto (1558—1603) nesrečni admiral Walter Raleigh prvi v letu 1586 na Irsko prinesel; drugi pa terdijo, in to se po največ bukvah bere, da gre angleškemu admiralu Francu Drakeju ta čast. In tako se more reči, da moža, ki nam je ta neprecenljivi sad v Evropo prinesel, prav za prav ne vemo, ker se je njegovo ime izgubilo. Da je pa Drake slavnemu angleškemu botanikarju Gerardu prvi krompir dal, ki ga je potem v botaniški vert v Londonu v letu 1597 zasadil in pomnožil, to je poterjena resnica.

Konec 16. stoletja se je razširil krompir po Norveškem, Španskem, Burgundskem in nekterih krajih Laškega. Vendar se še v 17. stoletju ni bil nič kaj obilno po Evropi razširil, in posebno prosto ljudstvo ga je zaničevalo, ki ga, kakor vsake

novе reči, celó ni hotelo pokusiti. „Naj ga gospóda jé, ki se vsake spakarije koj prime; za nas ni to, mi ostanemo pri svojem navadnem živežu“, govorili so kmetje v nemških, slovanskih, laških, francoskih deželah, kakor da bi se bili pogovorili. Sploh so ga le „prešičjo jed“ imenovali. Najdelj časa so Lahí svojo terdovratnost zoper krompir obderžali, kateri so „patate“ imenovali, in potem tudi Nemcem, ki so se ga poprijeli, primek „patatuhí“ dali. Še dan današnji je Talijanom njih polenta ljubša od krompirja.

V 30 letni vojski se je krompir posebno po Nemškem razširil, čeravno ga kmetje tudi takrat niso obilno saditi hoteli. Kralj Friderik II. je veliko krompirja gosposkam v Šleziji z ukazom poslal, da ga razdelé po deželi in mu potem naznanijo, kako se je z njim godilo.

Na Češko se je iz Pruskega tudi v tistem času zaplodil, posebno po irskih frančiškanih, ki so ga najpoprej na vertu svojega samostana v Pragu sadili. Ker so bili Čehi po pruski vojski navajeni, vse Pruse Brambore (Brandenburger) imenovati, zvali so bramboy tudi krompir, ki so ga po Prusih (Bramborih) v deželo dobili.

V silno mokrib letih 1771 in 1772 je bila taka grozna lakota na Nemškem, da bi bila polovica ljudi lakote poginila, ako ne bi bili krompirja imeli, in od tistega časa se piše začetek občnega sajenja neprecenljivega krompirja.

Le tudi dragina in lakota je po drugih deželah avstrijskega cesarstva, po Ogerskem, Slovenskem i. t. d. prisilila ljudi, da šo začeli krompir saditi, in sem ter tje je morala gosposka ostro ukazovati, da so se kmetje svoji termi odpovedali in krompirja poprijeli. Nimamo očitnišega zgleda, kako težko je včasih novo dobro reč vpeljati, kakor ga imamo ravno nad krompirjem, ki se je moral kmetom vsiliti! Kaj bi bilo, če bi sedaj krompirja ne imeli?

Kakor so v začetku ljudjé krompir zaničevali, enako nemarno so se potem, ko so ga saditi začeli, pri sajenji in spravljaji obnašali. „Krompir preterpí vse, kar koli se z njim dela“, tako so mislili, — in gotovo je to ničemurno obnašanje zeló krivo, da je ta neprecenljivi dar božji bolehati začel, da ga gujilina tare.

49.

Mlin.

(Novice l. 1846.)

1. Po rakah jo dere, V kolesa šumí; Je spenjena pere, V krog žene, vertí. 2. Ko blisk se kolesa Lopate verté, Odmeta, otréša Val iskre vodé. 3. Kaj v mlinu ropoče, Kaj zgraja, bobní? Koló, glej, tam vroče V krog kamne podí. 4. Spod kamnov pa moka Se bela kadí, Koló jih brez stoka Okrog ne vertí.	5. In mlinar na skali Pregleda svoj dom, Ter kamnov ték hvalí: Bog! stradal ne bom! 6. Al voda šumeča, Ni živa mladost? Moč tvoja cveteča Iskrena krepost? 7. Kdor moč prav oberne, Ko vroča kipí, Ta lakot odverne, Star v sreči živí. 8. Pod težo kdor stoka, Ki tare močí, Glej: s trenjem le moka Se pridna stori!

50.

Zemlja.

(Po Heblu poslovenil Fr. Marn.)

Po tem, kar nam oko kaže in kakor priprosto ljudstvo misli, podobna je naša zemlja s svojimi gorami in planinami veliki okrogli plošči. Kjer se ta plošča končuje, ondi ni nič več naprej, ampak pričenja se nebó, ki se v velikem polkrogu razteza nad zemljo in jo pokriva. Na robu te plošče solnce zjutraj vzhaja in zvečer zahaja, časi poprej, časi pozneje, časi bolj na levo ob tej ali uni gori, časi pa bolj na desno zraven kakega družega ondi stoječega predmeta; daje nam dan in noč, po noči mesec in zvezde; in to solnce, mesec in zvezde niso tako posebno daleč nad našimi glavami, ako je res tako, kakor se nam vidi.

To vse ne bi bilo preslabo, ko bi nobeden bolje ne vedel; ali zvezdarji in pratikarji vedó to vse drugače. Ko bi si kdo

izmislil in bi zapustil svoj dom, da odide na kraj zemlje, kjer se nebo zemlje dotika, kjer zvezde niso više nad zemljo, kakor jabelka na veji, da si tam uterga zvezdico z neba, dene jo v žep in domú prinese svoji deci, da bi z njo igrali, ta bi se pač lepo zmotil. Gré lahko, ako ga je volja čez Avstrijo, Rusijo in celo Azijo, kjer so Turki in neznabožci, s kopnega na morje, z morja na kopno in potem še dalje; pa naposled ko se zamisli v to, koliko časa je že, od kar je od doma, — koliko še ima, da pride na konec sveta, in koliko še potem, da pride nazaj v svojo domačijo, postane mu pač tesno pri srcu. Dozdeva se mu, da je on tu že bil, kjer je zdaj; začudi se, ko vidi, da je vse skoraj tako, kakor v njegovem kraju in čuje ljudi govoriti v svojem lastnem jeziku in naposled zagleda cerkveni zvonik, ki ga je moral že kdaj videti in kmalo pride v znano vas, in potem ima le še eno uro ali dve, pa je prišel, od koder je šel, ali konca sveta ni zagledal nikjer. On je torej potoval okoli zemlje, kakor če vzamemo kosce bele krede, pa ga potegnemo okoli kake kroglice, dokler se ne vernemo na kraj, kjer smo vleči začeli. Več ko dvajsetkrat so že ljudje tako zemljo obhodili na vse strani; v dveh, treh ali štirih letih je pot končana. Angleški morski kapitan Cook je potoval v svojem življenji dvakrat okoli cele zemlje in vernil se je obakrat na ravno tisto mesto, od koder je popotoval, samo da je od druge strani prišel, kakor pa je odšel. Tudi v tretje se je podal na pot, ali divjaki so ga na otoku Ovaj ubili in pojedli.

Iz tega in iz veliko drugih naznanil so spoznali učeni to, da zemlja ni široka okrogla planota, ampak silno velika kroglica; dalje: da ona stoji in plava prosto brez kake podpore, kakor solnce in mesec v nezmernem prostoru vsega sveta in da nad njo in pod njo in na vseh stranéh so same nebeške zvezde; dalje: da na njej povsod, okoli in okoli, kjer je le kaj suhe zemlje, in vročina ali mráz ni prehud, raste brez števila rastlin, živí mnogo ljudi in živali. Ni treba misliti, da imajo, ako je temu res taka, nekteri ljudje noge doli in glave gori, drugi pa noge gori in glave doli in tako ti lahko od zemlje v ozračje odpadejo. Nikomur se nikdar ne zdi, da je doli obrnjen. Vsi so zmeraj navzgor obrnjeni, dokler imajo zemljo pod nogami in zvezdato nebo nad seboj. Vse priteguje zemlja k sebi, da jej ne morejo uiti.

Marsikdo se bo zelo začudil slišati, kolika da je zemeljska kroglica. Ker znaša njen premer celih 1720 milj, moral bi drog, ki bi ga zabli skozi sredo zemlje, da bi na nasprotnem kraju iz zemlje pogledal, biti najmanj 1720 nemških milj dolg. Krog zemlje pa meri 5400 milj. Cela poveršina zemlje pa

znaša nad devet milijonov štirjaških milj; teh pa so dve tretjini vode in ena tretjina suhe zemlje.

To vse so učeni kaj na tanko preračunili in govoré o tem, kakor o kaki znani vsakdanji reči. Nikdo pa ne razume božje vsemogočnosti, ki to velikansko krogeljo derži z nevidno roko in vsaki rastlini na tej krogelji svojo roso daje, da raste in se razcveta, in vsakemu detetu in vsaki živalci daje zraka, da more dihati. Na zemlji živi nad tisoč milijonov samih ljudi, koliko mora biti še živali, in vse te siti in napaja vsak dan dobrotljivi Bog v nebesih!

51.

Divja koza.

(Spisal L. Pintar.)

Divja koza je kaj živa, pa tudi plašna žival. Podobna je prav zelo domači kozi. Posebno v glavo, oči, nos, ušesa in rep je ravno taka, kakoršne so domače koze. Rožičke ima kratke; stojé jej pa ravno nad očmi, in so na verhu také nazaj zakrivljeni, da se lahko na nje obesi. Barve je sivkaste. Noge ima tanke in je taka skakavka, da jej skoraj ni para. Čez preduhe, ki so po 15 čevljev široki, sverkne kakor bi pihnil. Letí po dlan široki stezici prek pečevja, kakor bi jo nesel vihar, in se ne zmeni za strašne prepade, v ktere bi zdaj in zdaj lahko telebila. Če jo sovražnik derví in jej stezica pogre, šterbuhne brez pomisleka 12, 20 in včasih tudi 30 čevljev globoko. Kedar jo sila prižene, da mora v kako veliko globočino skočiti, prizadeva si tako skočiti, da s sprednjimi nogami nasprotné pečine doseže in se v globočino leté po njej dersa. To jej pomaga, da meče na tla priletí.

Domovina te gibéne živali so v Evropi tiroljske, švajcove, savojske in pirenejske gore. Pa tudi na slovenskem Triglavu in njegovih sivoglavih sosedih se še po gostem dobí. Še celo zeleničasti Storžič in druge bele gore, ki Krajnsko od Goratana in Štajerja ločijo, niso čisto brez nje. Divja koza ljubi gorsko podveršje, in le huda zima in debel sneg jo včasih primorata, da v niže kraje primaha.

Živež te čudne živali so: močno dišeča zelišča, mnoge koreninice, listje in berstje. Tudi na sol so divje koze volk. To lovci dobro vedó, in jim v tistih krajih, kamor zahajajo, kak majhen prostorček soli potresejo. Po tem se lovci poskrijejo in čakajo, dokler kaka divja koza potrošene soli lizat ne pride.

Kedar se ktera približa, počijo s puško po njej, da ima dosti. Velikrat se pa tudi primeri, da lovec pri slaniku čaka in čaka, poslednjič pa vendar prazen domú primaha.

Divja koza živi 20 do 30 let in je zelo imenitna divjaščina. Odraščena vaga 40 do 58 funtov. Debela ima 10 do 12 funtov loja. Mesó se v jesih namoči in daje dobro, pa vendar večidel imenitnišo ko boljšo pečenko. Iz kože se delajo prav terdne irhaste hlače. Zato tem revicam naš Bohinec ne da pokoja, dokler si ene za irhaste hlače ne ubije.

Divja koza ima to posebno lastnost, da rada v družbi živi. Velikrat se jih pase po 15 in še več vkup. Če jih kaj prepodí, zagermí večidel celo kerdelce na eno stran. Tudi to je njena posebna lastnost, da je neizrečeno čuječa. Menda je ni živalce v gozdu, ktera bi v tej reči divjo kozo prekosila. Kedar se pase, ozira se vedno krog sebe. Velikrat zelišče z gobčekom prijemši obstoji in posluša, če ni morebiti kake nevarnosti. Kedar zapazi, da je res v nevarnosti, prav glasno zaberlizga, in dá s tem svojim tovaršem na znanje, da je treba bežati. Po tem jo pobere čez globoke preduhe in sterme skalovje, da je veselje gledati za njo. Lovci še celó pripovedujejo, da divje koze na pečine straže postavijo, da se po tem bolj varno in skerbno pasejo. Kedar neki koza stražarica nevarnost zapazi, zaberlizga, da prav skoz ušesa letí, in po tem jo vlije po groznih sterminah, kakor bi bilo po mizi, druge se pa skakaje za njo ali pa kam drugam vderó.

Divji kozí je pa take posebne čuječnosti jako potreba, ker ima veliko sovražnikov ne le na zemlji, ampak tudi v zraku. Z zraka jej strežeta po življenji širokoperutasti orel in tisti krivokljuni jastreb, ki tudi jagnjeta jemlje. Na zemlji pa se prileže njeno meso bistrogledemu risu, kosmatemu medvedu in požrešnemu volku. Najbolj jej pa lovci na pete bijejo.

Da-si ravno je lov divjih koz silno težaven in grozno nevaren, vendar se ne manjka ljudi, kterim je to delo čez vse ljubo. Kdor hoče pri lovu divjih koz kaj opraviti, mora imeti terdno glavo, bistre oči in varne noge, da se mu v glavi ne zvertí, in da ne treši v kak prepad. Njemu ne sme biti prehudo prelaziti snežne gore in ledene planjave. Viharjev, neviht in mraza se bati ne sme. Včasih se podá nad divje koze že v večernem mraku, včasih pa le zgodaj po noči. Čez ramo verže lovsko torbo, v kateri mora biti steklenica nesrečnega žganja in kaj za želodec. Po plečih mu binga risana puška, in z desno roko se opíra na krepko gorjačo. Kedar primaha do hudega stermovja, naveže na svoje kvedraste čevlje šesterekrempljaste kramžarje in praska naprej, da se prav ogenj kaže

pod njim. Predno zlato solnce izza gore priluka, on že prehodi snežne gore in ledene planjave. Zlasti mora tudi lovec na to gledati, od ktere strani veter vleče. To pa zato, da proti vetru gré, ne pa za vetrom, ker bi ga sicer divje koze že hitro ovohale. Kedar kako divjo kozo od daleč zagleda, skrije se za kako pečino, ali pa kam drugam in čaka, da se mu dosti približa. Zdaj jo dene na muho in počí po njej, da vse vprek letí. Najrajši jo meri v glavo ali pa v persi, ker ima kaj terdno življenje, in mu včasih z veliko rano v životu, ali pa še celo po treh nogah ugré. Če je lovec takó učen, da mu divja koza pride na muho in da mu pade, je silno veliko njegovo veselje. Toda dostikrat pa tudi po dva in tri dni po gorah prelazi, pa vendar ne prinese domú družega, kakor prav težke nogé in pa šembrano lačen trebuh.

52.

Mavrica.

(Zložil A. Umek.)

1. Kako je svitla, mila, krasna,
V sedmerih barvah se blišči,
Nobena slika ni bolj jasna,
Kot mavrica nebeška tí!
2. Viharjev zlih premagovavka,
Duhov nebeških čudni most,
Rumenih žarkov spremljevavka,
Otožnim srcem si sladkost.
3. Leté bi hotel te doseči,
Ko blisk bi švignil do nebá,
Slovó bi dal posvetni sreči,
O veličastna mavrica!
4. Al smerti kar ima propasti,
Zastonj se spenja za tebó;
Rokam bežiš, lepoto v lasti
Sijajno ima le okó.

*boji nas
Marijin Solček*

Kako se je morje začelo.

(Narodne pripovedke s Kerka; zapisal J. Terdina.)

Kerčanje si začetje morja tako-le tolmačijo: Kjer je zdaj morje, bilo je svoje dni ravno, lepo polje. Ljudje so tam živeli, da niso bolje mogli; vsega so imeli, le soli so si morali za drage denarje iz daljnih krajev kupovati. Vedeli so, da je v neki skali slan studenec; toda stare bukve so jim prepovedovale odpreti ga, ker to bi bilo silno nevarno. Dolgo so bukve ubogali, na zadnje pa je bila njihova nezadovoljnost tako velika, da so šli in skalo prebili. Slana voda pa je pritekla s tako močjó, da je celo polje potopila, pustivši za spomin le tam pa tam kak otok. — Druga povest pa pravi, da so se ljudje prevelike dobrote prevzeli in tako razuzdano živeli, da se je devica Marija, prišed v te kraje, glasno razjokala in da je v njenih solzah polje utonilo. Vidi se, da so te povesti zgolj kmečke, kakor celo življenje na Kerku.

Izvedeni mornarji na Ložinu pa o morji vse kaj drugega pripovedujejo. Po njihovi pravljici je Jezus, po svetu popotovaje, tudi le-sem prišel; kjer je zdaj morje, bilo je takrat neskončno polje. Truden si išče zveličar prenočišča, pa ga nihče ne sprejme. Na zadnje pride v raztergano kočo, v kateri so trije bratje stanovali. Ti mu dajo, kar imajo, in tudi posteljo. Predno drugi dan odide, razodene se jim in obljubi vsakemu kak dar, kakor si ga sam izbere. Najstarši si izvoli bele gradove, srednji zlata in srebra, mlajši pa pravi, da ga je sram za to prositi; zlata bi si sam nabral in gradov sam nakupil; ali za vse žulje se mu daje le slaba plača. Šel bi po svetu si sreče iskat; ali zemlja je pregorata in gore preobraščene in presterme, ter ne vé ne pota ne steze, kam bi šel, da si pomaga; naj mu da Jezus ravno gladko pot in hiter voz, za vse drugo pa bo sam skerb. Jezus udari s palico ob zemljo; iz nje privrè morje in vso zemljo obdá; potem udari ob drevo, in drevo se izdolbe v lahko in hitro ladijo; in mlajši brat odveslá in se vozi od kraljestva do kraljestva in kupčevaje nabere si več zlata in si nakupi več gradov, nego jih brata imata.

Bliščava morska.

(Po noriskem potopiscu C. Ch. Askjörnsenu.)

Dan se je končal z ljubeznjivim večerom in veličastnim solničnim zahodom. Celo večerno obnebje je bilo prepolnjeno bliščave in ožarjenih oblakov, in vsa ta bliskota se je mnogotero obrazila v morji, ki se je pred nami razprostiralo v svoji neskončnosti in čistoti. Nad južnim obzorom so visele temotne in goste meglene verste, iz katerih je jela, ko se je storil mrak, streljati električna. Groma ni bilo slišati; ali navpično drugi čez druge švigajoči plameni in vodoravne ognjene kače so napolnjevali morje in ozračje s tako jasno svitlobo, da smo videli vsako verv na razpetih jadrih; koj na to pa nas je zagrinjala vselej spet tema, zares egiptovska tako, da lastnih rok ni bilo videti. Ta prikazen se ponavlja prav pogosto na prelivu La Manche; ponavljala se je tudi za nekoliko večerov naše vožnje po njem.

Ta prekrasni prizor me je spominjal vedenja malih živalic v globini morski in krasnega pogleda, ki ga podaja morje ob temotnih nočéh. Nadjal sem se, da pri popisani tihi nevihtici ogledam vso krasoto te prikazni; in nisem se zmotil. Stopivši na prednji oddelek ladije in ob temotnih trenutkih med bližkanjem od zgoraj proti morju pogledovaje sem videl, kako se pred vsacim valom, pred vsakim gugaljem naše ladije rodé mirijade isker, plavajočih po valovih, tu z večim tam manjim žarom, dokler končno ne ugasnejo in prostor naredé mirijadam novih. Tam pa tam so zalesketale večje kepe ali okrogla trupla v višnjem ali pa zelenkastem blesku teh isker. Delfini, ki so z velicim šumom priplavali k ladiji in okoli nje se gonili, ti so čudovitost in čarobnost tega prizora še bolj zviševali; videti je bil namreč vsak, kakor bi bil pokrit z belkasto leskečo odejo. Časih jih je plulo po štiri — po pet vkup pokojno in mirno poleg ladije, časi pa so skakali in premetavali se v kozolcih in krogih, gonili in prevračali se v divjih skokih, morje z žarečimi ognjenimi krogi in kolobarji napolnjevale.

Videl sem morsko bliščavo na severnem pobožji noriskem, ali kaj je bila proti tej, ki sem jo gledal v ožini La Manche in nekoliko večerov pozneje na morji atlantiškem! Videti je bilo, kakor bi bila večerna zarja padla v morje ter iz morske globine proti nebu pošiljala trepetajoče plamene v podobi žarečih šipov. V krajinah bolj proti jugu je bliščava morska še

mного lepša in krasneja; razgrinja se neki tam v lepoti zares čaroviti, tako da se ti celo morje zdi zloženo iz ognjenih valov.

Rokovno (periodično) prikazovanje brezštevilnega mnoštva bliščečih živalic na poveršini morski in ravnočasnost te prikazni z nevihtami — ta se kaj dobro vjema s podobnimi prikaznimi v družih verstah živalstva. Med bliščavo razlezejo se male žabice v velicem številu po zemlji, med bliščavo igrava brez števila rib na poveršji vodnem in ne redko se ležejo o tem času tudi metulji.

Zjutraj je bilo morje prepreženo z rudečkasto in rujavo skorjo, ki je pokrivala v tankih verstah poveršino ali pa se vlekla pod vodo v belih in zarumenelih nitkah. Po dnevi so zajeli monarji nekoliko veder vode iz morja, kmalo pa se je na njej naredila zernata žolta gošča, nekoliko palcev debela. Podobna je bila belim ribjim ikram. Vsako zernce je bila mala meduza, noctiluca scintilans. Prostemu očesu se kaže ta živalca kakor bunčica na igli in podobna je mehurčku z malo piko na gornji strani. Pod drobnogledom se vidi čist zlatorumen mehurček s temnim zerncem na zgornjem nekoliko ožem koncu, kjer so tudi štiri gube. Od šeste ure zjutraj do osmih zvečer, ko se je zmračilo, ostalo je morje z ono skorjo pokrito. Dan je bil topel, solnce je svetilo, morje je bilo mirno.

Po noči je nastopila zopet bliščava nenavadno krasna in žareča. Najjasneja pa je bila svitloba v livu, ki se je gnal za ladijo, podoben rimski cesti, pa bil je svetlejši. Ves zadnji oddelek ladije, obit z medenino, vesla, vezi itd. vse je bilo videti tako, kakor modrobela razbeljena kovina. Svitloba teh mirijad lučic je bila tolika, da je morje v nočni temi bilo prozorno kakor kristal in čitati se je moglo pismo še tako drobno; vsak še tako majhen val je lesk še zviševal; cele trume iskrečih zvezd so se žarile v poveršini morski — prizor zares nepozabljiv.

rimске galije

55.

Večerna molitev.

(Zložil A. Umek.)

1. Zadnjič danes strune zagonite,
Protí nebu hvalni glas nesite
Njemu, ki prižiga luč višavam,
Njemu, ki pošilja mir nižavam.

2. Z mrakom se mi bliža mirno spanje,
Mile naj sladijo mi ga sanje!
V rajskem svetu duh se naj spreha,
Dokler jutra svit me ne omaja.
3. Dan za dnevom urno se pomiče,
Vsaki večer resen glas nam kliče,
Da rumeno solnce kdaj se skrije,
Ali zjutraj več nam ne posije.
4. Torej strune žalostno donite,
Proti nebu hvalni glas nosite
Njemu, ki pošilja mir v nižave,
Njemu, ki nas vabi na višave! —

56.

Gospodov dan.

(Spisal J. Bilec.)

Tema pokriva zemljo, in v sladkem spanji počivajo ljudje in živali. Pa čuj, že se sliši v bližnji vasi petelinov glas, ki sosedom jutro naznanja; že ugaša na modrem nebu zvezda za zvezdo, in jutranja zarja ozlati najpred nebó in potem verhe goram in gričem. Tiho je vse v naravi, le tu pa tam se zbudi kaka tica iz ponočnega spanja, otresa rosne peroti in začne krožiti svoje melodije.

Sredi vasi na zelenem griču so sezidali sosedje prijazno cerkev; njen zvonik se vzdiguje izmed vej sivih starih lip kakor veličasten perst, ki kaže proti nebu in ljudi opominja, naj se pri vseh svojih delih in opravkih vedno spominjajo, da je le eno potrebno — skerbeti za nebesa. Iz zvonika se oglasi véliki zvon in kmalo zapojeta še dva druga milo in čisto, da se duh človeški, kakor na perotih k stvarniku povzdigne. Kaj pomeni to slovesno zvonjenje o zgodnjem, tihem jutru? Ubrani glasovi zvonov pozdravljajo dan Gospodov — sveto nedeljo; zvoní zdaj, kakor vaščani pravijo, sveto jutro. Ljudje vstajajo, oblačijo se v pražna oblačila, čedijo in umivajo se, ter se spravljajo v cerkev k sveti maši. Vsi so čedni, vsi bolje oblečeni, da lahko spoznaš že po vnanjem, da je danes Gospodu posvečen dan. Nekaj ljudi gre k prvi sveti maši, — posebno gospodinje, ki morajo pozneje doma varovati in kosilo napravljati, — nekaj pa k veliki ali deseti maši. Ki daleč od cerkve stanujejo,

teh ostane veliko pri cerkvi še do popoldanskega duhovnega opravila.

Po popoldanski božji službi gre vsakdo na svoj dom. Tu se zbirajo mladenči na kakem vertu, da igrajo kako posebno igro, tam prepevajo deklice domače svete pesmi in se razveseljujejo v pošteni družini. Tu obiše ženica ženico: druga k drugi prisede na prag ali na trato pred hišo, in se pomenkuje o raznih domačih stvaréh; druga drugi toži svoje britkosti in nadloge, druga drugo tolaži. Tam pod lipo glej trumo možakov: tudi oni se menijo, ali njih govori se sučejo okoli drugih reči; pogovarjajo se o slabi letini in druginji, o nekdanjih boljših časih; pa tudi o vojski vé marsikdo kaj povedati, sosebno ako je že kedaj puško nosil. Med pogovori si polnijo male okovane pipice ter pridno spuščajo dim iz ust, ki se v kodrastih meglicah kviško vzdiguje.

Solnce se je proti zahodu nagnilo, kmalo bo vzelo slovó; tudi naši možaki se po malem razidejo, nekteri proti domu, nekteri pa k očetu kerčmarju na kozarec zlate kapljice, češ, zakaj ne bi si človek, ki se ves teden trudi in muči, privošil v nedeljo kozarec vina? Bog jim ga blagoslovi, da ga le zmerno v pošteni družbi, med poštenimi pogovori pijó! — Ave Marijo je odzvonilo, v vsaki hiši se opravi skupna večerna molitev in kmalo vse potihne po vasi. Mlado in staro gre k počitku, da si okrepi telo ter novih močí pridobi za prihodnji dan k novi delavnosti.

57.

Brata Filena.

(Spisal A. Umek.)

Ob času, ko so Kartaginci imeli velik del Afrike v oblasti, bili so tudi Cirenci, njihov sosedni narod, mogočni in premožni. Kakor soseskam, tako in še vse bolj je od nekdanj velikim kraljestvom bila navada, da so se kósala med seboj. Svet med kartaginsko in cirensko deželo je bil pust, peščen, brez reke in brez gorá. Torej ni bilo prave meje; zbog tega so se še pogostoma kavsali, neke krati celó hudo vojskovali. Zmaga je danes bila tu, jutri tam, tako sta se verstila mir in nepokoj. Na zadnje pa vendar sprevidijo, da tako ni dobro, da vedni boj slabí deželi, naj že zmaguje ta ali ona. Naredé tedaj mir, k temu pa je pred vsem treba, da za terdno določijo mejo. Zató

*zdrámazijo
zámarijo*

se pogodé tako-le: Eni in isti dan naj z doma pošljejo Kartaginci dva in Cirenci dva moža; naj si gredó nasproti, tam pa, kjer se srečajo, ima biti meja obéh kraljestev. —

Napotita se iz Kartage brata po imenu Filena. Urno jo mahata proti jutranji strani. Manj vspešno po koračita proti večeru poslanca iz Cirene. Le-tó se ve da je bilo Kartaginцем na dobiček, Cirencem pa v škodo. Zato jameta cirenska poslanca, boječa se svojih viših, Kartaguca dolžiti, da sta prezkodaj šla z doma. Vname se hud prepír. Cirenea se nikakor ne podasta bratoma iz Kartage. Zahtevata to in ono, na zadnje pa celó naredita to-le pogodbo: „Ako hočeta, da postavimo mejnik tu, kjer smo se srečali, morata se na tem mestu dati živa pokopati“. — Zahtevala sta to Cirena, češ, tega gotovo ne bosta storila. Ali kaj storita brata Filena? Dasta se živa pokopati na onem mestu! — Tako se je dokončal prepír in vsadili so tam mejnik kraljestvoma, Kartaginci so tudi postavili lep spomínek slavnima bratoma, ki sta prostovoljno tako čudovito pokazala ljubezen do domovine.

58.

Zimska noč.

(Zložil J. Gomilšak.)

1. Temna merzla noč molčí Nad naravo-celo, In široka plan leží Pod odejo tiho, belo.	3. Vklenjeni pod ledom so Viri in potoki, Ribice zdihujejo V ječi zálostni, globoki.
2. Tice odletele vse V tuje so dežele, In cvetice pisane Vse so davno ovenele.	4. Samo z neba zvezdice Svitile nam migljajo, In iz zvezdic k zemlji se Mili angelji smehljajo.
5. Človek! ki zdihuješ sam V pusti solz dolini, Kviško gledaj, božji hram Ti odpert je na višini.	

Rezija in Rezijani.

(Spisal Št. Kocijančič.)

Rezija ali Rezijansko se naslanja proti vzhodu na bovške planine in se dotika Bovca in Žage, proti jugu na Lusevero, proti zahodu jo meji Rešuta, proti polnočni strani Rokolansko in Klavže (Chiusa). Dolga je rezijanska deželica, od vzhoda do zapada, blizo 20 italijanskih milj, široka pa je od severja do juga blizo osem milj ali dve uri. Cela deželica je le ena dolina; okoli in okoli jo obdajajo visoke sterane gore, samo na zahodni strani je soteska, kjer se rezijanska pot poleg potoka Rezije zviija in vodi do Rešute na veliko cesto. Največa gora je Kanin (Canino), ki se na vzhodni strani čez oblake vzdiguje. Na nji ne raste nobena travica, noben germ, nobeno drevo; samo golo skalovje je videti. Druge rezijanske gore niso takó visoke, pa tudi ne takó puste in nerodovitne; na njih se vidijo med golim skalovjem tudi senožeti in hoste. Planjava rezijanske doline je široka eno miljo, dolga šest, po sredi teče potok, ki mu tudi Rezija pravijo. Črez potok je sredi doline postavljen lesen most, ki veže obé strani.

Vsa stanovališča razun Volčja (Uceea) so v planjavi in se delé v štiri velike vasi. Perva vas se kliče sv. Jurja (S. Georgio) in šteje 670 duš; druga je Njiva (Gniva), ki šteje okoli 250 prebivavcev; tretja vas se kliče Ožjak (Oseacco) in šteje 880 duš, četerta pa na južno-vzhodni strani Volčji terg in šteje 130 duš. Po tem takem živi na Rezijanskem okoli 2900 duš v 500 hišah. — Skoraj na sredi deželice stoji samotna vasica, ki ne šteje črez šest hiš in se kliče Travnik (Prato di Resia). Tu je farna cerkev. Središče cele deželice je Travnik. Ta kraj je obzidan okoli in okoli; zid, ki vasico obdaja, je širok blizo štiri črevlje, od ene strani do druge meri ves obzidani kraj 75 korakov. V tem zidu so štiri vrata proti štirim oddelkom farnim. Rezijanske hiše so terdno zidane in imajo po dve, nektere tudi po tri nadstropja. Dimnik se vidi pri malokteri hiši. Nektere hiše so s slamo krite, večidel pa so pokrite z opekami.

Živé pa Rezijani od svojih zemljišč, ki je pridno obdelujejo, od živine in od kupčije. Pridelujejo reži, turščice, krompirja, repe in ajde. Ali malo družin je, da bi za svoje potrebe dovolj pridelali na svojem zemljišču; skoraj vsi morajo turščico od Furlanov kupovati. Rezijanski svet je takó peščén

in nerodoviten, da morajo gnojiti vsako leto ne samo polja, ampak tudi travnike, ako hočejo kaj pridelati; če tega ne storé, nimajo ne kruha, ne sená, polje pa obdelujejo same ženske. Oné spravljajo senó, vozijo domú dërva, gnojé njive in travnike, in pospravljajo poljske pridelke. Možjé so skoraj vsi kupčevavci ali pa berači, vlačijo se okoli po svetu in se kar nič ne menijo za obdelovanje polja; polskega dela se nikdar in nikakor ne lotijo. Rezijani redé tudi krave, koze in ovce. Ker se pa s poljedelstvom in z živinorejo ne morejo preživiti, zató so prisiljeni, da morajo kupčevati ali beračiti in si iskati potrebnega kruha.

Cela rezijanska dolina z Volčjo vasjó vred je ena sama občina ali srenja; na sredi pri farni cerkvi je njih občinska uradnja. Razun te uradnije imajo tu tudi šolo, ki jo obiskujejo otroci iz vseh rezijanskih vasí. V tej šoli se učé otroci brati, pisati, računiti itd. v rezijanskem in v talijanskem jeziku, takó da se vadijo v obéh, in umejo, govore in pišejo v obéh jezikih.

60.

Gerške šege in navade.

(Spisal M. Vertovec.)

Atence so drugi Gerki blizo v vseh rečéh posnemali. Ob času njih največe slave so bile sledeče šege pri njih navadne:

Ob petelinovem petji so prihajali ljudjé v več tropih iz kmetov v mesto, stare pesmi prepevaje; malo po tem so se prodajalnice z velikim hrumom odperle. Ljudjé tekajo na vse kraje; eni gredó gledat na svoja zemljšča in svojim oskerbnikom kaj naročevat, drugi so šli v sodnije. Največ se jih snide na tergu; zakaj tu so bili javni zbori, vsa občna poslopja in sodišča. Okoli in okoli terga so bile prodajalnice mnogoverstnega blaga; tu so bili zlatarji, srebrarji, briveci i. t. d. Okoli teh je bilo vedno dosti vedečnih in žlobudravih postopačev, katerim je bila vsakdanja skerb, novice iz vseh gerških deržav pozvedati in je dalje prenašati. Po ulicah je bila večkrat taka gnječa in tak krik, da se ljudjé dostikrat niso mogli zместiti. Gospóda se je rada okoli mesta sprehajala, kjer je bilo v zdravem zraku lahko dihati in prav prijetno se razgledovati; po poldne pa je malo pospančkala. Slednji dan so se vsi kópali, bogati domá, prosto ljudstvo pa v občnih kopališčih.

Atenec je nosil kratko suknjico brez rokavov in čisto bel plašč iz tanke volne. Umeli so plašč kar ponosno okoli sebe vreči; tako je pohvalil Plutarh Perikla, da ga ni bilo v Atenah, ki bi ga bil umel prijetniše od njega nositi. Imenitni so špogali skerlatno ali vijoličasto barvana oblačila; rožnata so bila prihranjena bogovom, igravcem v glediščih in nepoštenim. Ženske so nosile bele lanene srajce brez šiva in rokavov, dolge do členkov, pripete z gumbom na eni rami in prepasane s širokim povojem pod persmi, čez srajce pa kratko jopico brez rokavov. Kedar so šle iz hiše, vergle so plašček čez ramo in zagrinjalo čez glavo; lasé so si spletale različno. Moški so se na kratko strigli in brili, o slovesnih priložnostih si pa tudi evetice v lasé vpletali; imenitne in visoko zaslužene so večkrat iz hvaležnosti v tak namen z lahкими zlatimi venci obdarovali. Pri ženitninah, gostnijah, darovanjih in drugih svečanostih so se z dragimi dišavami mazlili, bogate gospé in potratniki pa slednji dan. Biseri, zlate ušesnice, perstani z demanti in drugimi zlahtnimi kameni so bili sploh v navadi.

Moški so stanovali pri tleh, ženske pa v nadhišji, kjer so s sužnji bile obdane in kamor ni bilo moškemu pripuščeno stopiti. Žene so bile pri Gerkih sploh premalo čislane, malo kedaj so s svojimi možmi zaupno živele; njih čast in veljava ni bila spoznana, torej tudi njih omika zanemarjena; posebej so jedle, pri gostnijah niso bile nikoli pričujoče, in le za gospodinjstvo in izrejo majhenih otrok jim je moralo skerb biti.

Atene so bile velikrat mesto najblažih čednosti, pa tudi gnjezdo najzaničljiviših pregreh. V atenskem mestu je bilo 10000 hiš, vsaka s ploščato streho in le z enim nadstropjem za ženske; za hišo je bil dostikrat vertec, pa tudi pred hišo borjaček. S časom so si dali imenitniki zidati velika poslopja z lopami, na krasnih stebrih pred velicimi vrati. Kolikor bolj so bogateli, v tej primeri je bilo tudi njih pohišje zmeraj draže iz zlahtnega lesa, slonokosti, iz srebra in zlata, večkrat še vdeleno z zlahtnimi kameni. Priprosti Atenci so zmerno živeli, mnogi bogatini pa pri tem veliko potratili in zapravili. Od marsiktere živali ali divjačine so jedli le glavo, ali persi, ali jetra itd.; vse drugo je prišlo sužnjim. Sardele v olji cverte so jim bile posebno ljuba jed; večidel so vse z oljem belili in še dan danes je atensko olje zeló čislano. Iz mnogih daljnih dežel so jim po morji zlahtnega živeža in pijače za drago plačilo vozili. Pri kosilu, ki je bilo pred solnčnim zahodom, Gerki niso sedeli, ampak po trije na eni postelji ležé in si z eno roko glavo podpiraje pri nizki mizi jedli. Vsak gost je imel od zadej sužnja v postrežbo. Marsikteri bogatin je imel do 50

in še več sužnjev v svoji hiši, katerih je slednji svoje službo opravljal. Eden je na tergu potrebnega kupoval, drugi domú nosil; ta je ogenj podtikal ali derva prinašal, ali kuhal, uni pa mizo pogrinjal, vino nosil ali nalival i. t. d. — Na svojih zemljiščih so jih pa še po več imeli; eni so bili v oskerbnike čez druge postavljeni, največ pa je bilo tistih, ki so zemljo obdelovali, živino pasli in oskerbovali. Sužnji so bogatim tudi do nekterih let otroke učili ali je v šolo vodili, kjer so se vadili v vseh telesnih ročnostih; taki šoli so rekli gimnazij.

Novorojeno dete so najprej očetu k nogam položili. Ako je je pobral, bilo je to znamenje, da je hoče izrediti; ako ga ni vzdignil, bilo je na ulice položeno ali umorjeno, kar se je pa pri omikanih Atencih malokrat primerilo. Na sedmi ali deseti dan je oče bogovom žertvoval, ter zlahti in prijateljem gosti napravil, pri katerih je otroku ime kakega glasovitega preddega dal. Prijimkov Gerki niso špogali; pristavljali so pa navadno očetovo ime, tako na priliko: Kimon, Milciadov sin. Sužnji so fantiče domá učili brati, pisati, muziko in druge potrebne reči; vodili ali spremljali so je v gimnazij, kjer so se v telesnih ročnostih vadili, kakor tekati, skakati, vzdigovati, boriti in metati se, tudi jezdit, plavati, plesati in vsako vreme prenašati. Odrasle mladenče so pošiljali k modrijanom, kateri so jim ustineno za drago plačilo više učenosti razlagali. Osemnajst let star je bil atenski mladenec v vojaščino zapisan; po dvajsetem letu pa mu je bilo pripuščeno v občni zbor hoditi in se za kako državno službo oglasiti.

61.

Slepec.

(Zložil M. Vilhar.)

1. Le enkrat bi videl,	2. Le enkrat bi videl
Kje solnce visi?	Nezmérno nebó,
Na kaj je pripeto?	Doline, planine,
Zakaj tak gori?	Plaujavo, goró!
Le enkrat bi videl,	Le enkrat bi videl
Kak zvezde bliščé,	Oblak nad seboj,
Kak z luno svetovi	Ker pravijo, da se
Krog soluca hité?	On joče z menój!

3. Le enkrat bi videl Širino morjá, Ki ladje prenaša V vse kraje svetá! Le enkrat bi videl Grom, bliske in tresk, Demante bi videl In kamen in pes'k!	4. Le enkrat bi videl, Kak cvetke cvetó, Če v persih kaj méda Tud' meni nesó? Le enkrat bi videl Germovje in gaj, Ves srečen, vesel bi Jaz gledal tak raj.

5. Le enkrat bi videl
Poštene očí,
Iz katerih se svéti,
Kar jezik tají!
Svet za-me ni stvarjen,
Le smerti želim,
Ker ž njo si resnico
In luč pridobim!

62.

Letni časi in mučenci v ječi.

(Sv. Ciprijan; poslovenil Anton Lésar.)

Kdor je le enkrat pričal Gospoda, blagor mu! vi pa ga vselej iz nova pričate, kedar z versko serénostjo, da-si ravno vam prostost ponujajo, rajši v ječi ostanete, kakor da bi zatajili Gospoda. Vsak dan vam čast raste, vsak mesec vam zasluženje množí. Komur je precej vzeto življenje, kar na enkrat zmaga. Ali kdor tako dolgo muko terpí, kdor vsak dan v bolečinah stoji na bojišču in vsak dan zmaga, on je tudi vsak dan na novo venčan.

Naj se konsul in prokonsul le hvalita, dokler se hočeta s častjó, ki je imata le za leto in dan; naj se bahata, da se znamenje najvišje oblasti — dvanajst palic — leto in dan nosi pred njima: vi tudi že celo leto nosite svetlogoreče znamenje nebeške častí (znamenja terpljenja zavoljo pravice), dà, veličastvo vaše zmage že dalje od leta terpí.

Solnce in luna sta, kakor zmeraj, tudi o tem času zemlji svetila; vam pa je bil stvarnik solnca in lune sam svetloba v temni ječi.

Kristusovo veličastvo, ki se kaže na vaših dušah, razsvetljevalo vam je s svojimi večnimi, čistimi žarki strašne tmine

*Letodan
mesec dni.
Kajf.*

Letodan 2)

v ječi in mučilnih prostorih. V prvi versti časov so zimski meseci prišli, pa tudi prešli; tedaj ste mislili: zdaj je tudi nad nas prišla zima preganjanja (in ste poterpežljivo terpeli).

Zimo je pomlad pregnala ter s svojimi rožami in cvetičnimi venci v deželo stopila; tedaj ste se pokrepčali z veseljem raja, čegar lepše cvetice in rože in nebeški venci so ovijali vaše senci.

Za pomladjo poletje nastopi in s poletjem blažena žetev, in shrambe se s sadjem napolnijo. Tudi vi veličastni sad žanjete, ker ste tako obilo sejali veličastnega semena. Vi ste že na gumnu Gospodovem in z lastnimi očmi gledate, kako se pleve žgó v neugasljivem ognju; vi pa tudi sebe med očiščenim pšeničnim zernjem vidite in v prostorih svoje ječe najdete božji skedenj, ki vas, — čisto, drago žito — hrani.

Tudi jesen darov o svojem času prinese, in v tem je podoba dušnih darov, (ki se delé za večnost). Vinska tergatev človeške roke k delu priganja in sili in grozdje se stiska, da dá dobro pijačo. Vi ste najsočnejše grozdje iz vinograda Gospodovega, popolnoma že zrelo, že stlačeno s stiskom svetá, že stisnjeno z mučilno ječo. Namesti vina kri prelivate in v terpljenji močni pričavni kelih radovoljno pijete.

Tako si Gospodovi služabniki pomenljive letne čase v prid obračajo. Novo zasluženje sejati in nebeško plačilo žeti — to jim je pravo obhajanje premenljivih letnih časov.

63.

Afrikanska nevihta „tornada“.*)

(Poslovenil J. Navratil.)

Mesca sušca l. 1859 sem zapustil s svojimi tovarši gvinejsko primorje in se vpotil — tako piše neki popotnik — proti reki Gaborn k zamorcem, ki ondot živé, zato ker sem slišal praviti, da znajo jako dobro slone streljati. Neizrečeno rad bi bil namreč tudi jaz porušil kakega takega velikana.

Štiri tedne smo se vozili po vodi, predno smo priveslali do mesta, kjer se Gaborn iztka v morje. Kako sem ostermel, ko ugledam to sila široko reko! Mislil sem, da vidim velik raztok morja pred seboj.

*) Der „Tornado“, za slovenščino je pripavniši ženski spol: tornada.

Ondi se ločim od tovaršev, najmem si za hlapca, vodnika in tolmača domačega človeka, ki mu je bilo ime Mongilomba, ter se odpravim dalje proti sredini te dežele.

Po Gabornu sem se vozil v čolnu, ki so mi ga vlekli domači možaki navzgor t. j. proti vodi. Dalje ko sem se peljal, bolj sem se čudil neizrečeni rodovitnosti tega kraja. V reki pa je mergolelo vse polno rib. Želv in polžev sem nabral sto in sto. Najčudneje se mi je pa zdelo, da so letali celi roji metuljev nad najvišim drevjem kakor tice prehajavke, kedar odhajajo v druge kraje. Spomina vredno je tudi to, da sem našel velikega višnjevega metulja (ki ga prištevajo najlepšim), sredi pregostega starodavnega gozda, kjer ne raste več davno nobena cvetica, zato ker ondot ne prisije solčna svitloba nikdar do tál, — spomina vredno je, velim, da sem našel takega metulja sredi goščave, po kateri ne slišiš več tičjega petja.

Na levo in na pravo ob vodi so živeli različni zamorski rodovi, ki sem se s časom seznanil z vsemi. Če sem si najel namreč kak čoln, vozili so me črni brodniki samo do drugega zamorskega rodu; pri novem rodu sem si moral vselej spet drugega čolna in drugih brodnikov iskati. Sreča, da jih ni težko najti; zakaj besede: „belokožec je tù!“ omamljajo preprostega zamorca, kakor pogled kače ropotača drobno tico.

Bel človek, čudna žival iz daljnih dežel, — belokožec ki ima s seboj vselej tobaka, ki je zamorcem tako v slast, — pa tudi mnogoterih lepih, svetlih igračic! — Kamor se prikaže tako čudna stvar, kaj pač, da se mora vse zbrati okoli njega!

Vendar ne bom popisoval vseh teh zamorskih rodov; le toliko naj povem, da sem prispel osemnajsti dan svoje vožnje po Gabornu — do zamorcev, ki jim pravijo Bapukovci (Bapuku). To so tisti izurjeni slonostrelci, k njim sem se bil namenil.

Brez zamude začnem popraševati, ne bi li se dalo narediti, da bi šli skoro nad slone. Jako imeniten slonostrellec izmed njih, Abauzij po imenu, mi je povedal, da ni davno tega, kar je zasledil slona na neki naselbini, ki ni daleč. Zato se napotim mahom tje.

Naselbine t. j. nove domačije zamorcev afrikanskih se ne morejo nikakor meriti z naselbinami ameriškimi, ki so mnogo večje od onih. Po dva, trije zamorci si zbijejo iz lesa s svojimi ženami sredi kakega gozda po dve, tri revne koče in napravijo okoli njih dobro velike jase,* t. j. posekajo za

*) Jasa (nem. Lichtung), beseda v Mengšu domá, ki pomenja prazen prostor v gozdu, kjer je jasno.

silo okrog njih drevje, pušča je v zemlji strašno velike porobke, zato ker nima ubogi zamorec razun slabe, tope sekire (ki je ne zna niti brusiti), nikakega drugega orodja zato. Na to ženske v zemljo nekoliko lukenj naredé, va-nje ravno toliko banánovih in manjókovih germičev*) zasadí, potem se pa ne zmenijo več za-nje, češ, naj je obdeluje zemlja sama. Malo kje in malo kedaj se spozabijo tako, da bi zrahljali zemljo za sladke podzemljice (Batata). Res, da je to ondot silno težavno delo, zato ker nimajo zamorci ni pluga, ni poštene lopate ali motike. Zató so pa tudi zamorci rajši brez takih podzemljic, nego da bi je sadili tako težavno.

Take so afrikanske naselbine.

Taka je bila tudi ona, kamor je peljal Abauzij mene in mojega hlapca Mongilomba. V treh kočah so stanovale tri zamorske (bapukovske) rodovine. Ti ljudje niso imeli preveč svetá, pa so rajši siromaški živeli ob tem, kar je rodila zemlja sama ob sebi, nego da bi jo bili kerčili in obdelovali. Kako so zadovoljevali z malim svojim imetkom, kaže nam tudi to, da so mi odstopili za drobet tobaka, ki sem ga jim podaril, mahom eno izmed svojih treh koč, ter so se zgnjetli vsi v oni dve.

Bež se začnem v svoji koči vdomačevati: moj Mongilomba mi postelje postelj iz probkotine, jaz si pa počnem lepo dišečega čaja za večerjo pripravljati. Za prigrizek sem imel peščico suhih podzemeljskih orehov. To mi je bila vsa večerja; več ne bi bil smel brez nevarnosti za zdravje ni jesti v tem prevročem kraju. Pa se me vendar spanec ni hotel nikakor lotiti. — Moja tovarša sta spala na tleh v koči že kakor derva; jaz pa kar nisem mogel očesa stisniti.

Vstanem, izidem iz kože in sedem pred njo pod milim nebom na nekak porobek, želé slišati, kako se deró po noči po teh gozdih kervoločni risi. Naposlušal sem se strašnega ručanja (rjojenja). Ali ko bi trenil, utihne tudi to. Vse je tiho, neizrečeno tiho. Zdelo se mi je, da je vsa natora jenjala dihati. Malo pred polnočjó se pokaže mesec jako kervavega obraza. Zrak se zgoščuje če dalje bolj, in se zgosti naposled tako, da sem tudi jaz že težko dihal. Velika otožnost me obhaja. Nehotoma sem mislil, kako daleč sem od razsvetljenih ljudi — sam sredi divjakov! — sam belokožec med temo sirovih zamorcev, ki je loči res le pamet od néme živine. Komu se ne bi tožilo! — Od prevelike otožnosti sem zadremal na porobku in spal tako terdo, da me kak majhen ropot — vem

*) Nem. Bananen- und Kassada-Staude (tudi „Maniok“).

krčelj, lja (klin), Krčiti (ta klince pretakniti) kajf.
krčič (preglj) Penic drevo

krč, a. m.
Penic

gleda
kakor ru
škanye

da — ne bi bil mogel zbuditi. Vendar se prebudim, še predno je ura minila. —

Kaj mi je bilo?

Treščilo je tako strašno, da nisem slišal vse žive dni takega treska. Ko sem se prebudil ves omamljen in prestrašen, videl sem, kako je strela udarila v drevo, ki ni stalo daleč od naše kože ter se vnelo.

„Kaj je to?! kaj je to?! zakričita moja spremljavca, ki sta bila vsa v strahu planila na prag. Toliko da izgovorita te besede, zabliška se, zagermí in trešči skoro še huje nego prvič.

„Tornada, tornada!“ — zavpije Abauzij in zdirja iz kože, kakor da bi bil stekel. „Joj meni, tornada!“ zajavka h krati Mongilomba in se zažene za Abauzijem. Oba bežita od kože. — Tudi jaz jo pocedím zdaj brez pomisleka za njima.

Sreča, da smo storili to še za časa! Nismo se bili še daleč umaknili, raznese že strašna sapa našo kožo na vse strani. Debeli koli in veje, iz katerih je bila koča narejena, letali so za nami po zraku kakor perje. Pa se nismo utegnili dosti ozirati, kaj se godí za nami. Neprenehoma smo bežali po hosti kakor preplašene serne, ne maraje za germovje in ternje pod nogami.

Strašen je bil dež, ki nas je butal v obraz, da nismo mogli skoro gledati. Kaj pravim dež! — to ni bil dež, nego naliv, da si ne morete v Evropi takega ni misliti: lilo je, — ne kakor iz kôblja ali škafa, nego kakor iz soda, kakor da bi se bil oblak utergal. Vsaka kaplja je bila — rekel bi kamen — pol funta težek. Obraz in roke so me bolele kakor od toče, ter so mi hitro otekle kakor goba, kedar se vode napije. Pa tudi po vsem životu, po vseh premerlih udih sem čutil berž berž velike bolečine. Obleka me ni mogla dolgo braniti tolikemu nalivu. Že večkrat sem bil moker do kože; ali ondaj me je premočilo mahom iz početka celó — do kostí. V eno mór smo bežali dalje. Če se je tudi kateri izmed nas spotaknil, med ternje cepnil in se opraskal do kervavega, naglo se je pobral, pa spet v beg.

Ali ko telebim ves spehan že tretjič ali četertič na tla, obležim od prevelike slabosti.

„Vstani, vstani! pa béži!“ zavpije nad menoj Mongilomba, ter mi pomaga po koncu.

„Ne morem“, odgovorím mu jaz; „in čemu bi še dirjali tako neumno!“

Pa predno je utegnil on mojim besedam prigovoriti, prekerhne strahovita sapa silno veliko in debelo drevo tik mene

kakor kako preklo. Zgornji kos z verhovino mi trešči k nogam; spodnji kos debela pa obtiči v zemlji; — zdelo se mi je, da vidim svoj mertvaški kamen pred seboj. — Mahom sem bil po koncu. Zdaj sem videl, da nas ne čaka, če ne utečemo skoro iz gozda, drugega, nego — smert.

Zató se spustimo spet v beg! Abauzij je kazal pot.

Nevihita nastaja čedalje hujša. — Kako je germelo in bobnelo! — Kedar pri nas doma (v Evropi) zagermi, sliši in vé se, kje je zagermelo; ali tukaj ni bilo moči nikdar razločiti, na kateri strani je zagermelo, od kod prihaja ta grom; — tukaj je germelo in bobnelo neprenehoma pod vsem obnebjem tako strašno, kakor da bi se podilo sto in sto germečih bogov na sto in sto strahovito donečih in treskajočih vozovih po zraku, — ali pa, kakor da je streljala cela kopa topničarjev z velikimi topi mah na mah, le nekoliko korakov za menoj in pred menoj. Od prestrašnega podobnega ropota in bobnenja ni bilo skoro slišati, tako strašno je tulila peklena sapa. Ali kolikorkrat je na vmes strela udarila, zabreščalo je, — malo da ni človek ogluhnil. Mislite si še, kako so pokala v gozdu neprešteta drevesa, ki je je afrikanski vihar s korenino izdiral ali pa kakor paličice čez sredo lomil in podiral!

Na kratko: to je bil šum, pokanje in bobnenje, da mu ni pokanje na vojski niti senca. In da po pravici povém: če tudi nisem bil nikdar boječ, če tudi me ni bilo strah za življenje v velikih nevarnostih, — ali ondaj sem se tresel od straha — kakor šiba na vodi. Moja zamorca sta pa begaje zmerom pomaljala roke proti nebu in vekala s prežalostnim glasom: „Njambi! Njambi! usmili se nas, in daj, da ostanemo živi“. Zares, čudno da nas ni potolklo gozdno drevje, ki nam je padalo kakor snopje zdaj na levo, zdaj na pravo.

Strašna in prestrašna je bila ta ura, ki je minila, predno smo izšli iz gozda na neki stermec, ki so se bili na-nj zbrali že vsi Bapukovci.

Da-si dežja ni bilo še konec, pa smo popadali od prevelikega truda vendar mahom vsi trije na tla, ter gledali zdaj brez skerbí, kaj se pod nebom godí. Kako prosto se mi je zdelo zdaj vse, kar koli so naredile človečje roké! Kako sem se zdaj ponižal pred vsemogočnim stvarnikom nebes in zemlje!

Včasih je bilo vse, vse nebo v ognji; malo da nisem oslepel, kedar sem je pogledal, — tako se mi je bliščalo. Pa toliko, da spregledam zablisne se večkrat zaporedoma, in po kakih dvanajst strel švigne vselej kakor dvanajst ognjenih kač izpod neba proti tlem; — kamor zadenejo, palijo in ubijajo, da je strah. Preokorno mi je pero, da bi pristojno popisal vse,

kos.
škarje

kar sem ondaj videl in slišal. — Stermé in moléé smo ležali vsi na tleh in čakali, kedaj bo konec nevihte. —

Tega smo dočakali prej, nego smo se nadjali. Po treh urah je nehalo deževati, germljavina se je začela umikati. Bliškalo se je pa še dolgo po tem; vendar ne tako strašno kakor poprej, — in ko se zdaní, ni bilo nevihti ni sledú ni tirá. — Sólnce je sijalo in pripékalo po svoji afrikanski navadi; — ni najmanjšega oblaka ni bilo videti na vedrem nebu.

Zdaj se vernemo hitro z vsemi Bapukovci na neselbino gledat, kako je ondi. — Spotoma pridemo v gozd. Oj kako se je spremenil! Cele verste najobilnišega drevja ležá po tleh; sto in sto t. j. po desetkrat sto in sto dreves je šterlelo na pol prelomljenih ali pa razkálanih in razčesnjenih — očitno znamenje, da je pomagala viharju tudi strela.

Po mnogih zaprekah in težavah pridemo srečno spet na naselbino. — Je li to res naselbina, ki smo sinoči prenočevali na nji? — To vam ni bilo več naselbina, — to je bilo golo . . . selišče. Vse sadike je bil izpulil vihar s koreninami vred in je odnesel, sam Bog ve kam, ali je pa križem zamotal tako, da jih ni mogla živa duša razmotati. Tudi kočé je bila popihala silna sapa vse tri kakor tri klobuke; samo nekoliko blatnih polén je ležalo še ondot. Med njimi sem našel pozneje k sreči svojo puško, globoko pod blatom zakopano; ali torba, rog s smodnikom, vsa moja druga ropotija je bila zginila. S kratka: vse je bilo popolnoma razdjano. Ako ne bi bil s a m . videl, nikdar ne bi bil verjel, da je kaj takega mogoče.

Ubogi zamorci pa ne da bi tarnjali; le iz perva so se deržali malo kisto, posebno ženske, ko so videle, da jim je pobrala nevihta vse suho in sirovo. Pa se berž premislijo, ter počno tej čudni homotiji in podertiji na ves glas hohotati se, brez skerbí po ostankih svojih kóč skakati in čudno jezljaje plesati, kakor da bi obhajale kako svatbo. Pa vendar so bili ti siromaki zdaj brez vsega! Da jim bo morda skoro od gladú umirati, tega niso pomislili. Taki so zamorci v sreči in nesreči. — Pa da bi bil jaz tarnjal zarad svoje ropotije! Sram te bodi! (tako sem rekel sam s seboj), ter sem se veselil, da sem doživel in srečno preživel afrikansko tornado, ki jo je videl in slišal malokteri Evropljan. Res, da nisem mogel ondaj streliti nobenega slona; ali ta želja se mi je spolnila berž potem. Toda tega se nisem namenil popisovati.

64.

Slepčeva zahvala za dar.

(Serbska narodna, poslovenil Fr. Cegnar).

Hvala, bratec milostivi!
 Naj Gospod ti blagodari
 In velika slava božja!
 Naj Gospod vam zdravje dade
 Ino milost vaši duši; 5
 Lepa sreča naj vas spremlja
 Na potvanji in na domu,
 V čerui gori in na morji
 Od mladosti do starosti!
 Veselite se v mladosti, 10
 Naj ko žarko solnce sije,
 Naj desnica vaša cvete;
 Naj se roka vam posveti,
 S ktero ste me darovali;
 Naj dušica raj dospeje, 15
 Naj počiva v svetem rajju,
 Naj uživa rajsko slavo
 Do vesoljne božje sodbe.

65.

Pobratimstvo.

(Spisal Rodoljub Ledinski.)

Med slovanskimi narodi, posebno jugoslovanskim, je še veliko šeg in navad, ki so se ohranile iz prestarih poganskih časov. Kerščanska duhovščina je je vendar pustila med ljudstvom in je še nekako posvetila, menda zató, ker so bile tako vraščene v narodnem značaju in njegovem bitji, da jim ni bilo moč do korenin.

Med te običaje štejemo tudi pobratimstvo, kakor je še dan danes v navadi na Černigori, v Bosni in po Srbiji. Dva ali trije mladenči storijo skrivno zvezo, ki je nerazločljiva za vse žive dni, tako da drug drugega ne sme zapustiti, naj se jim zgodi, kar koli rado; pobratimi se zovejo. Ko je zveza storjena, gredó pred svojega mašnika in mu povedó svoj sklep. Obredno oblečen sprejme je ta pred oltarjem in opomni

težkih dolžnosti, ktere imajo pobratimi med seboj: da si imajo namreč biti drug drugemu prijazni in zvesti, v vsaki nevarščini na pošteno pomoči in da morajo v sili tudi kri in življenje dati za pobratime, nasproti pa naj se za vsa pregrešva sami med seboj ostro kaznujejo. Na to sprejme duhovnik njih obljube ter jim narekuje prisego, ktero novi pobratimi za njim izgovarjajo. Ko je to storjeno, prinese cerkveni služabnik kupo dobrega vina, in slednji pobratim si rani desno roko, da potoci nekoliko kapljic kervi v vino; in to vino popijó v poterditev svoje zveze. S tém je pobratimstvo sklenjeno in uterjeno. Mašnik je blagoslovi po šegi svoje cerkve ter spusti izpred sebe. Od te dobe ni nobeden več sam svoj, temuč vsi so eno telo, ena duša.

66.

Verbsko jezero pri Celovcu.

(Ljudska pripovedka; spisal A. Oliban.)

Pred davnim davnim časom še ni bilo jezera pri Celovcu. Lepe vasi z najzálšimi in visocimi hišami so ondi stale, in krog in krog se je prostiralo najrodovitniše polje s prijetnimi vertovi. Prebivavci tega kraja so sloveli pri bližnjih in daljnih sosedih kot zeló premožni in srečni ljudjé. Bili so v resnici sila bogati, in dokler so po veri in pameti živeli, tudi prav srečni.

Toda obilnost in sreča lahko človeka zapelje in spači, da Boga in svojih dolžnosti pozabi; tako tudi prebivavce tega kraja. Sreča je je omamila in ošabne storila, Boga in zapovedi niso več porajtali, za cerkev in božje praznike se ne menili, svetim rečém so se posmehovali, ter brez vesti in mere le slepemu poželenju stregli. Približal se je velike sobote večer, ki so ga bogoslužni kristjanje tistih časov vedno s premišljevanjem in tiho pobožnostjo praznovali in visoki spomin prihodnjega jutra, odrešnikovo od smerti vstajenje, v mislih imeli. Ti presrečni vaščani pa se tega večera niso spomnili; v veliki in krasni hiši sredi vasi so najveseliši šunder in hrup uganjali, godce imeli, jedli in pili, ter plesali in vriskali, da se je daleč okrog razlegalo. Ni že bilo daleč od polnoči in nihče še ni mislil na počitek in pokoj; še bolj so divjali in noreli.

Čuj, na enkrat se vrata odpró, in prikaže se majhen, star in suh možiček s sivimi lasmi. Jezno se ozira po plesavcih in z ostro besedo spregovori: „Razuzdneží! ali nicojšni večer

tako praznujete? Ali se tako pripravljate na sveti praznik prihodnjega jutra? Ali nimate več božjega strahu in vere v sercu? Nehajte in spremislite se, predno ura božje milosti poteče!“ Tem besedam so se vsi sirovo zasmeli; s petami so zajceptali, zavriskali in se vnovič po plesišču zaverteli, ter še bolj divje noreli.

Čas beži; bliže in bliže prihaja polnočna ura, spet se vrata odpró, in ta isti starček stopi v hišo. Majhen sodec pri- nesel pod pazduho, glas povzdigne in ginljivo reče: Še enkrat vas opominjam; poslušajte svareče besede prijatelja! Brezno vašega pogubljenja se odpira, meč božjega maščevanja je vzdignjen in nastavljen. Še majheni trenutki so vam dani za predarek, naglo se spremislite, nehajte in temu večeru storjeno nečast pokorite! Poglejte ta-le sodec; gorjé vam, če me silite pipo odpreti; groza, strah in pogubljenje bo iz njega privrelo in vas pokončalo.“ — Teh besedi še ni dogovoril, in vsi zaženo kakor iz enega gerla smeh in krohot rekoč: „Oj to mora kaj pravega biti! Odpri vendar pipo, le kar izderi jo in izpusti brez ovire svojo moč in strahobo, da vidimo, kaj bode. Dobro vemo, starec, da se šališ in imaš le vino v sodcu; te groze se pač ne bojimo; tak strah naša gerla dobro poznajo; le hitro ga izlij, in nikar nas dalje ne zadržuj in ne moti; za pokoro, sivec, je pa nocoj še prezgodaj, bomo že brez tebe za njo skerbeli, saj je še časa dovolj.“ — Oči se sivčku togotno zabliskajo, in kakor sodnji glas se zasliši iz njegovih ust: „Zdaj ste doveršili; gorjé vam, izgubljeni ste, izgubljeni!“ To izrekši se naglo umakne in zgine.

Ura polnoči bije. Pri dvanajstem vdarku tožno zabrenčí — in strašen vihar prihruščí. Luči ugasnejo, truma divjih ple-savcev trepetaje ostermí! Črna noč je obdá, kervavo rudeč blisk šviga in blede obraze razsvetljuje, in grom in ropot, kakor bi se svet podiral, hrumí jim na ušesa. Huda ploha, kakor bi se vsi oblaki pretergali, vlije se zdaj izpod neba, studenci in potoki zašumé in se v enem hipu kakor hudourniki dereče razlijó; z vseh bregov in gričev se tokoma voda vdira, narašča in skoz vrata in okna v hiše vre, podira ter više in više nastaja. Derhal nesrečnih veseljakov se obupno in plašno na odre, strehe in višine ogiblje in beži, toda zastonj — dereči valovi jih hitro dohité in v mokri grob pogreznejo. Vsi so žalostno poginili. — Drugo jutro grom in vihar potihne, pa voda še vedno doteka ter pokrije in zagerne celó visoki zvonik. In ta voda se ni več utekla, ampak kakor je narasla, ostala je do današnjega dneva — in to je Verbsko jezero pri Celovcu.

Tako ti bo povedal prost kmet ob jezeru to pripoved in zraven tē bo še modro in resno zagotovil, da se čuje včasih v mraku žalomili buč vtopljenega zvona izpod vode. „To je svarilen spomin,“ tako bo resno pristavil.

67.

Sirota Jerica.

(Národná pesem; zapisal M. Valjavec.)

„Vstani, vstani Jerica!		Pri vas pa ležala sem,	
Vstani, ženi vole past		Da je posjalo solučice	
Tjekaj v reber zéleno.“		Mi na mehko posteljco.	
„Čakajte oj, mati vi,		Mati, mati, mamica!	35
Da danove odzvoní,	5	Pač imam hudo mačeho.	
Petelinčki odpojó.“ —		Peče mi 'z pepela kruh,	
„Vstani, vstani Jerica,		Z drobnim peskom ga solí,	
Vstani, ženi vole past		In kedar mi reže ga,	
Tjekaj v reber zéleno!“		Vreže mi tak tankega,	40
Jerica ustala je,	10	Da se vidi skoz njega;	
Past voličke guala je,		Zraven vselej krega me.	
Tjekaj v reber zéleno.		Vi ste pekli belega,	
„Pásite volički se,		Rezali debelo ga,	
Da grem k svoji materi		Z maslom ste ga mazali.	45
Tje na britof žegnani,	15	Mati, mati, mamica!	
Kjer so grobje velbani.		Pač imam hudo mačeho.	
Černa zemlja odpri se,		Kedar ona čése me,	
Černa zemlja, matern grob,		Tak z grebeni sterže me,	
Da vam potožila bom,		Da mi teče černa kri.	50
Svoje serce odkrila bom.“	20	Ko ste vi česali me,	
Zemlja se odperla je,		Gladko ste česali me,	
Černa zemlja, matern grob;		Milo božali ste me.	
Jerica tožila je,		Mati, mati mamica!	
Tako govorila je:		Pač imam hudo mačeho.	55
„Mati, mati, mamica!	25	Postelj imam tak terdó,	
Pač imam hudo mačeho;		Nikdar ne postelje je,	
Preden še daní zvoní,		Nikdar ne zrahljá mi je,	
Petelinčki odpojó,		Devlje v zglavje ternje mi,	
Me pokličé, me zbudí,		Devlje v znožje pesek mi	60
Moram gnati vole past	30	Vi ste mehko dali mi,	
Tjekaj v reber zéleno.		Vsak ste dan postlali mi,	

Vsak ste dan zrahljali mi.
 Mati, mati, mamica,
 Biti mi ni več domá? — 65
 Mati govorila je:
 „Pojdi, Jerica, domú,
 Zroči se milemu Bogú“. —
 „Mati, mati, mamica,
 Biti mi ni več domá, 70
 Tu pri vas ostala bom,
 Tu pri vas ležala bom.“

Leže Jerica k materi,
 Se tako mi govori:
 „Boljši mati so mertvá, 75
 Kakor živa mačeha.“
 Komaj to izgovori,
 Svojo dušico pusti. —
 Kako je to pač hudó,
 Oj hudo za vsacega, 80
 Ki nima svoje matere,
 Ki ima hudo mačeho.

68.

Vodni puh ali sopar.

(Spisal M. Vertovec.)

Voda v kotlu se bode, če boš zmeraj podtikal, s časom do zadnjega kančeka posušila, to je, sprejemala ali združevala se bo v najmanjših in nevidljivih drobcih z gorkoto in bo večidel nevidljivo ž njo zginila; taki in tako spremenjeni vodi pravimo puh, sopar, tudi hla p. Voda, iz enega bokala v puh spremenjena, potrebuje 2 do 3 tisoč bokalov prostora. Puh se da zelo stisniti; pa tako stisnjen je nedopovedljivo močen, ko se mu da kam tlačiti. S takim vlovljenim in stisnjenim puhom gonijo barke, vozovlake, mline i. t. d.

Če se puh dobro ohladi, postane iz njega zopet tekoča voda; če ti tedaj bokal vode 2 tisoč bokalov puha dá, dalo ti bo tudi 2 tisoč bokalov puha, če ga ohladiš, spet en bokal vode. — Od vsega, kar je Bog vstvaril, se ni še nič izgubilo ali v nič šlo.

Pa ne samo voda v kotlu, tudi vsa druga voda, kar je je koli na svetu v morjih, jezerih, rekah in v zemlji, in vsa druga mokrota druží se neprenehoma po dnevi in po noči, po letu in po zimi z gorkoto in se vzdiguje kot puh, večidel nevidljivo, kviško v podnebje. Če odvagaš tri funte ledú in ga kam na sapo deneš, bode ga od dneva do dneva manj, dokler ne bo zginil, to je: pri mrazu je bilo še toliko gorkote, da ga je zglodala, se ž njim zedinila in ga v podobi puha odnesla. Iz odraslega človeka se skadí ali izpuhti v 24 urah po nevidljivih potnih luknjicah do 5 funtov mokrote, in to od dneva do dneva. Koliko mokrote izpuhti iz vseh ljudi, živali in rastlin okoli leta! —

Kar se puha proti večeru iz zemlje kviško vzdiguje, pade po noči nazaj doli, in iz njega se dela pri toplem vremenu rosa, pri mraznem pa slana. Kar se pa ga čez dan in bolj visoko vzdigne, ta se v zraku bolj raztanjša ali raztopi, in iz takega imamo v podnebju neizmerljiv zalog vode. Najberž je v podnebju saj dvakrat več, pa v nevidljivi podobi raztopljenega vode, ko na zemlji. Če taka v zraku podnebja čisto raztopljenega voda nekoliko gorkote izgubi, stopi bolj vkup in naredé se iz nje megle ali oblaki; če pa voda kot oblak še več gorkote izgubi, narejajo se iz nje kapljice ali kanččki, kateri — ker pretežki ne morejo več zgorej plavati — padajo na zemljo kot dež; ko pa nanagloma zmerznivši skozi več globocih oblakov doli leté, imenujejo je točo.

Gorkota ima od začetka stvarjenja kar veliko z vodo opraviiti; od ure do ure, od hipa do hipa ali jo iz snega in terdega ledú topi ali raztopljenega serka, in jo, ž njo se sprijemši, odnaša in v zraku raztanjšuje, ter jo zopet popušča, da v podobi dežja doli pada in žejno zemljo napaja, ali na zimo v podobi snega kakor odeja žito mraza varuje, ali pa v podobi ledú čez velike reke terdne moste za ljudi in težke vozove napravlja.

69.

Smert staršega Plinija.

(Pismo mlajšega Plinija Tacitu; poslovenil V. Mandelc.)

Prosiš, naj ti popišem smert svojega ujca, da jo moreš tem zvesteje izročiti zanamstvu. Hvala ti; vem namreč, če poslaviš ti njegovo smert, da je čaka neumerljiva slava. Ako ravno je v zasipu najlepših krajev, v znameniti nesreči naroda in mesta poginil tako, kakor da mu je vekomaj živeti; čeravno je sam napisal mnogo del, in to tacih, ki bodo ostala: vendar bo ne-minljivost tvojih spisov mnogo pripomogla neumerjočosti njegovi. Meni se zdé srečni oni, ktere je obdarila dobrota božja, da ali veršé dela, opisovanja vredna, ali pa pišejo spise, vredne branja; najsrečniši pa so, katerim je dala oboje. Med temi bo moj ujec po svojih in po tvojih knjigah.

Bil je moj ujec v Misenu kot poveljnik brodovja. Deveti dan pred kalendami septembrovimi (24. avgusta) okoli sedme ure (ene ure popoldne) pové mu moja mati, da se kaže oblak nenavadne velikosti in podobe. Ujec se je bil solnčil in potem

sovč (kajf) m.

solika (Mill.)

šodrak (vajn) (vot) aka 9.

šavca (vajn) (vot) aka 9.

solka (vot) aka 9.

kopal v merzli vodi; in ko je ležé odkosil, je bral. Ukaže prinesiti čižme ter gre na viši kraj, od koder se je mogel ta čudež najbolje videti. Dvigal se je oblak, ali oddaljeni gledavci niso mogli razločiti, iz ktere gore; da je bil Vezuv, spoznalo se je pozneje. Podobe oblaka pa bi nam ne postavilo nobeno drevó bolje pred oči, nego smreka. Izrasel namreč kviško kakor na sila visokem deblu, delil se je na več vej; menda ga je oster puh kviško gnal, potem pa se je izgubljal v šir, ker je puh oslabil, ali pa tudi ker ga je magala njegova lastna teža; bil pa je časi bel, časi pa umazan in marogast, kakor je bil namreč s seboj dvignil perst ali pa pepel. Zdelo se je to učenemu možu veličastna prikazen, vredna da se bliže pogleda. Pripraviti ukaže dve liburnski veslenici, in meni dá na voljo, če hočem iti z njim. Jaz odgovorim, da se rajši pečam s knjigo, in po naključbi mi je bil sam dal nekaj pisati. Odpravi se od doma in vzame pripravo za pisanje. V Retini so ga prosili brodniki, naj se ne podaja v toliko negotovost, ker jih je prestrašila preteča nevarnost: ta kraj namreč je ležal ravno spodej in bežali se je moglo le na ladijah. On se ne spremisli, temuč verši pogumno, kar je bil vedoželjen pričel. Ukaže, da odrinejo četveroveselne ladije, in sam z njimi pohiti na pomoč ne samo Retini, ampak tudi drugim, ker prijazno obrežje je bilo zeló naseljeno. Od koder so drugi bežali, tje je hitel on in kormanil naravnost v nevarnost, tako brez straha, da je narekoval in risal vsa gibanja nezgode in vse prikazni, kakor jih je okó zagledalo. Že je padal na ladije, čim bolj se je bližal, černejši in gostejši pepel; že tudi votlič (Bimsstein) in pa černo, osmojeno in od ognja razdrobljeno kamenje. Že mu je bila napotna plitvina, ki je nanagloma postala, in breg, ker ga je zasipala gora, in že je nekoliko pomišljal, ali bi se obrnil nazaj — kar zakliče kermarju, ki ga je nagovarjal, da se verne: „Z junaki je sreča! Vozi k Pomponijanu!“ Ta je bil v Stabijah, sredi zaliva; ker ta zaliv obdaja čisto malo zakrivljen breg. Tje je bil znosil na ladije svoje cule, ker čeravno nevarnost še ni bila tu, bila je vendar očitna, in ker je rastla, bila je čisto blizo; bil pa je tu brez skerbi zavoljo bega, če le potihne zoperni veter. Tje dojadra moj ujec z najboljšim vetrom, objame trepetajočega, tolaži ga in spodbuja; pa da zmanjša njegov strah s svojo malomarnostjo, dá se odpeljati v kopel; po kopeli sede obedovat in sicer vesel, ali kar je ravno toliko, podoben vselemu. Med tem so sijali na več krajih iz Vezuva sila široki ognji in visoki plameni, in temna noč je povečevala njihovo svitlost in razločnost. Da potolaži strah, narekoval je pisarju,

da goré po samotah vasí, iz katerih so seljaki od straha pobegnili, prepustivši je požaru. Na to je šel spat, ter je resnično dobro spal; ker sopenje, ki mu je bilo zavoljo debelosti nekoliko glasneje in teže, čuli so v drugo izbo. Ali kraj, kjer je bil vhod v spavnico, bil se je že s pepelom in vmes z votličem tako visoko napolnil, da ne bi bil mogel iziti, ko bi se bil dalje v spavnici mudil. Prebudé ga in on se verne k Pomponijanu in onim, ki so bili noč prečuli. Skupaj se posvetujejo, ali bi ostali pod streho, ali pa šli pod milo nebo; ker od gostih in groznih potresov so se majala pohištva, in zdelo se je, kakor da se vzdignjena iz svojih mest zibljejo zdaj sem, zdaj tje, zdaj zopet nazaj. Pod nebom pa so se zopet bali padajočega votliča, čeravno je bil lahek in izjedan. Ali primerivši nevarnost nevarnosti, izbrali so vendar le zadnjo, in tako je pri njem sicer sprevidnost zmagala sprevidnost, pri onih pa je strah preobladal strah. Privezali so si torej podzglavnike s perti na glave; to jim je bila streha proti padajoči zmesi. Že je bil drugej dan, tam pa je bila noč bolj črna in gosta, nego ktera si bodi; vendar so jo nekoliko razsvitljevale mnoge baklje in razni plameni. Sklenejo iti na breg in od blizo pogledati, če bi bilo morje že za vožnjo; ali bilo je še zmeraj grozno in viharo. Tam je snel pert, legel na-nj in nekolikokrat poprosil vode in pil; potem pa so pred plameni in naznanjevcem plamena, žveplenim puhom, drugi zbežali, on pa se je vzdignil. Opiraje se na dva strežaja vstane, pa se koj zgrudi; vzel mu je, kakor jaz sodim, pregosti dim sapo in zatuhnil goltanec, ki mu je bil od narave bolen, ozek in večkrat hropeč. Ko se je zdaniło, (bilo je tretji dan po njegovi smerti) našli so truplo čisto, neoskrunjeno, pokrito kakor je bil oblečen; deržanje telesa pa je bilo bolj podobno spavajočemu nego mertvemu.

Med tem sva bila v Misenu jaz in mati. Ali to ne spada v povest, in ti si tudi samo o njegovi smerti zvedeti želel. Končam torej in samo to-le še pristavljam, da sem na tanko povedal vse, kar koli sem videl sam in pa kar sem slišal koj tedaj, ko je spomin najbolj resničen. Ti pa izberi, kar ti je najbolj po godu; ker drugo je pisati list, drugo povest; drugo pisati prijatelju, drugo vsem. Bodi zdrav!

70.

Iskana dežela.

(Zložil J. L—k v Čbelici.)

1. Kje med, kje vince nek v potokih teče?
Kje sreča želj nobenih ne odreče?
Kje cvete brez morivnih bojev mir?
Kipí breztrudnega veselja vir?
Dežela ta povsod iskana
Kolombom, Kukom ni še znana.
2. Kje iskerna ljubezen gospoduje?
Kje brez dobička čednost lepa sluje?
Kje srečni za sirote se boré?
Pustí pastir življenje za ovcé?
Zgubljeni davno taki kraji!
Najemniki bežijo raji.
3. Kje najde si zaželen pokoj duša?
Kje človek raja radosti okuša?
Kje dvomnega resnica razsvetlí?
Zaupanje pobite obudi?
Prekrivajo meglé danico,
Svitljeje zarje porodnico!
4. Kje zori delu dobremu vračilo?
Kje tihim sužnosti solzá rešilo?
Kod pridem truden, o sterma skalád?
Na počival'sča sladkega plaščád?
Nebo ozvezdeno se glasi:
Tu zlati zasvetijo časi!

71.

Lastovka in mravlje.

(Spisal A. Slomšek.)

„Kaj pa delate?“ popraša mlada lastovka pridne mravlje.
„Za zimo spravljamo“, odgovoré jej mravljice. „Tako je prav!“ lastovka reče in začne brez odloga pobirati mrtve pajke, suhe mušice in je v svoje gnezdo nosi.

braoljinci (Novgmeslo) cf. braamor, miramor in 12
Ajdovica zaborniti, zahrniti??

„Čemú pa ti bode vse to?“ stara lastovka mlado po-
praša. „Za zimo, ljuba mamica! Le tudi vi nabirajte, kakor
skerbne mravlje vidite“, odgovori mlada. — „Pusti pozemelj-
skim mravljam pozemeljsko blago nabirati“, stara mladi
pravi: „kar se njim spodobi, nama ne sodi. Naji je stvarnik
za kaj višega poklical: ko najino leto mine, v tuje kraje po-
letive. Popotnici bove pospali, dokler naji mlada vigred v novo
življenje ne obudi; čemu bo nama tam — nabrano blago?“

Potrebno je v mladosti z mravljami za starost spravljati,
pa tudi kakor lastovke na večnost ne pozabiti.

72.

Vernitev v domačijo.

(Spisal J. Jurčič.)

Mlad mož peš. korači po stezi. Sneg je pobelil berda in ravni,
drevje in germovje. Mrak se dela, nobene sape, nobenega glasú
ni okrog; le njegova počasna, trudna stopinja drobi na pol
zmerzli sneg, enomerno škripanje se mu glasi pod nogami.
Mnogo let je bil popotnik na tujem, mnogo let ni spal v do-
mači hiši, kjer se je rodil, kjer je zrasel, na postelji, ki jo
je skerbna mati, stara ženica, postlala. Videl je dokaj sveta,
velikanska mesta skušal in spoznal rod, ki po njih prebiva,
njegove napake in grehe, velikost in malóst človeškega serca
in uma, vzvišenost in propast njegovo. Ali sreče, prave sreče
ni bilo za-nj nikjer, nikjer tiste zadovoljnosti, ki jo je čutil
nekdaj v otročjih letih pod slamnato streho rojstnega doma. In
zdaj se vrača domú.

Dospè gori do vèrha, ter se ustavi na poti. Pred njim je
dolina, bel plašč je čez-njo pregernjen; in sredi doline stoji
mala hiša na samem, njegova rojstna biša. Dobro mu je
znan nizki zid, znano mu je malo okno, na ktero naslonjen
je v poletnih večerih, gledaje v zvezdato nebo, molil večerno
molitev; znana mu je stara jablana in kamenita miza v njeni
senci, kjer je nekđaj po zimí snežene cerkve zidal: znan mu
je klanček za skednjem, kjer se je s svojimi tovarši vozil na
sančicah, hlev, kjer so bile krave in voli nekdanji njegovi to-
varši na paši. Ó tačas mu je bila ta mala domačija svet, in
v tem vesoljnem svetu vse lepo!

Dim se dviga izpod strehe, tanek curek sivega dima, ki
se kroži in vali kviško, terga in zopet sprijemlje, naposled pak

smúke Čonom

vlačuge Breina vlačice za drva Krakke sani kaj

riba (Boil.)
senkadi
sanke Mett.

razgublja med modre oblake — podoba našega življenja. In spomini iz otročjih let obhajajo potnika, podobe se mu stvarijo v duhu. Vidi staro mater za družino skerbečo pred ognjiščem, kako zamišljeno roke pod pazduho na križ derži in v ogenj zre in kuha; skrivno jej solza igra v trepavnicah, misli na-nj, ki ga dolgo ni bilo, ki je je pozabil med tujim svetom. In „oče stari, moder mož“, mož terde skorje pa dobrega zerna, menda ravno živini poklada, števili, če bode kaj zmanjkalo klaje na zimo, števili, kedaj bo živine za eno tele več, kedaj bodo voliči za na prodaj. Sestričo pak si misli v hiši na klopi pred kolovratom sedečo, kako pridno prede in marsikaj ugiblje v mladi glavi. Tako si domišlja potnik, naglo se spusti navzdol. Neznano hrepenenje se ga polasti, da bi berž videl svoje ljube z oči v oči, da bi od blizo videl in nagledal se znanih krajev prve mladosti.

Ubogi človek! Na um mu ne pride, da so leta tekla hitro, da je bela žena smert tudi v samotno kočjo poterkala in jo izpraznila, da bode namesto znanih morda tuje obraze neznancev srečal.

73.

Sprememba.

(Zložil J. Hašnik.)

1. Pozdravljam vas, ptič'ce! Ki 'z daljne dežele Ste k nam priletele! Ko tolk' preletite, Še meni odkrijte: Kaj videle ste?	4. Povejte mi ptič'ce! Kje radost stanuje, Nihče ne žaluje? — Veselja je dosti, Pač več še britkosti, Je smeh pa je jok!
2. Povejte mi, ptič'ce! Kje rož'ce rastejo, Ki zmeram cvetejo? — Krog cvetje se vidi, Pa kmalo ga spridi Vročina in mraz.	5. Povejte mi, ptič'ce! Na katerem li mesti Prijatli so zvesti? Oh zvestih pač malo, Zmed dvajset goljfalo Devetnajst te bo.
3. Povejte mi, ptič'ce! Kje solnce li sije, Da oblak ga ne krije? Po hudem viharji Najlepši so žarji, Je dan pa je noč!	6. Povejte mi ptič'ce! V katerem li kraji Je sreča najraji? — O sreča je sitna, Še prav stanovitna Nikoli ni bla.

Prehoda pri Kostanjevici

Zastava 88, Anom

Preloka 2 3

Prekoželj pri Ostro.

Boviče vinograd pri

7. O ptic'ce preljube!
Kot vé tud mi gremo,
Postati ne smemo;
Nikomur ostaje
Ta zemlja ne daje,
Spreminja se vse!

Jan

74.

Zasip mest Herkulanum in Pompeji.

zlatarški pesek

viz
viz. ost.

2!

svetije se
Krušci

(Po českem delu „Svet v obrazih“ poslovenil J. Šolar.)

Herkulanum in Pompeji sta rimski mesti, kateri je z razvalinami v vojski razrušenega mesta Stabiae vred o prvem znamenem bljuvanji ognjometni Vesuv deloma z gorečo lavo zasul, deloma pa s pepelom in ognjeniško žlindro zametel.

Goreči hrib ali sopka (ognjenik) Vesuv se vzdiguje 1¹/₄ milje proti jugovzhodu od Neapola sterno iz ravnine kampanijske do 3300 čevljev višine. Na severozahodu je obdan z velikim posipom, ki ima pri verhu na strani sterm prevál, s kterega se vzdiga koželj (Kegel) iz izbljuvanega kamenja in lave. Ta ima na verhuncu okrogel liv (žrelo), iz kterega se vali neprenehoma dim in para (sopar); o bljuvanji pa tudi plamen celó do 6000 čevljev višave iz njega šviga in goreča lava, t. j. ruda, v ognji raztopljena, se ven vlija.

Obnožje in obočje Vesuvu krije rodovitno polje in vinogradi, ki dajejo najboljša vina; na temenu in zlasti ob žrelu ima pa grozovito puščavo črnega kamenja in žlindre, kateri puhti iz razpok gorka, kisela in sérnata (žveplena) para. Tla so ondi krušna in noben korak ni stanovit.

Do leta 79. po Kristusovem rojstvu je imel Vesuvov verh nekoliko drugačo podobo: bil je namreč berž ko ne zaraščena raván, na kateri so črede nahajale bujno pašo in Spartakus je bil ondi zbral svoja kerdela sužnikov za boj z rimskimi občani. Razrovanega sedanjega verha ondaj še ni bilo in le černo razjedeno kamenje je kazalo, da je tu nekdanj podzemeljski ogenj razsajal, in menili so tačas sploh, da je Vesuv že pogorela sopka, ki nima več paliva v sebi.

Kar napoči 24. dan avgusta imenovanega leta in zadela je poguba celo okolico od verh gore do morja. Že nekoliko dni poprej se je zemlja silno potresala; ali prebivavci, navajeni tacih prikazni, se niso zmenili za to. Brez skerbi so se bili podali Pompejani v amfiteater gledat kervave igre in skusbe gladiatorske, kar se začne po poldne (po našem šte-

štetje, nke (sopar) sopka zemlja

Sajmit pri Bivni Loxi

venji) strašen oblak iz Vesuva valiti in po vzduhu (zraku) razprostirati, sedaj ognjen, sedaj temen, sedaj pisan, in ta oblak ni bil družega kot pepel in drobljanci persti, ki je je iz nova vžgana sopka ob prvem rigu do neizmerne višave bruhnila. Zraven se je pa slišal podzemeljski ropot, podoben najstrašnejšemu gromu; zemlja se je potresala, in iz verha je švigal na več krajih plamen. Za tem se je ta ognjeniški pepel po vzduhu tako namnožil, da je solnce zakril, in da je vso okolico pokrila gosta tema, črnejša ko po noči, kedar gosti oblaki mesec in zvezde zakrijejo. Nobena lučca na nebu ni svetila, le strašen plamen švigajoč iz gorečega verhunca je nekoliko razsvitljeval grozno to temoto in pepel se je vsipal v najgostejših plohad na zemljo, kmalo potem pa goreče kamenje. Ljudje iščejo sedaj rešitve, kakor kdo more: veliko jih teče na ladije, ali morje premetuje silen vihar in voda je odstopila od brega; drugi beže na polje, ali komaj se morejo na nogah zderžati pri silnem potresu. V tej gnječi ni slišati nič kot cviljenje otrók, javkanje in toženje žensk pa klicanje moških, iščočih tu svojih otročičev, tam svojih staršev; ker nikogar ni bilo moč videti, le po govoricí so se spoznavali.

Tako je terpelo tri cele grozopolne dni, in ko je četerti dan jel pepel redkeji prihajati ter solncu dopustil zopet posijati na ta prej tako prijetni kraj, obsijalo je neizmerno plast pepela, in tri mesta so bila minula s poveršja zemljinega, zakopavši se v černi grob za več kot poldrugi tisoč let: bogati Herkulanu^a je zasula lava in pepel, Pompeje in Stabiae pa pepel in žlindra, deloma pa tudi ognjeniški kal (blato). Herkulanum, Vesuvu najbliže mesto, je 118 čevljev globoko zasut, Pompeji 18—20 čevljev in Stabiae nekaj manj. Poslednje mesto, ki je bilo že prej razdjano, kaže dan danes le neznatne ostanke. Na Herkulanu stoji sedaj deloma novo mesto Resina, Pompeji se pa zopet odkopujejo, tako da ste jih sedaj že blizo dve tretjini razgaljeni, in človek se zopet more sprehajati po njih ulicah starorimljanskih.

Čudno je, da so bili že v petem stoletji imena in kraji, kjer so stala ta zasuta mesta, ljudém iz spomina izginili, in le naključba pri kopanju nekega vodnjaka je bila vzrok, da so najprej Herkulanum in 30 let pozneje (l. 1748) tudi Pompeji zopet iztaknili. Od teh dob se pa koplje, da-si ravno ne brez prenehovanja, na obéh mestih; v Herkulanu je delo težavneje in zgolj podzemeljsko, ali dobitek dragocenih in umetnijskih reči je tu veliko večí ko v Pompejih, kjer je pa delo lože. Vtisk, ki ga razvaline tega mesta delajo na človeka, je tako živ, da si more vse domače življenje nekdanjih Rimljanov pred oči postaviti.

nédryje (val) v nédryjah, nédryje, a, n. (hajtes)
 nádra n. nádre f. (nádre) Ćnom - nédryje, a, n. (vájn)*)

svetu najdelj sliši.“ Ona odgovori: „Svitli kralj! najdelj se sliši germenje in laž.“ Ta odgovor je kralju po všeči; še jo vpraša: „Ali bi hotela ti moja žena biti?“ Dekle poklekne pred kralja in odgovori: „Najmilostljiviši kralj! ti ukazuješ, moja dolžnost pa je, da te slušam. Le to-le te poprej prosim: Daj mi pismo pisano z lastno svojo roko, da smem iz tvojega grada vzeti to, kar mi je najdraže, ako te moram kdaj zapustiti.“ Kralj jej dá pismo in jo vzame v zakon.

Mnogo let je kralj svojo ženo ljubil in ž njo srečno živel. Ali neki dan se razjezi, ter jo iz gradú zapodí. Ona reče: „Svitli kralj! jaz slušam, dovoli mi le, da ostanem še do jutri.“ Kralj jej prošnjo dovoli, ona pa še tisti večer neki rastlinski sok v vino v njegov kozarec vlije in po navadi reče: „Pij, mogočni kralj, in Bog ti daj srečo! Jutri pojdem od tukaj in vendar bom srečniša, nego sem bila tisti dan, ko sem se poročila.“ Kralj pije, oči se mu zapró in zaspi. V tem spanji ga kraljica prime, na voz nese in pelje v kočó, ki je bila že zdavno nalašč za to pripravljena. Ko se kralj zbudi, jezno vpraša: „Kdo me je sem prinesel?“ Kraljica odgovori: „Jaz sem te prinesla.“ On dalje vpraša: „Zakaj si to storila? Ali nisem rekel, da ne bodeš več moja žena?“ Ona vzame iz neder pismo, katero jej je kralj pred poroko dal in reče: „To pismo mi je dalo pravico vzeti iz tvojega grada, kar mi je najdraže, in najdraži si mi ti.“ Ko kralj te besede sliši, priseže, da se nikoli več od nje ne loči, ker mu je tako zvesta in modra žena. Obadva se verneta v grad in sta vživala prav sladke dni do smerti.

76.

Zima.

(Zložil M. Vilhar.)

1. Ako se terta je sadja znebila,
 Žalost se precej nam seli v sercé;
 Polje in dol sta lepoto zgubila,
 Zvonci planinski se več ne glasé.
2. Ivje pokrilo je log in drevesa,
 Belo pogernjen za hišo je vert;
 Ni je cvetice, pa ni ga peresa,
 Da ne bi bila objela ga smert.
3. Gore, ki derzno do neba stermijo,
 Solze pod snegom debelim lijó;
 Vode, ki glasno prot morju germijo,
 Komaj pod ledom jih sliši uhó.

inje (Ćnom)

na Müller

lános je kudo inje!?

drugačav, a, o (Ćnom.)

v nédryje dejati }
 v nédryh imeti } Pavlip.

*) z nédryja, z nédre

4. Ljube prijatlice, tičice blage!
Kam ste bežale? Kje imate dom?
Kmalo zapojte mi pesmice drage,
Da razveselil nad vami se bom!
5. Žarki nebeški! vi ste obledeli,
Zgubili svojo ognjeno ste moč!
V ledu utrinja se mesec prebeli,
Zvezde gorijo, pa merzla je noč!
6. Zima! ti moja ti radost vmorila,
Dolgo pa terla ne bodeš me več;
Pómlad prijazna se bode rodila,
S cvetkami bo zapodila te preč!

ubrinki

!!

77.

Burja in zametje v Alpah.

(Prosto po češkem spisal J. Podmilšak.)

Čem više stanujemo nad morjem, tem ostreji in merzleji je zrak; če gremo tedaj po zimi na visoke goré, najdemo sneg vedno suheji in drobneji. Enako mrazu je tudi veter po višinah silovitniši in merzlejši, in večkrat razsaja po visocih hribih grozna vihra, ko je v dolinah vse mirno in tiho. Po zimi nastane mnogokrat strašna burja, ki namede mnogo snega ter ga nese po šestdeset in še več čevljev visoko in ga potem zopet na družih krajih na zemljo pušči. Po nekterih krajih pobere ves sneg ter ga odnese v jarke in grape, kjer ga nakupiči več sežnjev visoko in naredi strašne zamete.

Največi zametje so po jarkih gorskih goličav in verhuncev, kjer ima veter neznano moč in je sneg droben in suh. Gorjé popotniku, ako pride v takih časih na gore, kajti marsikdo je našel v zametih svoj grob. Uhojena steza je že zamedena; nikakoršnega sledú ni, da bi se mogel po njem ravnati, tudi stopinje poprej gredočega popotnika so popolnoma pokrite z debelim snegom. Polzki sneg, v kateri se noge popotnikove globoko vdirajo, zeló ovira hojo, da prigazi v eni uri komaj streljaj daleč. Na tako težavni poti onemorejo mu kmalo vse moči, da ne more več dalje; veter mu zanaša ostri sneg v obraz in oči tako silno, kakor bi ga zbadal z bodečimi iglami. Ničesar ne vidi več pred seboj, um se mu zmračuje, da ne more več prav razločiti prave poti, in spremenjena, s snegom pokrita okolica zdí se mu popolnoma tuja, da se ne

vé kam oběrniti. Kakor brez uma gazi krog, vedno bolj se oddaljevaje od prave poti.

Gorjanci zaznamujejo pot po takošnih hribih večkrat z dolgimi drogi, ki je nasadé ob stezah v zemljo; kraj večih cest pa so postavljene majhene hišice, preskerbljene z der-vami, da bi mogel popotnik, kedar jame mesti, va-nje ubežati ter si pri zakurjenem ognju okrepčati zmórzle ude. Mnogokrat pa se zgodi, da silni vihar tudi droge in hišice popolnoma pokrije s snegom. Zastonj si išče potem tujec zavetja, da bi se odpočil; nekaj časa tava dalje, slednjič pa popolnoma onemore. Vedno bolj se čuti utrujenega, tesno mu jame biti pri sercu, zavednost ga zapušča in upaje se nekaj počiti, vsede se v sneg, da bi nekoliko zadremal — ali revež zaspí terdno, da se nikdar več ne zbudi.

Groza je videti one, ki so se po velikih težavah rešili iz zametov: lasje in berke so jim naježeni, obleka zmerznjena, noge vse ozeble. Celó obraz obdaja tanka ledena skorja in vse obličje je tako zgrbljeno, (da se človek lastne podobe ustraši, ako se ugleda v zercalu.) Nevarno je iti takemu človeku koj v gorko sobo; kajti lahko si nakoplje hude ozebljine, ki ga muče potem morda vse življenje.

Za časa, ko še v Alpah ni bilo cest, kakor so dan današnji in so ljudje hodili kar naravnost čez gore po sedlih, nahajala so se tudi po avstrijskih Alpah taka gostišča, kakoršna je dan današnji slavnoznano na sv. Bernhardu v Švajci. Zidovje teh zavetij stoji sicer še sedaj, ali samostanske sobe so razpadle, bodi si v razvaline, ali pa so naredili iz njih gostilnice, kakor Panevaggio, San Pelegrino in San Martino v Tirolih. Čeravno so se dokaj spremenila ta poslopja in so izginili iz njih pobožni možje v dolgih halah, ki so sprejemali popotnike, vendar le jih še popotnik ob času hude vihre enako serčno pozdravlja, kakor Arab zeleno oazo v puščavi, ko ga tare vročina in žeja.

Samo severo-vzhodni vetrovi raznašajo sneg, ker so najbolj suhi in najnavadniši. Zategadel nahajajo se zametje navadno na jugo-vzhodnem delu Alp. Na Dolenskem in južnem Notranjskem razsaja huda burja, ki napravi večkrat velike zamete, da včasih celó železnica zastane.

Zametje napravljajo ljudém mnogo težav: Zamedejo stanovanja in ceste, in večkrat preteče mnogo dni, predno se more zopet po njih voziti. Z glavnih cest spravljajo sneg še le, kedar neha vihra, kajti prej bi bilo delo nemogoče, ker bi jim burja sproti sneg nanašala.

Bohinjsko jezero.

(Spisal dr. J. Mencinger.)

Triglav, najviša kranjska gora, stoji skoraj v kotu med kranjsko, koroško in goriško deželjo. Ob južnem podnožji se razprostira globoka bohinjska dolina od jutra proti večeru in se deli v spodnjo in zgornjo dolino. Dolini loči nevisoko, toda sterma hribovje; kjer se druga druge derži, tam je začetek bohinjskega jezera, ki je po svoji legi samo nadaljevanje zgornje doline. Jezero je brez dobro uro dolgo, široko blizo pol ure, globoko pa okoli sedemdeset sežnjev. Na južni in severni strani sega prav do gorá; spredaj na jutranji strani pa se razprostira dobro obdelana spodnja dolina. Iz jezera teče bohinjska Sava po spodnji dolini proti jutru in ti kaže pot k jezeru, do kterega z vozom nikjer drugej ne moreš priti, kakor ravno skozi nižave, ktere si je Sava v tisočletnem teku prederla.

Jezero je nekako ostro-resnobno, mirno, skoraj bi rekel mrtvo. Črno-sive starmine na obéh stranéh delajo, da je jezero, njih zercalo, videti črno zeleno. Samota vlada krog in krog: tu ne slišiš drugega glasú nego šum Save in njenih valov; tu ne vidiš, mimo dveh cerkvic, nobenega človeškega prebivališča. Vse drugače se smeje bleško jezero; vse na njem in okoli njega je prijetno in milo. Bleško jezero je podoba življenja, bohinjsko podoba smrti. Če se pelješ po bleškem jezeru, bodi si še tako otožnega sarca in duha, reči boš moral, da je življenje vendar le lepo; če se pa oziraš po bohinjskem jezeru, inako se ti stori in vzdihniti boš moral: kako mala stvar je vendar človek! Gladka vodena planjava pa sivo-tamne gore tik jezera v velikem krogu, ktere kakor versta velikanskih stebrov oblak sinjega neba nad seboj nosijo, so živa podoba velikega svetišča vsegamogočnega stvarnika.

Tolažba po zimi.

(Zložil Fr. Svetličič.)

1. Kaj umira ti veselje?	2. Kar pogledam, res žaluje,
Kaj te v žalost mi topí?	Dolje prazno je cvetic;
Kaj ti, serce! nove želje	Listje se raz drevje suje,
Spod nespolnjenih budí?	Proč je sled veselih tic.

3. Hribov verhe sneg zapada, 5. Vnovič bodo priletele
 Zadeluje sernam tir, Tice in prepevale,
 In po dolih led poklada Vnovič ribice vesele
 Na potokov bistrih vir. Spet po vodah švigale.
4. Pa jesen bo spet minila, 6. Torej, serce, terpi malo
 Zimski dnevi potekó, Svojo žalost, saj iz nje
 Zemlja se bo pomladila, Bo veselje kal pognalo,
 Vnovič v cvetje vse bo šlo. Kakor berstje v cvetje gre.

80.

Zakaj je vsak dren kriv?

(Narodna pravljica; zapisal Fr. Marn.)

Minula je ledena zima in nastopila prijetna pomlad. Zbujale so se iz zimskega spanja živali in živalce, ki nam oživljajo gorke poletne dni. Tudi medved kosmatinec se je jel gibati v svojem berlogu, v katerem je bil vso zimo prespal. Še bi bil rad malo podremal, ali prazni želodec ga je opominjal, da je dalje spal ko eno noč. Izleze toraj iz berloga in si gre hrane iskat. Toda stric mermrač so se zbudili malo prevred. Še cvetja ni bilo videti nikjer, kje bi bil pótlej še sad? V tej nadlogi ga sreča lisica. Medved jej potoži svojo nadlogo in zvita lisica, od nekdanj medvedu gorka, ta je precej pripravljena izpeljati ga na led.

„Prav žal mi je“, pravi zvita tetka, „da vam precej z ničimur postreči ne morem, meni sami se tudi tako godí; vse sem že prevohala, pa nikjer ni nič dobiti. Samo tam-le sem našla drevo, ki je že v najlepšem cvetju; tam bo najpred sad. Serčno rada vam ga prepuščam.“

Na to pelje medveda pod lepo cvetoči dren ter pravi: „Le tu ostanite in počakajte sadú; saj vidite, da druga drevesa še ne cvetó ne, gotovo bo tu najprej kaj dobiti. Jaz pa grem dalje, dokler ravno tacega drevesa ne najdem.“

Lisica odide in najde drugod živeža kmalo dovolj; trapasti kosmatinec pa se vsede pod dren in čaka, kedaj bo jelo zrelo sadje cepati na tla. Toda sadú le ni bilo.

Bližala se je že jesen svojemu koncu, ko pride lisica zopet po tem poti. Kar zagleda medveda še vedno pod drevesom sedečega. „Kaj pa delate tu, stric!“ ga popraša.

„I! obljubljenega sadú čakam“, odgovori jej medved nejevoljen, „pa ga le ni.“

Lisica se potuhnjeno nasmeje in reče: „O hudobno drevo, ki vam sadú dati noče! Glejte, jesen je že minula, kmalo bo vam spet treba iti spat; pa še zdaj niste dobili sadú! Jaz sem ravno kar poslednjo letošnjo hruško pejedla“.

To slišavši skoči medved razkačen na drevo in mu povije vse veje tako, da so še zdaj krive.

81.

Jazbec.

(Poleg Fr. Tschudija spisal J. Tušek.)

Jesenskega jutra stoji lovec v gorskem gozdu, da bi zalezal kakega divjega petelina ali ruševca. Ko tako čaka divjačine, zgodi se včasih, da na enkrat zašumi listje zraven njega in da prilomasti skoz germovje, terdo in nevkretno stopaje, butasta siva žival svinjske postave, ki ves čas sama za sé tiho renčí in gode. To je jazbec, ki gré domú s svojega ponočnega pohajkovanja in ki zdaj lovcu daje največ priložnosti, da ga ustrelí. Še tako majhen šum pa mu podkuri pete tako, da zgine v germovji, predno more lovec pomeriti. Če pa je dospel do svoje jame, ne pomaga puška nič več. Do terde noči se ne prikaže več nezaupljiva žival.

Malokdaj gre pri nas lovec samo nad jazbece, zato ker je lov težaven in ker so jazbeci pri nas le redki. Da-si tudi živé sem ter tje povsod, vendar je saj polovica jazbečevih jam prazna, ali pa prebivajo v njih lisice ali druge malovredne zverí. Jazbece lové v skopce ali pa s psi, ki so nalašč za tak lov. Se vé da je lov precej vreden. Mastna koža se v vodi ne premoči. Mesó je svinjskemu podobno, le da diši malo po persti. Če pa leži nekaj časa v tekoči vodi, je potlej kaj dobra jed. Jedó ga, pa ne povsod. Mast pa, ki je ima jeseni včasih po tri perste na debelo na herbtu, plačujejo lekarji drago. Ščetine so dobre za omela in za kertače. Ta čudna, blizo poltretji črevelj dolga, pod trebuhom černa in nad očmi černo pasasta žival, ki se v jeseni izredí, da je težka 36 funtov, prebiva najrajša blizo vinogradov, njiv in kraj gozdov, pa se nahaja tudi še precej visoko v gorah. Z močnimi, zakrivljenimi kremplji si izkoplje na solčni strani gričev prostorno jamo, ki jo postelje z mahom in listjem in do ktere izverta 4 do 8 vrat in oken. Tu živí jazbec, kakor živí vsaka zabita, zmerzla, lena, strahljiva in nezaupljiva žival. Ona, ki verže mesca prosenca 3 do 5 mladih, ima svojo jamo koj zraven. Živé se jaz-

beci od zelenjave, korenin, sliv, podzemljic, repe, želoda, žira, jagod, rož; pa jedó tudi kaj radi mergolinca, kebre, kobilice, miši, gliste, kače, polže, slepce. Strupene gade, katerih strup jim ne škoduje, požró kaj z veseljem. V jeseni so škodljivi vinogradom. Meni nič, tebi nič klestijo z grozdi obložene rastike, če jih le doseči morejo. Tudi v turščici napravijo v malo urah veliko škode, ker požró cele kupe strokov, ki jim pa diše le, dokler so mladi, sladki in mlečnati. V jeseni populi jazbec mah okrog jame, ga spravi na kup, znosi ga potem v malo urah v jamo in na njem prespi celo zimo. Kakor medved, tudi on ne oterpne, ampak se večkrat prebudi; leži pa skerčen tako, da ima glavo med zadnjimi nogami.

Kot prave ponočne živali se tudi jazbeci le težko, težko privadijo na kakoršnokoli delavnost po dnevi. Vjeti starci se ne dajo premotiti iz tihe, mirne lenobe, če jih še tako dregaš in suješ in če jim pred nos pokladaš njih najljubše sladkarije, izmed katerih imajo najrajši sladko sadje. K večjemu blagovolijo jezno kruliti in pavhati. Še le, ko se noč stori, predramijo se in ostanejo predramljeni do jutra. Vidi se tudi, da vodo ljubijo čez vse, in kakor pravijo, napijò se je, da počijo, če se jim je poprej več dni odtegovala. Pri pitvi žlobodrajo s čeljustmi, kakor prešiči. Z ostrimi zobmi ugriznejo prav hudo. Da bi se navadili ktere koli reči, tega niso v stanu, ker so le na prav nizki stopnji razumnosti. Edina njih umetnost je napravljanje priložnega, zračnega in čednega berloga, za kateri si prizadevajo več pridnosti in skerbí, kakor si bodi druga zver, posebno pa več kakor medvedje, katerim je navada prištevati jazbece. Ker niso nič kaj prebrisanе glave, tudi niso v stanu, da bi si po različnih potih z bistrumnostjo poiskali živeža. Če zasačijo miško, storijo to le bolj s poterpežljivostjo, ko s skokonogo zvičajnostjo. Zarad svoje strašne neumnosti so takó strahljivi, da se velikokrat lastne sence ustrašijo. Mlademu v germovji splašenemu jazbecu še ni prišla misel na beg, ampak vlegel se je na trebuh, kakor da bi bil tako že zadosti skrit, pa vgriznil je zelo serdito v palico, s katero so ga hoteli prepoditi. Jazbec se vendar svitlobe ne bojí tako, kakor se navadno misli; bojí se le ljudi tako hudó in ostaja po dnevi v jami, da ga nobeden ne nadleguje.

Med vsemi živalmi ga gotovo ni egoista bolj nerodnega, bolj samosvojnega, bolj nezaupljivega, bolj čmernega kakor je ta teleban. Siroke peté, dolgi kremplji in kratki koraki dajo koj spoznati jazbečevo sled. Pri počasni hoji postavlja stopinje takole : : : : , pri teku pa takole Pri nas lovci tudi zató ne lové jazbecev, ker ne vedó, kako bi je lovili. Zver

gre s pomladi in po letu navadno na pašo, kedar se stori terda tema; v jeseni pa malokdaj pred polnočjó. Če je pa po dnevi pes ali lovec obiskal jamo, pa ostane jazbec po dva ali tri dni domá pri miru. Jazbec se ali poišče po noči, kedar je šel na pašo, z jazbeškim psom, in kedar ga pes vjame, nabode ga lovec, s svetilnico v roki, na vile, nalašče za to narejene; ali se čaka še pred dnevom zjutraj pred jamo in ustrelí; ali se mu pa nastavijo v jamo žaklji, v ktere se vjame, kedar od psov pojen hoče v jamo, ki ga toliko časa preganjajo, da ga priženó v kak kot, kjer jim ne more več uiti. Potem se koplje do tiste jame in kruleča žival se izvleče s posebno kljuko in pobije. Včasih se pa zgodí, da pojení jazbec jamo za seboj s perstjó zadela, da mu psi nič ne morejo. Kjer gre jama pod skalovje, da ni moč do nje prikopati, pa se mu skopec nastavi. Brez teh priprav ni misliti na srečen lov.

82.

Prepirajoči trepetliki.

(Zložil Fr. Cegnar.)

Večerni mrak se vleže na jesenske gaje
 In zvabi me iz belih zidov pod drevesa.
 Po tihem logu gor in dol se sprehajaje,
 Zaslišim šepetati belkasta peresa
 Na dvojih trepetlikah, tankih in visocih. 5
 Kaj mora v tihem mraku te šumljanje biti,
 Da sliši se po logih temnih in širocih?
 Kaj more med peresi danes se goditi?
 Približam se, poslušam, vlečem na ušesa,
 In slišim, da z drevesom se drevo prepira. 10
 Na eni trepetliki govoré peresa:
 „Soseda naša! naj te treši ob tla sekira,
 Razcepi belo tvoje deblo na polena!
 Razstelje burja perje na vse štir vetrove,
 Do korenin naj skolje strela te ognjena! 15
 Da bomo me imele veseleje dneve,
 Da nam ne boš do poldna solnca zakrivala.“
 Na drugi trepetliki perje je šumelo:
 „Da bi te, sestra naša, vihra izruvala,
 Da deblo tvoje v čerňi persti bi trohnelo! 20
 Da bi pod gñjilim deblom tvoje perje gñjilo,
 Ne delalo nam sence od poldna do večera!“ —

Pustim v prepiru perje, ko se je stemnilo,
 Poslušat idem zjutraj, če se še prepera.
 Al padla je na log po noči bela slana: 25
 Pod vejami na kupu perje je molčalo;
 In zopet tretje jutro idem v gaj za rana:
 Vihar je rjul, na deblu deblo je ležalo.

83.

Ribniška dolina in njeno obertstvo.

(Spisal A. Lesar.)

I.

Komu ni Ribničan znan ali po imeñu, ali po obertstvu in terštvu njegovem, ali po smešnih pravljicah, ki se pripovedujejo o njem?

Ime „Ribničan“ ima štiri pomene, širji, srednji, oži in najoži. V srednjem pomenu je Ribničam on, ki domuje v ribniški dolini. In o tem je tú govorjenje.

Ribniška dolina je debelih osem ur hodá oddaljena od Ljubljane, glavnega mesta vojvodine kranjske, proti jugovzhodu. Ako iz Ljubljane prideš čez zidani most, ki karlovško predmestje veže s Kurjo vasjó, ter ondi kreneš na desno, pripeljala te bode ravna cesta, izpeljana skoro sredi po nekdanjem močvirji, kjer so zdaj rodovitne njive in košenice, v dveh urah na Ig in od tod skozi Želimlje do turjaškega hriba, kjer si na pol pota v ribniški terg. Ondi te sprejme cesta, po kačje se vijoča na hrib; po njej v pol uri mimo gradú Turjaka, ki je last stare in nekđaj jako imenitne rodovine Turjaške (grofov Auerspergov) dospeš na verh, kjer stojé turjaške pristave in ti že naproti pripihljá čisti ribniški zrak. Nekoliko odpočivši se jo od ondot naravnost mahneš po klančasti cesti ob turjaškem gozdu, ki se ti kmalo spremeni v nizko leščevje, ter mimo Raščice, kjer se je 1508 l. rodil Primož Trubar, prvi pisatelj novoslovenskega jezika, na desno Rob, na levo pa Dobropolje pustivši, prideš v prijazne Velike Lašče, od tod pa zopet po ravni cesti, 1839. leta skozi gozde ali ob njih robu izpeljani, skozi Retije, Dule (Virje), Žlebič, kjer se ti jame odpirati krasna ribniška dolina, potem skozi Podstene, Breg in Gorenjo vas v lepi terg Ribnico, ki v ravnini 1548' nad morsko gladino stojí skoraj sredi doline, v katero si se bil napotil iz bele Ljubljane.

Ribniška dolina, tri ure hodá dolga in pol drugo široka ondi, kjer je najširja, je zaperta z gorami, do 3552' visocimi; kamor koli hočeš iz nje, čez goro moraš; le proti Ljubljani so gore tolikanj regnile vsaksebi, da se po ozkem jarku med njimi vije potočec Teržišica, poleg ktere so morali na več mestih odsekati hriba, da šo ob njej izpeljali novo ravno in primerno široko cesto.

Naravni gorski mejniki so jej: podolgovata, vodnjata in lesnata Vélika gora na jugo-zahodu, ona mejí dolino od Loškega potoka in Drage; suha in kamnovita Mala gora, prav Veliki nasproti na severo-vzhodu, ta dolino delí od suhe Krajine; na vzhodu je Jaselnica, niže gorsko sleme, ki dolino ločí od kočevskega sveta in vodam brani odtekati se tje; proti severo-zahodu pa Ertěnek (Oštěnek) s svojimi slemení, ktera ga na Boncarji, na zapadu dolino zapirajočem proti Oblokam, vežejo z Véliko goro, na straži stojí, z levim očesom oziraje se v Ljubljano in na gorenske snežnike, z desnim pa opazovaje ribniške seljake v njihovem trudu.

Ze iz tega, da se ribniška dolina prišteva zapertim dolinam, bralec lahko vé, da so ponikvarji vsi njeni potoki. Ti so pa, začevši na najviših tleh, ti-le: 1. Teržišica, ki pričurjá iz Laških dolinic in Ertěnekovih jarkov; — 2. Bistrica izvira izpod Boncarja, se blizo tri ure daleč vije skoro sredi doline, na svojem poti 17 potočkov in studencev sprejema ter goni 18 mlinov in 10 žag; — 3. Ribnica izpod Velike gore pride s toliko vodo, da pri izvihu žene mlin in žago; — 4. Rakitnišica, prišedša tudi izpod Velike gore, ima najkrajši tek. Vse štiri potoke žejna kanja — Mala gora — pogoltuje v svoje apneniške votline; kje da se zopet pokazujejo na beli dan, ali v Kolpi ali v Kerki, tega preiskovavci še niso dognali.

V cerkvenem obziru je ribniška dolina razdeljena na tri duhovnije, te so: 1. ribniška, ki je tudi dekanijska, sredi doline z enim tergom — Ribnico, 25 vasmí in 8 cerkvami; — 2. sodraška na gornjem koncu z enim tergom — Sodražico, 19 vasmí in 6 cerkvami; — in 3. dolenjska, s 6 vasmí in 3 cerkvami.

Prebivavec šteje dolina 10165, ki stanujejo v 52 seliščih in 1350 hišah in živé na poljedelstvu, kupčiji in obertniji. Vsa dolina pa meri 27133 oralov in 1066□ sežnjev. Kdor primerja obdelani ribniški svet številu prebivalstva, ta bode ali vzdihnil: „Kaj, tako malo za toliko ljudi?“ — ali pa bo rekel: „Blaženo polje, ali le tebe ne zadeva božje prokletstvo — osat in ternje in obraza pot?“ — Toda niti oni vzdihlje, niti to

žejna
kanja
Mala gora

blagrovanje ni na pravem svojem mestu; kajti Ribničanje, ki so pridni in varčni, ne terpé pomanjkanja, pa tudi polje, da si ni nerodovitno, ni raj, temuč ima zavoljo svoje visoke lege še celó le eno samo setev in žetev in nikakor ne rodi živeža toliko, kolikor ga potrebujejo njeni obdelovavci. Od kod torej kruha za vse? Poleg božjega blagoslova Ribničane pridnost redí.

II.

Ribničanje večidel marljivo, skerbno in umno obdelujejo svoje polje, tako da jim daje skoraj toliko kolikor le more, vedó pa tudi iz tujih krajev dober kosček kruha privabiti si s svojo obertnijo in kupčijo. Če Ribničane hvalim ozir obertnije, s tem jim vendar hvale ne dajem ozir obertstva sploh; kajti dobro mi je znano, da mora mnogo novcev iz doline za dela in opravila, ki bi je lahko sami opravljali prebrisani in umetni dolanje. Izrečena pohvala jim gre ozir lončarstva in rešetarstva; tega se deržé prebivavci gorenjega, onega pa prebivavci dolenjega konca.

Ker je lončarstvo sploh znano in se nahaja v mnogih krajih, zató hočem tú kaj več povedati le o rešetarstvu, s katerim se izmed vseh Slovencev pečajo le Ribničanje, tako da se smé ono imenovati ribniška obertnost.

Kdo ni že slišal mnogo šaljivih pravljic, ki se pripovedujejo o leseni, ali kakor se zove sploh, o sūhi robi?

Lesena roba bi se imela imenovati vsako leseno orodje, ktero rabi kmetijstvu ali obertnijstvu; Ribničanom pa ta beseda znamenuje le razno leseno posodo in njihove posamne dele, n. pr. sode, čubre, deže, keble, škafe, korce, žlice, okrožnike, škatlje, rajte, rešeta, obode, palice, vitre, pletena in tkana dna.

Opustivši popis onih lesenih posod, ki se delajo skoraj povsod, naj le nekoliko povem o rešetih in rajtah:

Vsako rešeto ima najmanj dva bistvena dela, dno in obod, nektero pa tri: dno, obod in obroč.

Dno se ali plete ali tke iz pripravno obdelanih viter, ki se koljejo iz palic. Palice so Ribničanom gladka, ravna in sirova leskova stebela, po palcu ali še bolj debela in po 3, 4 ali 5 čevljev dolga, katerih si ali sami nasekajo v leščevji ali pa kupijo od sosedov svojih, suhih Krajinčanov ali Kočevarjev. Ta stebela se najprej obelijo, t. j. ž njih se lubje z nožem osterže, potem se pa koljejo, in sicer tako-le: v izbi se pod prečnik postavi in terdno zagozdi baba, — tako pravijo hrastovemu ali bukovemu brunu, okoli pol čevlja debelemu in

na več krajih niže in više z manjšimi in večimi svedri prevertanemu. V eno teh lukenj se palica, na debelejšem koncu za palec od kraja nekoliko zarezana, z zarezanim koncem vtakne, na to tanjši konec toliko pritiska, da se od palice cefrá ali loči vitra tolikanj debela, kolikor globoka je bila zareza. To delo se ponavlja, dokler niso od palice okoli in okoli ločene vse vitre, tako da klavcu v roki ostane le malo lesá okoli steržena, t. j. jako tenka palica, ki jej pravijo bûtičina, menda od bûtice (glavice), ki ostane na debelejšem koncu, pri katerem se zarezuje palica.

Naklane vitre se z nožem viternikom obrezujejo t. j. skrajnice se po treh, notranjice pa po vseh štirih stranéh gladijo tako, da so enako debele po vsi svoji dolžini. Obrezane vitre, ki bi se smele klanice imenovati, cepijo se na dve, tri ali tudi štiri tanjše, ki se cepljenke zovejo. Cepljenje se pa tako-le godí: Vitra se na pravem koncu en palec od kraja toliko zারেže, kolikor debelih viter potrebuje rešetar; zarezanka se pri zarezi toliko nakrene, da se tanko lakno odcepi pri zarezi; zdaj jo cepivec pri glavici z zobmi stisne, z desnico za odcepljenko prime ter jo potegne od sebe tako, da jo odloči od njene matere. Da se pa lakno enakomerno odločuje po vsi dolžini, zató ima pri cepljenji tudi levica svoje opravilo, namreč to, da mater vitro z usujsatim štrifofom objame pod zarezo, jo nekoliko tišči ter ob njej navzdol proti zadnjemu koncu kolje med tem, ko desnica odločeno lakno vleče od sebe, dokler se mu mati vitra ne izmuzne izmed štrifofa, kar se godí, kedar je lakno popolnoma odločeno. Če je mati vitra kratka, odcepi se hčerka na en sam potegljejj, daljšo pa je treba dvakrat niže poprijeti z zobmi in desnico. Veselje je gledati urnega cepivca, izpod perstov mu vitrice kar leté. Poverhna, t. j. najviša lakna na obeljenih palicah se imenujejo skrajnice, vse druge pa óbelice.

Cepljena vitra se sterže, kar se tako le dela: Poleg stergarja, na nizkem stolččku sedečega, na levo cepljenke na tleh leže, tako da z levico sega po nje, ter je polaga na klopčino okoli desnega kolena privezano, v desnici pa derži nabrušeni viternik, kterega nastavi ter nekoliko pritisne na vitro, ki jo z levico k sebi potegne, tako da nož s svojo ostrino z lakna pobere to, kar se ni bilo gladko ločilo od matere; ker pa viternik pervikrat ne pobere vsega, zató se to delo pri skrajnicah le na eni strani, pri belicah pa na obéh stranéh ponavlja, dokler niso vitre gladke, po vsi dolžini enako tanke in sploh take, kakoršnih potrebuje rešeto. — Kar viternik posterže z viter, to so steržine. Urni in marljivi stergar si jih

okoli desnega kolena toliko nasterže, da se mu zvečer ne vidi koleno izmed njih.

Kdor bi menil, da so ostergane vitre že za rabo, ta bi se motil; kajti manjka jim še ene pglavitne lastnosti. Tkana in pletena dna morajo imeti na tanko štirjaške luknjice; da se pa te naredé, treba je, da so vitre po vsi svoji dolžini enake širokosti; zato se morajo še obrezati na malem orodji, ki se mu pravi rezir. Rezir pa ti je lesena diljica, v katero je sedem tankoplošnatih, na dveh stranéh ostro zbrušeni zobkov zabitih tako, da na poverhni strani le za čertico gledajo iz nje. Ti zobiči ali rezila so pa drugi od drugega tako oddaljeni, da prvi od drugoga stoji blizo za 5 čert, drugi od tretjega za 4 čerte, tretji od četertega za 3 čertice, četerti, peti, šesti in sedmi pa so si komaj za eno čertico vsaksebi. Med prvima dvema se obrezujejo vitre za največe posode, ki se jim pravi rajte, med drugim in tretjim vitre za rešeta, med najbliže stoječimi pa vitre za tkanje.

S poslednjim opravilom so vitre, rešetu prva pglavitna podlaga, izgotovljene, le razversté se še in povežejo v zvezke ali šopke, v katerih čakajo oboda, s katerim se sprimejo v eno celoto tako, da dadó rešeto ali rajto.

Kaj in od kod je obod, rešetu drugi bistveni del? — Obodar hojo ali smreko poseka, jo oklesti in po določeni meri sežaga v kerelje, ktere razkolje v drobcene diljice, te najprej na rezivniku obreže in ogladi, potem na okroglo ukriví in tako ugane, da jim pride konec čez konec. In to je obod. Pervemu se konca navskriž sešijeta, da se ne more razviti, va-nj pa se ednajst sledečih drug za drugim le potoči. Ta dvanajstica se imenuje krog ali kolač obodov. Vsak obod mora biti po enakem načinu sešit, preden se mu priterdi viterno dno.

Kdor ima rešetu bistvena dela, ta pa še nima rešeta, treba je namreč, da se vitre in obod zvezeta v eno celoto. Iz tega, kar sem povedal o rešetih, bralec lahko razvidi, da ima vsako rešeto svoje dno, in to ali pleteno ali tkano. Pletó in všivajo se dna ali precej na obod (za to delo se morajo vitre še ošpičiti, da se lože vtikajo v zarezo, s šilom narejeno v obod) ali le sama za-se. Dna sama za-se pletena na mizi ali klopi in pa tkana (bodi si žimnata ali lesena) se obrobijo ali sešijejo, predno se denejo na obod. Kedar se izvoli zadnji način, tedaj je treba rešetu še tretjega glavnega dela, in to je obroč, t. j. nizek oboček, ki se na glavni obod, čez kateri se razpne obšito, pleteno ali tkano dno, nastavi in nabije tako, da med seboj trdno deržita napeto dno. Glej izgotovljeno rešeto!

Kdor premisli, koliko različnih opravil da je treba, predno je narejeno rešeto, in da se n. pr. vsaka vitra najmanj desetkrat jemlje v roke, ta se bode čudil nizki ceni, po kateri se prodajajo rešeta. Nizka cena pa izhaja od tod, ker so Ribničanje jako marljivi in urni pri svojem delu, ker delajo kakor v tovarnici in sicer o zimskem času, ko možaki drugej bolj počivajo in ker sami doma in z domi prodajo svoje izdelke. Zamolčati pa tudi ne smem ženskega spola in mladine, ki pri ložejih delih pridno pomaga možém. Če tudi marljivi Ribničan ne obogati pri rešetariji, vendar si pa ž njo, če je varčen, prisluzi toliko, da se more na svojem malem posestvu pošteno živiti in davke v redu plačevati.

III.

Da moji bralci Ribničane še bolj spoznajo, zató menim, da ne bode odveč, ako še nekoliko spregovorim o njihovi kupčiji.

Kupčija je v ribniški dolini jako živa, ni je skoraj hiše, ki ne bi imela tergovca. Nikar si pa ne mislite tergovcev velikih mest, ki na tisoče prevedejo denarja; meni je tergovec, da le terži, to je kupuje in prodaja, če tudi še tako malo.

Ribniška kupčija je dvojna, ožir robe in dvojna ožir ljudi, s kterimi teržijo. Ribničanje teržijo večidel s svojimi, pa tudi s tujimi pridelki, v obojem oziru pa ali le med seboj ali tudi z ljudmi družih krajev, bližnjih in daljnih, slovenskih, hervaških, slavonskih, madjarskih, nemških in laških. Dolini na korist in blagostan je, se ve da, terštvo le tedaj, kedar Ribničanje denar, ki je zunaj doline, privabijo v dolino, in to se zgodi s tem, da ali svoje izdelke in pridelke spravljajo v denar zunaj doline ali da tuje z dobičkom prodajo tujim; sicer se denar seli le iz žepa v žep, v dolini pa je vedno enaka mera. Obeh teh potov se Ribničanje tudi derže. Oni s svojo leseno in lončeno robo hodijo z domi na terštvo t. j. v tuje kraje, nosijo jo prodajat od hiše do hiše, od semnja do semnja po vsem Slovenskem, po Hervaškem, Slavonskem, Ogerskem, nemškem Stajarji in Gorotanu, Tiroljskem in Avstrijanskem. Še celo Beligrad pozná Ribničana.

Kako navadno, rekel bi, skoraj prirojeno je Ribničanom z domi hoditi na terštvo, to kažejo naslednji domači prigovori:

Mož le tisti je,
Ki po svetu vé.
Kdor domá tičí,
Ta nič vreden ní i. t. d.

Ker ribniška dolina slovi tudi ozir govorjenja, zató bodem morda vstregel marsikomu, da namesto popisovanja koj sklep svojega sestavka zapišem prav v ribniški izreki. Nate ga :

Veliku smajšnih pravljic se pripovedúje o Ribničanih. Oné bi dale misliti, de so Ribničanje zgul túmpci, bedaki in neuimneži, ker skoraj vse poslušavce vlačejo ne smajh, nektere še ne zesmajh. Kar se je kdaj in kej neuimnega zgúdílu, to se Ribničanu podtika. Bil je čas, ko Ribničanov túdi jest še najsem prav poznal, če sem tudi aden izmed njih. Marsiktera bridka solzica se mi je milu vternila iz oči in potočila po licih, ki mi jih je v Ljubljani skoraj vsaki kajden brúsil muj součenec. Ali časi so se jaku spremájnlji. Kar me je nekdej dražilu, to mi je zdaj ljúbo in mi prijetno doní v ušesih in razveseljúje sercé, ker vajm, de je le šala, kar govorijo pravljice. De bi te pravljice bile resnica, gotuovu ne bi bil pošteni Ribničan križem svetá znan in rêči smajm, túdi spoštvan ne le med Slovani in Lahí, ampak túdi med Najmci in Madjari.

84.

Deželna ustava in pravo pri starih Slovenih.

(Poleg J. in H. Jirečka.)

Slovanski knezi so bili iz perva samo verhovni svečeniki (duhovniki) in sodniki narodovi in ob vojnem času njegovi vojvodje. Deželne ali splošne reči so obravnavali v očitnih zborih, kterih so se vdeleževali starešine večih rodovin, ali kedar se je kaj posebnega ukrepalo, tudi gospodarji plemenitih in svobodnih družin. Določevalo in razsojalo se je po večini glasov.

Kneževi dohodki so bili: prineski in pridelki deželnih lastnin, desetina, ki se je pri deželnih vratih, v podgrajih in semnjih od kupčijskega blaga pobirala v deželi, in naposled davki, ktere so zbori včasi dovolili. Peneze ali denar so Slovani zgodaj imeli, ker so se ga naučili od Rimljanov poznavati; vendar se je dolgo časa le menjavalo (semenj) in sploh blago z blagom plačevalo.

Iz te naredbe se mora razlagati, zakaj so imeli slovanski knezi malo oblasti, kterim je bilo samo v nevarnih časih mogoče zediniti narodove moči ter si je upokoriti. Ali komaj je bila nevarnost premagana in odbita, že je zopet zedinjenost nehala. Ta nezloščina je bila poglavitni vzrok, da so morali Slovani v prvem času srednjega veka nektero nesrečo in ne-

zgodo prebiti. Le s časom so prišli razvidni in oblastni knezi do tega, da so preveliko samostojnost in moč posameznih starešin odpravili, na zadnje na njihovo mesto svoje ubogljive uradnike posadili in tako največo zabrambo hitrega razvitka samovlastne knežje oblasti odstranili.

Sloveni so imeli vsi enako pravico. Plemenite rodovine so sicer bolj častili, ker le izmed njih, se je župan volil, ali posebnih pravic jim niso dovolili. V zborih so imeli vsi starešine sedež in glas brez razločka. Kakor so pri sodbah le-ti razsodili, tako so se morali vsi udje brez razločka udati v razsodbo. Ženske so bile samostojne in spoštovane, ker mogoče jim je bilo za starešine, županje ali knežinje izvoljenim biti.

Pri vsem tem pa Slovenom robstvo ni bilo neznano. Rob je bil med njimi tisti, ki so ga v vojski vjeli, ali pa, kdor se je tako pregrešil, da so ga k temu obsodili. Tudi roditelji so svoje otroke prodajali drugim za sužnje. Če je kak rob dobil svobodo, imenoval se je ognjiščanin, ker se je smel s svobodnjaki na enem istem ognjišču greti.

Postava (zakon) je bila kakor starodavna zapuščina posvečena in bogovom v varstvo izročena. Hranila se je v narodovih ustih v vezani besedi (vještby); sicer pa zaznamovana na deskah z nekakimi runami (čr'ty, mjety).

Ker se pravo in zakon veže z bogovi, nastale so tako imenovane očiste ali božje sodbe. Te so bile: ognjena in vodena skušnja. Ognjena skušnja je bila ta, da je zatoženec moral prijeti razbeljeno železo; če se ni opeknel, bil je za nedolžnega spoznan. Pri vodeni skušnji je bil tisti nedolžen spoznan, ki se ni potopil. Teh skušenj pa so upotrebovali le tačas, kedar ni bilo družega pripomočka, da se resnica zve.

Kervno maščevanje (osveta) je bilo sploh v navadi. Če je bil kdo ubit, vzdignila se je cela zadruga nad zadrugo, v kateri je bival morivec in dostikrat se je zgodilo, da niso popred mirovali, predno niste bili obe pomorjeni in druga po drugi potolčena. Te vničevavne boje so skušali s tem ustavljati, da se je po sodbi razsodilo, da bosta dva ali več bojevavcev, v enacem številu od obeh plati, bila se med seboj in to je bilo klanje ali sjedanje.

Ovsenjak.

(Zložil M. Valjavec.)

- I.
- Stoji, stoji tam beli grad, Začudi se, zavzame se,
 V tem gradu gospodičič mlad; Kako mogoče jesti je 40
 On po gosposki je zrejen, Pač kruh, ki v njem je taka zmes,
 Kaj kmetje so, ni podučen; In 'z njega gleda polno res.
 Od prvih let, od mladih nog, 5 Popraša ga, pobara ga,
 Kar dal mu je življenje Bog, Al kaj okusen slaj ima.
 Le jedel je potičice, „O dober, dober slaj ima, 45
 Iz rumene pšeničice, Okusen kot potičica.
 Na sladkem mleku mešene, Pokusite, pokusite,
 Vse s cukerkom potresene. 10 Gotovo mi poterдите.“
 Stoji pred gradom klopica, Pa vzame ga, pokusi ga,
 Ni lipova, je hrastova, Al prec iz ust izbrusi ga: 50
 Popotnikom pripravljena, „Ne jedo takega ljudjé,
 Pod streho tje postavljena, Biló bi komaj za svinjé;
 Da lahko ondi prevedrí, Kdo nek bi grudil tako zmes,
 Če huda ura ga vhití. 15 Ki iz nje gleda polno res?
 Sem s polja kmet pripelje erž, Od prvih let od mladih nog, 55
 Kar vlije se dol z neba dež, Kar dal mi je življenje Bog,
 Pa vstavi voz pod hrastičem, Le jedel sem potičice
 Da varen bil bi pred dežjem: 20 Iz rumene pšeničice,
 Vedrit gre sam na klopico, Na sladkem mleku mešene,
 Na klopico, na hrastovo, Vse s cukerkom potresene; 60
 Popotnikom pripravljeno, Do zadnjih let, do starih nog,
 Pod streho tje postavljeno. Dokler mi da življenje Bog,
 Pod streho on, pod streho voz, 25 Le jedel bom potičice
 Pa vzame v roko kruha kos, Iz rumene pšeničice,
 Oj kruha ne erženega, Na sladkem mleku mešene, 65
 Pač kruha kos ovsenega. Vse s cukerkom potresene.“
 O čern je, čern je kruh zares, Odreče kmet, odgovorí:
 In 'z njega gleda polno res; 30 „Mogoče nemogoče ni,
 Al kmet ga vživa, ga ce frá, Zgoditi še se more vse,
 Ko bila bi potičica, Al' boste, al ne bodete, 70
 Ker grudi ga že lakota Obrani tega naj vas Bog,
 Od poljedela težkega, In takih varuje nadlog.“
 Pa zoblje, zoblje ovsenjak. 35 Prevléče se in prevedrí,
 Skoz okno se ozre grajščak, In spet ti solnce prisvetí,
 Skoz okno gleda, v kmeta zre, Požene konja kmet in gre, 75
 Ki spešno tak černjak mu gre. Grajščak pa okence zapre.

II.

Stojí, stojí tam Záplota,
 Soseďa Storzca stermega,
 In druge gore tam okrog,
 Ki je odeva gozd in log;
 Po njih pasó se sernice,
 O serne, sernice skočné,
 In divje koze skačejo,
 Se v zelenicah pasejo,
 In zajce, zajčkee plašné
 Pa vjede po germéh lové.
 V nedeljo je grajščakov god,
 Grajščakov god vesel bo god.
 Grajščak pokliče lovce vse,
 Med njimi tudi kmetič je,
 Ki videl jesti ga grajščak
 Na kloščici je ovsenjak.
 Vsi lovci vkupaj pridejo,
 Pod gradom vkup se snidejo,
 Grajščak pristopi, govori
 Le takih lovcem besedi:
 „V nedeljo prvo moj je god,
 Gor v gore zdaj bo vaša pot,
 V gorah pasó se sernice,
 Oj serne, sernice skočné,
 In divje koze skačejo,
 Se v zelenicah pasejo,
 In zajce, zajčkee plašné
 Pa vjede po germéh lové:
 Tje gor na gore pojdemo,
 Da kako serno dobimo,
 Al kako kozo vjhamo,
 Al vjedam zajca vzamemo.“
 V gore gredó, ž njimi grajščak,

In nese svoje brešno vsak,
 In vsak se dobro preskerbí; 35
 Grajščaka nošnja le teži,
 Zatorej vzame mervico
 Jedila v svojo torbico.
 5 Al gore gore so goré,
 Kdor jih ne zna, na nje ne gre, 40
 Kdor je pozna, se preskerbí,
 Si polno torbo naloži.
 Še dneva pol minulo ni,
 10 Že prazna torba je jedí;
 Popoldne pride; lakota 45
 Presilna že se loti ga,
 Pa vtolažiti moč je ni,
 Ker prazna torba je jedí.
 15 Kmet lovec tolče ovsenjak,
 Približa k njemu se grajščak, 50
 Približa se, zaprosi ga,
 Da naj mu kruha kos podá.
 O kak ga jé, kako mu gré!
 20 Da-si je čern, nič se ne vpre.
 Sam sebi lovec govori: 55
 „Mogoče nemogoče ni,
 Černjaka nisi jedel še,
 Poznal še ovsenjaka ne,
 25 Le jedel si potičice
 Iz rumene pšeničice, 60
 Na sladkem mleku mešene,
 Vse s cukerkom potresene;
 Al kruh noben tak oster ni,
 30 Da lakota mu mojster ni.
 Mogoče nemogoče ni, 65
 Kar ni, še lahko se zgodi.“

Siromak črevljar pa njegova goska.

(Spisal J. Navratil.)

V mestu M. (blizo hrovaške meje na Kranjskem) je živel nek-
 daj — tako mi je pravil pokojni moj ded — ubog star črevljar,

ki je imel razun nekoliko druge perotaine tudi eno gosko (gós). Ker siromak ni imel dosti zernja, ni je mogel pitati; pa ko bi jo tudi mogel, saj revež ni utegnil. Vdovec je bil brez kake ženske v hiši. S počasnim šivanjem in kerpanjem si je prislužil s težko muko toliko, da se je slabo hranil ter od svoje kože tudi jako težko plačeval davke, — nikar da bi si bil najemal deklo ali postrežnico.

Lahko si tedaj mislite, da goska našega črevljarja ni bila debela, nego suha kakor terska.

Tudi za pokojne žene njegove niso imeli pri tej hiši predebelih gosek; ali ona jim je vsaj skerbno pukala (pulila) in izpodrezovala perje; kajti slišala je praviti, da se je že večkrat primerilo, da so domače (nepitane) goske, ko so zaslišale v jeseni izpod neba gaganje divjih gosí, ki letajo ondaj iz merzlih sévernih krajev v toplejše, na naglem se zagnale od tal kviško, pridružile se divjim sestricam ter potegnile jo ž njimi — sam Bog vé, kam, če se jim ni poprej perje izpodrezovalo ali pukalo iz perotnic.

Vse naše domače živali ali njihove sprednice so bile namreč nekđaj divje. Človek jih je s svojim umom ukrotil ter si je privadil ali udomačil — nekatere samo za delo, (n. pr. konja); nekatere za delo in za živež (n. pr. vola, kravo, bivola); nekatere pa le za živež (n. pr. ovce, koze, prešiče, kure, race, golobe, pure, gosí i. t. d.); nekatere za hišne varhe ali čuvaje, (n. pr. psa); nekatere za hišno čistočo, (n. pr. mačko).

Tudi pri domačih živalih veljá domači pregovor, ki pravi: kri ni voda. Če pride domač konj do kake hoste, v kateri se pase kerdelo divjih kónj, pa sliši, kako veselo mu rezgetajo svobodni bratci pod milim nebom, — prešine ga pri tej priči kakor strela neka čudna moč; kakor vertavke mu plešejo ušesa, — preveselo rezgetaje jo vdere in popiha za divjimi brati ter se jim pridruži, če le more. Med njimi spet zdívjá; nikdar se ne verne več k svojemu gospodarju. Tako se godí v Ameriki, kjer je še mnogo divjih kónj.

Ravno tista čudna moč vleče kviško tudi domače gosí, kedar zaslišijo divje sestrice pod nebom; in če so suhe, tedaj lahke in koščatih perotnic, spusté se k njim v višave, da se jim pridružijo, spet zdívjajo in se nikdar več ne vernejo. Če so pa pitane, tedaj pretežke, ali če suhim gospodinja poprej perje izpodreže ali izpuli, ne morejo visoko od tal zleteti; poskušajo pa to vselej, posebno če so na kakem visokem kraji.

Tako se je pasla jesenskega dne meršava goska siromaka črevljarja na visokem hribu blizo domače hiše ravno ondaj, ko so zagagale visoko nad njo divje gosí, ki so se selile zbog

zime v toplejše kraje. Ko zasliši klaverna samica izpod neba sesterni glas, prešine in oživi — rekel bi — tudi njo tista čudna rodovinska moč; ko bi trenil, zavije samica svoj dolgi vrat, pogleda po strani z enim očesom navzgor, zažene od prevelikega veselja tudi ona svoj glas, razpne peroti in zletí s hriba. Sosedje so jo videli, kako se je zaganjala čedalje više, čedalje više, dokler ni priletela do drobne dolge verige, ki je bila podobna rimski kljuki (>).

Kako se je praskal za ušesi ubogi naš črevljar, ko je zvédel, kaj se mu je zgodilo! Sosedje so se mu pa — smejali; kajti preprost človek je že tak, da se o takih (manjših in ne navadnih) nesrečah rajši smeje nego joče. Nobeden mu ni rekel: „Smiluješ se mi, dragi moj sosed, da si izgubil tako iznenadi edino svojo gosko.“ — Še pikali so siromaka. „Zakaj pa nisi izpodrezoval ali pukal perja iz perotnic?“ vpraša ga stara sosedka. — „Preveč skerbi inam, pa sem pozabil,“ odreže se jej črevljar kislega obraza. — „Vém, ljubi moj Martin!“ (tako je bilo črevljarju ime) reče neki sosed, ki se je zmerom rad šalil in burke vganjal, „vem, da si se že zdavna veselil gosje pečenke; pa ne žaluj preveč, saj je ni bilo drugega . . . nego kost in koža. Naj gre rakom žvižgat!“

Tem besedam se vsi na glas zahohotajo. Celó ubogi črevljar se je namuzal, in zginil z vežnega praga v hišo, rekši: „Naj bo, Bog ne daj samo večje nesreče; to že preterpim!“

Še nekoliko časa potem so pikali sosedje siromaka črevljarja, prašaje ga, kedaj jih misli povabiti na pečeno gosko; ali za pet ali šest tednov pozneje ni mislila več živa duša na črevljarjevo gosko. Tudi njen gospodar ne.

Minilo je leto in dan. Verne se spet jesen. Naš črevljar sedi sam v svoji stanici na trojonogatem svojem stolcu in si kerpa luknjate škornje. Kar zašumi nekaj na odprtí veži — kakor veršelo tic.

„Kaj je to?“ — reče siromak s seboj, verže kerparijo v stran, skoči po koncu, pa berž na vežo. —

Tú ti vidi polno vežo . . . gosek. Mahom zapre vežna vrata. — Zdaj prime za očala (ki malo da mu niso padla v naglici z nosa), in jame ogledavati te goske, — in glej! največa med njimi jej je res jako podobna. Črevljar jo vjame, pogleda kožico na parkljecih in vidi, da je prebita prav tako (z dvema luknjicama), kakor so imeli pri njegovi hiši še za pokojne žene navado prebijati goskam mreno med parkljeci za znamenje, da so to črevljarjeve goske.

Glejte si čuda! stara nezvesta goska se je za leto in dan vernila in pripeljala za obresti ali nameček še deset drugih

mlajših divjih gosek s seboj. Spomnila se je, ko je to leto ona ondot popotovala iz severnih v toplejše kraje, nekdanjega svojega doma in se spustila — morda od prevelike lakote — z družino vred na vežo, na kateri je tolikrat zobala, da-si tudi se ni ondi nikdar . . . nazobala.

Lahko si mislite, kako vesel je bil siromak črevljar te prečudne družčine, ki jo je pogostil berž z vsem zernjem, kolikor ga je imel pri hiši. Na to je staro in mlade prodal in skupil za nje lepe denarce.

Glejte si ga no! menda zna čarati, tako so zdaj sosedje djali, pa ga niso več — pikali.

87.

Wurm Atila, kralj hunski.

(Spisal Dav. Terstenjak.)

V drugi polovici V. stoletja je živel Atila, imenovan bič božji. Bil je to mož silovit, bistrega uma, terdne volje in prederzne serčnosti. Vladal je nad divjim narodom hunskim, ki ga Ammianus Marcellinus blizo tako-le popisuje:

Brez brade so, gerdega obličja, ker dečkom berž po rojstvu jabelka (lica) prerežejo, da jim zarad brazgotin mustače ne morejo rasti; krivonogi so kakor zverí in skor živinsko je njihovo življenje. Ni jim treba ognja, da bi si kuhali jedi; njih živež so korenine in zelišča, ali pa jedó na pol sirovo meso. Hiš nimajo nikakošnih in se jih ogibljejo kot grobov; celó kolib iz terstja ne najdeš pri njih. Brez mirú po hostah in gorah blodeči so od detečjih nog privajeni gladu in žeji ter vsaki vremenski spremembi. Njih oblačila so ali platnena ali pa sešita iz kože manjših živali: zmerom pa nosijo to isto obleko doma in na polji, ter jo imajo tako dolgo na sebi, dokler v bernje in cape ne razpade. Kosmata svoja bedra pokrivajo s kozlovimi kožami, njih škornji so nespodobni, zató težko peš hodijo. Toliko boljši pa so jahači; sicer so konji njihovi suhi in gerdi, vendar stanovitni. Na teh čepé ko priraščeni in na konjih opravljajo svoje navadne posle. Po noči in po dne je skoro vsak na konji: na konji kupuje in próda, já in pije; večidel na vrat te živali naslonjen tudi Hunec spi; celó svoja zbirališča in posvetovanja imajo na konjih. Pravega gospodarstva ni pri njih najti; svojim glavarjem služijo brez vsake terdne zveze. V vojsko gredó nalik zagvozdi z neskončno divjim krikom. Berhki, kakor so, se hkrati razkropé in

bernja, e, bil } razl. brna, e, prst zemlje
 pdranje, punj, B. E. } cape " na njivi (bil.)
 mehka, hoda tonu

vin'kovina } druga toča nek.
Ernom

si nasprotnika za uboj poiščejo. Iz daljine se borijo s kopjem; vrti tega orožja so iz ostrih kostí napravljeni. Kedar se sovražnikom približajo, borijo se z mečem ter mečejo zanjke na-nj, da tako zavozlan ne more se braniti. Pluga in motike ne poznajo. Brez dvorišča in ognjišča skitajo se sem in tje s svojimi kolami ali vozi, na katerih stanujejo žene in otroci, dokler ne odrastejo. Drugej rojen, drugej izrejen nobeden ne vé, od kod da je. Ne poznajo razločka med krepostjo in pregreho; kar je vera in bogoslužnost, tega tudi ne vedó."

vagam

S tem divjim ljudstvom se je vzdignil Atila, zapustivši svojo leseno poslopje kraj reke Tise na Ogorskem, nad Rimljane. Več ko pol milijona vojščakov, deloma najetih deloma prisiljenih, gnal je skoz Norikum, Vindelicijo in Alemanijo na Rajno, kjer je ta divja derhal pokončala v mestu Vormaciji burgundsko kraljevo poslopje. Stara pesem pravi: Kamor je kopito Atilovega konja stopilo, tam ni rasla več trava. Najlepša mesta so poderli ti divjaki, in že so prišli do Genaba (današnji Orleans). Tu se jim hrabri Aecij nasproti verže z Burgundci, zapadnimi Goti in Franki. Kervava bitva je bila na polji katalavnskem leta 451. 162,000 mertvecev je pokrivalo bojišče, med drugimi je padel tudi Teodorih, junaški kralj zapadnih Gotov. Vendar Atila je bil zmagan in se je umaknil nazaj v Panonijo, da drugo leto črez julske planine plane v gornjo Italijo. Lepa mesta Petovija (Ptuj), Celeja (Celje), Emona (Ljubljana) in Akvileja (Oglej) so bila od te divje derhali razderta. Že so padla slavna mesta Mediolanum (Milan), Pavija, Padua, Verona in že se je Atila napravil nad mogočni Rim; vendar na prošnje papeža Leona I. se je pomiril z rimskim cesarjem Valentinianom in se vernil v panonske puštnje. Naglo je umerl ravno tisto noč, ko se je bil s hčerjo burgundskega kralja oženil; nekteri pripovedajo, da ga je nevesta njegova sama umorila. — V Atilovi vojski so služili Slovenci; zató njegovo ime še zdaj živi v narodnih povestih slovenskih o Pesoglavcih in Pesjanih, kakor so Hune zarad njihove gerde postave imenovali. Kedar so kralja pokopovali, obhajali so velike kermine, pri katerih so razne pesme svojemu vitezu na čast prepevali. Latinski pisatelji pravijo, da se je ta sedmina velela „strava“, ki je slovenska beseda — v spričevanje, da so že tedaj v Panoniji Slovenci stanovali.

trita (Vib. Sand) dajin
dobroletovina Bellec
Cvetnik, II.
dobroletovka }
drobo }
del 11 }
del 12 }

oklensko znanje Škarja

Hvala dreves.

(Zložil A. Oliban.)

1. Prav ljube se mi zdé drevesa, Po otročje se jih veselim; Da dale so nam je nebesa V prijatle, se iz njih učim.	5. Pogreša starček li odeje, Ga tare mraz in lakota — Drevó po zim' mu izbo greje, Drevó mu sad za živež dá.
2. Z radostjo dečka že napaja, Se smeje mu sercé, oko, Kedar ga cvetja sneg obdaja, Ki trosi ga s pomladi drevó.	6. In ko obiše smert neznana Konec posvetnih nas željá, Nam trudnim od dreves poslana Je posteljca šestvoglata.
3. In če mladenču ni nobena Doslej po sreči se izslá — Drevesna veja ga zelena Tolaži, novi up mu dá.	7. In kedar davno že človeka Spomin pozabljen v grobu spí,— Zvestó, lej! sama mila beka Mu na zeleni mah solzí.
4. Poldanski že sopár pripeka, Slabeti moč možá začne — Tù hladno senco čez človeka Drevo dobrotljivo razpnè.	8. Od tod so ljuba mi drevesa, Zató se tak jih veselim; Da dala so nam je nebesa V prijatle, se iz njih učim.

Prerodba rastlin.

(Spisal Fr. Marn.)

Vsaka rastlina je navezana na gotov kraj in gotovo vreme, t. j. zemlja, na kateri raste ta ali una rastlina, mora imeti gotove lastnosti, in vremenstvo onega kraja, kjer se ima rastlina razvijati, ne sme prestopiti gotove meje toplote in mraza. Dokler se to dvoje ne zmenja, dotlej se tudi rastlina ne spremeni. Če pa preneseš rastlino iz plitve zemlje v debelo, iz gorkega kraja v merzlejši, iz suhe zemlje v vlažno, spremeni se tudi njena notranja sestava in vnanja podoba; toda ne pri vseh enako, ampak pri raznih razno. Pri nekterih se kažejo spremembe zlasti na koreninah, pri drugih na stebelu in listji, in pri tretjih je zopet cvet in sad najbolj občutljiv.

Spremembe, ki se na rastlinah godé, so kaj čudovite, še bolj pa važne, zató ker so človeku tako koristne. Tako n. pr. so podzemeljska jabelka divjega koruna, kakoršen raste po gorkih krajih v Ameriki, drobna in neokusna, da jih je prav težko jesti; in pri nas v Evropi se gledé na obliko, velikost, barvo okusnost nahajajo v tisočeri plemenih in so v premnozih

krajih poleg kruha najvažnejši živež človeški. Repa, poprej samo okrogla ali obla, jela je od začetka sedanjega stoletja bolj dolgljata postajati. Tudi barva se mnogoverstno spreminja: iz bele in rumene je prešla tudi v višnjevo in rudečo (pesa). Poprej k večjemu pol libre težka, nahaja se zdaj neredkoma taka, da tehta po več liber.

Stebila in debla so bolj stanovitna; vendar nahajamo tudi pri teh spremembe zelo zanimive in važne. Vsak človek vé na primer, da se drevó, katero navadno le po gorah raste, hitreje razvija, če ga presadiš v nižavo in da les njegov meči postane, in ako germ iz doline prestaviš na goro, raste ti ondi še bolj počasi, daje pa za to terši in bolj terpežen les.

Posebno spremenljivo je listje. Zadosti je, če pogledamo na naše navadno zelje. Kdo bi je v divjem stanu spoznal! Tam ob morskih bregovih je steblo tanko in leseno, in modrorujavo perje redko, kratko in ozko. In zdaj poglejte na naše zeljnike! Kako debelo in mesnato je steblo, kako široko in bujno je perje, kako gosto in kako hitro se razvija, da eno drugemu dela napóto in se tako združi v velike debele glave, na ktere kmet z veseljem pogleduje!

Najbolj očitna pa je čudovita prerodba rastlin na cvetji. Vse te cvetice, ki po vertih s tako mnogoverstnimi in krasnimi bojami razveseljujejo naše oči, vse so se že nekolikrat prerodile. Naša navadna vertnicá, ki tako ošabno povzdiguje šop lepo rudečih in pisanih peresec, v divjem stanu tega kinča nima, kakor je vsacemu znano. V vsakem vertu najdemo več po cvetji zeló različnih plemen iste rastline; posebno navadne in mnogoverstne so spremembe boj. Dadó se nekoliko primerjati spreminjanju barve na tičjem perji in dlaki naših domačih živali. Te prikazni sicer še niso dosti pojasnjene; vendar se dajo postaviti nektera gotova pravila, po katerih se barva spreminja. Spazilo se je n. pr. da se višnjeva barva lahko spremení v belo in rudečo, nikdar pa ne v živo rumeno, in da ta zopet lahko preide v rudečo in belo, nikdar pa ne v višnjevo.

Enako čudne, kakor važne za človeka so spremembe semena in sadú. Kje najdeš prvotno zerno, ki bi bilo enako naši pšenici in kateri divji sad je enak našemu okusnemu jabelku? Semena naših žit so v divjem stanu tanka in drobna, in le marljivo obdelovanje je je spremenilo v večje, teže, bolj jeklene in močnate, tako da so najvažnejši živež človeški. Drobna, okrogla in ko vrisk kislá lesnika, ki raste v ledinah, je mati vseh po barvi, velikosti in okusu tako različnih neštevilnih jabelčnih plemen. Koliko različnih plemen se goji po naših vinogradih, ki vse izhajajo iz divje terte s tako kislím grozd-

jem, da ga še lisica ne okusi! In z razumno gojitvijo ne le spreminjamo velikost, barvo in vnanje podobo sploh, večkrat spremenimo tudi grenke, kisle in škodljive sadeže v dobre, koristne in okusne. Tako skerbí dobrotljivi stvarnik po različnih potih za blagor človeški.

90.

Nezadovoljno konjče.

(Spisal Nace Dolinar.)

Huda zima je bila. V merzlem hlevu je dërgetalo konjče ter si želelo, pred ko mogoče zameniti si svojo pusto slamo z gorkejšim vremenom in zeleno kermo. Gorko vreme in zelena travica pride, ž njo pa mnogoverstna dela, tako da je konjče bilo kmalo sito pomladi, kakor poprej zime, in si na vso moč poletja želi. Tudi poletje pride, pa s poletjem tudi žetva. Koliokrat je moralo konjče težki, s senom in snopjem obloženi voz vlačiti! Kmalo prične ječati in godernjati nad poletjem in težko pričakuje jeseni. Jesen pride; jabelka, grozdje in drugo sadje se je zorilo, pa kljuse še ni imelo mirú, ker derva in stelje je bilo treba za zimo napravljati. Ni se še konjčetu tako slabo godilo; treba je bilo iti ž njive v gozd in iz gozda zopet na njivo. Težko je pričakovalo zime, da bi se moglo zopet nekoliko počiti.

Življenje naše je nepretergana versta praznih želj. Vsak stan, vsak čas ima svoje delo. To spoznati, je modrost prava.

91.

Pepelnica.

(Zložil A. Praprotnik.)

1. Veselja tir je že pojenjal,
Resnobni dan z norostjo menjal,
Trohnobe venec in pepel
Učiti glasno je začel:
Na zemlji kar se je rodilo,
V pepel se bode spremenilo.
2. Mladost si zlati čas obeta,
Iz sladkih nad si vence spleta;
Al komej prejde jej pomlad,

oprte, pl. Tragbant Anom
oprta, e. Juj. 3.

nóvn
nádnu
vádnu

v gósti Mill. 117
kóna osil
meršajn Kayf.

Odpade že jej sladki sad;
In vse, kar živo, lepo bilo,
V pepel se bode spremenilo.

- 3. Kar svet tak čisla, poželuje,
Kar sreče svit nam obetuje,
Vse mine z zarjo jútranjo,
Razpade z rožo pisano.
Kar svet ima, kar v svetu klilo,
V pepel se bode spremenilo.
- 4. Le eno je, ki nam ostane,
In tega sila ne pregane,
V pomladi večni nam cvetě,
Razširja clo v nebesa se:
Glej zlahne duše oblačilo,
Nikol ne bo se spremenilo.

I.S.

Katakombe sv. Kaliksta v Rimu.

(Poleg L. Heufferja poslovenil A. Lésar.)

Katakombe so podzemeljske jame, v katerih so se pokopali kristijanji o času, ko so je preganjali neverniki. Kakov namen da so imele te jame iz perva, tega ne vemo; za gotovo pa nam je znano, kakov namen so imele pozneje, in da so nam dan danes neprecenljivi spominki in dokazi mučeniške dobe, zibel kerščanskega Rima, nepotekljiva hranišča svetih ostankov verskih junakov.

Katakombe, ki so vsakemu odperte, so izpraznjene; njihovi napisi, malarije, posode in svete kosti so iz njih prenesene ali v cerkve ali se pa hranijo v krajih, v ta namen odločenih. Katakombe sv. Kaliksta so pa deloma še nenačete in se še le natančniše preiskujejo in prekopujejo. Posebno privoljenje mora dobiti on, kdor hoče va-nje iti.

Vhod v te katakombe je v vinogradu ob cesti, „via Appia“ imenovani, ne daleč od cerkve sv. Boštijana. Po vdertih stopnjicah se gre v ozek rov, izsekan iz vulkanskega lahkega kamena, na katerem stoji Kampanija. Na obéh stranéh teh rovov, ki so večidel tako ozki, da v njih težko vstric hodita dva človeka, vdolbene so v stene v verstah niše ali jame. Va-nje so polagali merliče brez mertvaških trug, njihovo zev pa ali zazidali ali zaslonili s kamnitimi ploščami. Ob strani teh jam so zazidavali stekleničice s kervjó sv. mučencev ali lončene sve-

tilnice. Palma na napisih ali stekleničica s kervjó ob strani, to ste znamenji mučeniških grobov. Ti rovi so razpeljani na vse strani, zdaj vkreber, zdaj navzdol; sem ter tje je treba stopati po stopnjicah čedalje v niža in niža nadstropja. Tujec kmalo ne vé, v katero mér vodi pot, po kateri hodi, ali na jug, ali na sever, ali na vzhod, ali na zahod; pred seboj vidi le ozke, na vse strani razpeljane rove med neštevilnimi, slabo razsvetljenimi mertvaškimi jamami. Ako vodnika zadene nagla smert, so obiskovavci Kalikstovih katakomb v nevarnosti počasne, muke polne smerti. Le ljudjé, jako izvedeni, gredó brez nevarnosti v labirint tega neizmernega podzemeljskega mertvaškega mesta; njegovih vhodov nič kaj skerbno ne zapirajo, kajti kdor je nesposoben, ta gotovo ne gre v ta podzemeljski svet.

Na mnogih mestih se ti rovi razprostirajo tako, da so prostori podobni kapelam, višim od nastropja; lahko so bili v njih možjé in žene, ločeni med seboj, pričujoči pri službi božji, ki se je opravljala na mučeniških grobéh. Podzemeljske cerkve ali rake, ki se v mnogih starih božjih hramih nahajajo pod velikim oltarjem, so zidane po zgledu teh katakombskih kapel ter imajo, prav tak nizek obok, obliko četverniku (kvadratu) podobno in izdolbino za grób, ki je bil tudi oltar. Kapele v katakombah sv. Kaliksta, mučenca in pervega papeža tega imena († 222. l.), so jako zanimive tudi po malarijah, dobro ohranjenih, ki so po svojem zlogu žive priče stare umetnosti. V njih je izražena milina in lahkost pompejskih malarij, le da izrazujejo kerščanske misli. Poganški malarji so sprejeli kerščanstvo ter s svojim čopičem povelicevali grobe njegovih mučencev.

Stropi in stene teh kapel so večidel v presno malani; njihove podobe kažejo kerščanstvo in njegovo vero. Golob, jagnje, riba so videti skor povsod. Tudi pav se pogosto nahaja; bil je menda podoba neumerljivosti. Na mnogih krajih se vidijo malane tudi večé svetopisemske prigodbe, n. pr. Jona, predpodoba Jezusovega vstajenja, ribji lov, Jezusov kerst v Jordanu, Jezus kot dobri pastir z jagnjetom na ramah, skupni obed ljubezni itd.

93.

Slovenska božja pot.

(Spisal J. Jurčič.)

Na gorici stoji bela romarska cerkev, daleč po deželi vidljiva. Poslednji solnčni žarki jo prijazno óbjemljejo, umaknivši se z doline, kjer so le mračno senco pustili. Vablljivo pozdravlja

bela cerkev posamne gruče romarjev, ki se, pobožne pesmi pevaje, s počasnim korakom bližajo koncu svojega dolgega potovanja. Spredaj pred kerdelom hodi vodnik, dolg suhoten starec. Na obrazu se mu bere nekaj kakor veselje samega sebe in ponos. In kako ne bi bil ponosen, on sam iz celega kerdela vé in pozna hribske pote in steze; on sam je vse kerdelo, kar ga je za njim, iz daleč pripeljal sem, da bodo Boga častili. Marsikomu izmed romarske trume so težke pete in žulji na nogah ustavljali stopinjo, ali obljubo je bil storil v zadnji nevarni bolezni, preverjen je zdaj, da mu je Marija ljubo zdravje izprosila in vesel je, da se jej more hvaležnega skazati na božji poti. Žejna in lačna peša starikava ženska, v kerdelu poslednja, preveč je za-njo terdega pota; ali misel, da gre za blagor in srečno vernitev svojega sina molit, kateri je moral na vojsko — ta misel jej krepi oslabele ude. In cvetoča deklica v sredi, — ta spolnuje željo ranjce matere na smertni postelji; namesto nje gre na božjo pot in sicer ima še toliko vročih želj, ktere se svetu ne dadó potožiti, ktere bode le v romarski cerkvi skrivaj razodela Bogu in božji devici.

Naposled so dospeli do svojega namena. Večer je pred shodnim dnevom. Živo gibanje je po trati okoli cerkve. Razun romarjev iz vseh krajev dežele, različnih po noši in govoricí, po obrazih in starosti, — romarjev, ki so prišli brez posvetnega namena le Boga častit in za stare grehe odveze in odpuščenja iskat, prišel je tudi lakomni kramar, pridni Ribničan s svojo robo in oba razstavljata za prihodnji dan svoje blago na prodaj. Berači, reveži in postopači so se razpoložili po oglih in ob potih. Tu kaže eden rano na goli nogi, stega roko z molkom ovito in milo prosi za dar božji. Tam zopet peva hervažki razcapani slepec svoje enomerno otožne pesmi o kraljeviču Marku in zbira okrog sebe mlajše radovedne romarje ter polni klobuk z darovi, ki mu leté od vseh strani.

In ko naposled noč razgerne po zemlji svoj črni plašč, zakurijo se velikanski ognji okoli in okoli cerkve. Vse, kar je izpoved opravilo in ni v cerkvi prostora za prenočišče dobilo, vsede se okrog teh ognjev. Seznanijo se tu možjé pri pipi tobaka, ki se niso prej nikdar v življenji videli in se ne bodo. Govoré in si razlagajo, kakošna je letina tu in tam, koliko so sveta prehodili, kje je za rogato žival dober in sloveč semenj, in na zadnje za pipe menjujejo. Drugi pospé po terdih tleh, in sanje je prenesó v daljno domačijo nazaj. Mlajši svet pak se spravi vkup in pesmi o sveti Neži, sv. Joštu, Mariji itd. glasno doné v dolino v lepo tiho noč.

Tam pod starim drevesom ima Hrovat nekaj ovac. Brez izbiranja kolje hudobni mož živalco za živalco. Priročno mu je to opravilo, kajti kakor bi v zrak pogledal, tako hitro skoro je jarec živ in — brez kože. Potem ga vzame manjši Hrovatek v roko, umetno z nogami zaplete razpor, kjer je drob ven jemal, in tako zašitega natakne na raženj iz gabrove veje in na rogovile verhi žerjavice. Malo časa je vertel, koštrun je pečen. Tretji Hrovat si berke zaviha, zaviha umazane rokave, vzame pečenko in jo začne na deski, ki na kamenu sloni, razsekavati. „Vruče! vruče!“ vpije, da se daleč razlega. In od vseh krajev prihaja ljudstvo, Hrovat vaga po tri groše „pečen funt“ in ko razdá vse, pečen je drugi jarec.

Zavidljivo in po strani gleda Hrovata, srečnejega prodajavca, teržni mesar, ki v lepi kolibi ne daleč proč prodaja govedino in juho. Še bolj pak je serce poterto stari ženi, ki tik zraven kuha v velikanskih loncih kavo in se le malokdo oglasi, da bi za malo denarja sprejel ogromno čašo te pijače. Bolj vesel pak je žganjar, ki ima okrog svoje mize dovoljno kerdelo beračev, ki pridno po gerlu poganjajo, kar so snoči nabernjali in privpili.

Zarija se jame delati. Romarjev iz bližnjih krajev čedalje več prihaja. Prihajajo kerčmarji s polnimi sodi, stavijo si šotore in nastavljajo vino. Vsa gora je živa, cerkev prepolna.

Služba božja se prične, vse vre k sv. obhajilu. Pridigar na leci zna poslušavce do solz ganiti in marsikdo obljubi v tem trenutku, da bo odsihdob drugače živel.

Po dokončanem opravilu vre ljudstvo ven. Napolnijo se kramarske kolibe. Vsak romar želi kaj malega kupiti, da bi za spomin ali za odpustek nesel domú in ne bi prazen prišel k prijateljem ali otrokom. Cula, ki je popotnico nosila, izpraznila se je temu in onemu, treba jo je napolniti. Kdor se je od polnoči zarad obhajila postil, ta hiti zdaj k Hrovatu po pečenko, h kerčmarjevemu šotoru po vino. Kdor je radoveden in je še le v prvič prestopil deveti prag od domače hiše, ta ogleduje in opazuje v vretji ljudi obnašanje lepega Štajerca, nošo belih Kranjcev, vlaške deklice iz Gorjancev z rudečo kapico, belo obleko in dolge kite, ki jim po herbtu mahajo, ogleduje Gorence in posluša, kako ta, kako oni govori.

Zvečer pak je zopet prazno in samotno okoli cerkvice. Kramarji in drugi dobičkarji so odpeljali svojo robo, romarji so že daleč na poti proti domu, in le pepelnata pogorišča, razhrojena tla in ostanki šotorov pričajo, da se je bilo na ta dan več ljudi tu sešlo.

pilek^m pilka⁺

reha f.

čep maljanček

94.

Skopulja.

(Zložil L. Jeran.)

1. V prijazni ravnici sred rožic dišečih
Pod belim snežnikom krog svoj'ga vertá
Je v dnevi jesenskem ob solnčnem zahodu
Prevzetno šetala Skopulja gospá.
2. Pod solncem zastonj bi iskati se trudil
Kraj, kateri bi vtegnil bit' temu enak,
Zastonj mu primerjaš arkadske planine,
V lepoti na svetu nobeden ni tak.
3. V različnih drevesih preblaz'ga plemena
Se v rajski ložiček ta vert spremeni,
Od zlatega cvetja, od rajskega sadja
Se veja in steblo vsaktero šibí.
4. Siv starček prot vertu ob pal'ci prileze,
Na licu mu revščina bila je brat':
„Gospá milostljiva! — začné trepetaje —
Dovol'te tri jabelka meni pobrat'!“
5. „„Kako se prederzneš me tukaj nadlegvat' ?
Pober' se od mene, nesramni lenuh!
Ko b' tacemu sadje zametati imela,
Raj' vidim, da vzame peklenski ga duh.““
6. Pohlevna solzica na lice mu kane,
V preserčni britkosti odpravi se preč; —
Ko zjutraj prevzetna Skopulja spet vstane,
Prelepega verta ni videla več.
7. V najviše snežnike je krajske dežele
Peklenske pošasti ga zvelkel vihar;
Na Grintovca skalnati verh ga posadil,
Do njega nobeden ne more nikdar.
8. Zdaj z jabelki tice in zver se gostijo,
Ki zrele z verh hriba v robove dercé,
Po travici voljni vertá se igrajo,
Skopulja pa brusi po pesku peté.

Dobri pastir.

(Po polski čitanki spisal Fr. Celestin.)

V gorski vasici je živel v ubogi župniji duhoven, ves vnet za blagor vernikov in cerkve božje. Vedno je spolnoval voljo božjo, bil v svoji obnaši ponižen in priprost, v službi božji goreč in spodbudljiv, proti ljudem poln ljubezni in prijazne resnosti, doma v zatišji svojem pa vesel kakor nedolžno dete. Vsa župnija, ki se je raztezala globoko med gore, spoštovala ga je kot svojega očeta. Stare in mlade je prešinilo globoko spoštovanje, kedar koli so ga videli; kajti stal je kakor apostelj Gospodov na leci, kedar je oznanjal besedo božjo, kedar je pri oltarji Najvišega dar svete maše opravljal, in sploh bodi si v spovednici ali pri postelji bolnikov — povsod je na serca govoril ovčicam svojim.

Mnogo let mu je preteklo v verni službi Gospodovi. Ne ostra zima, ne neprijetno vreme, ne nočna nevihta ni vzdrževala pobožnega pastirja, če so ga tudi poklicali v kako daljno kočo njegove župnije. Toda prišla je starost in oslabila njegovo moč. Začel je hirati, in ni mogel več hoditi. Ko je tako nekoga dne, premišljevaje onemoglost svojo, sedel na stolu, pride mu naznanilo, da kmet v hribih tri ure daleč hudo bolan prosi za zakramente umirajočih.

Žalosten se oberne duhovni k poslancu in mu reče, da je on sam preslab, in naj se bolnik takrat prepusti duhovnemu sosedne župnije. Poslanec je torej odšel.

Cez šest ur pride drugi posel od tistega kmeta in naznani, da je bolnik hudo žalosten, ako ga očetovski prijatelj njegov, pri katerem se je verno prej spovedoval, ne pokrepča še za večno življenje, in da naj se ga usmili častiti oče.

Župnik od starosti potert, ležal je bolen v postelji, in s solznimi očmi pravil poslancu, da mu je nemogoče, da bi v takem stanu šel po snegu in mrazu globoko med gore. Še bolj so prigovarjali poslancu družinski, in odšel je na to. Ali tudi ta druga odpoved ni zadovoljila pobožnemu hrepenenju bolnika.

Pride tretji poslanec in ginljivo opisuje veliko žalost bolnikovo, da ne more prej umreti, predno ne vidi duhovnega tolažnika in očeta še enkrat.

Tu zbere župnik vso svojo moč, dvigne se na postelji svoji in reče onim, ki so bili okoli njega: „Čutim, da se mi bliža smert; vendar prosečemu želje njegove ne morem odreči. Bog

mi bo dal moč, da bom spolnil zadnjo dolžnost svojo, nesite me urno k njemu⁴. Vstane, obleče se, vzame štolo in zdaj ga peljejo v cerkev po sveto rešnje telo za umirajoče. Preskerbé mu nosilnico, denó va-njo bolnega starčeka, zavijó ga v odejo, in ga nesó tako sredi noči, neviht in snega v puste gorske kraje. Cerkovnik je stopal naprej s svetilnico in z zvončkom. Pobožni služabnik božji je pritiskal na svoje persi telo Gospodovo in serčno molil vso dolgo pot.

Pridejo do koč. Bolnik je bil že blizo smerti, ni se več ganil ne zavedel. Ko pa zvonček pri vratih zazvoní, oberne proti njim omedlele oči. Približa se nosilnica in v nji na pol ležé derží ljubeznjivi stari župnik v derhtečih rokah najsvetejši zakrament. Tù se oživí obličje bolnikovo; ves hvaležen povzdigne roke proti nebu, ko so župnika prinesli k postelji njegovi, in goreče poljubuje štolo. Imel je še toliko moči, da se je spovedal, prejel sveto rešnje telo in bil v sveto olje djan, med tem ko so žena njegova in otroci in oni, ki so prišli zraven, plakaje klečali pred durmi. Oba bolnika sta molila en čas skup; glas umirajočega duhovnika pa je postajal zmeraj tiši in slabejši. Moč njegovo je premogla dolga pot in velika trudnost. On, ki je tolažbo nebesko prinesel k postelji umirajočega, imel je iti v večnost pred skerbno gojenim sinom. Poljubljal je sv. razpelo, pritiskal je v roko svojemu umirajočemu sosedu in smehljaje se umerl. Nekoliko trenutkov potem je izdihnil tudi kmet svojo dušo.

96.

Lev, kralj v puščavi.

(Spisal Fr. Marn.)

Stopimo v duhu na daljne stepe sudanske v Afriki. Tiha noč je že razpresterla nad njimi temna krila, na obzorji migljajo zvezde južnega neba. Krog in krog po planjavi kraljuje tihota in mir. V stajah so zbrane črede, ki se pasejo po širocih stepah; večidel so že polegile po tleh. Tudi pastir v borni kolibi je položil trudne ude na seneno ležišče in kmalo zaspal. Samo tovarši in spremljevalci pastirjevi in njegove črede čuvarji — zvesti psi, samo ti še bdé, da bi o pravem času dali znamenje, če se bliža nevarnost. Toda s časom potihnejo tudi ti varhi in dremota jim zleze na oči.

Krog in krog je tiko in mirno, kakor v grobu. Kar za germí omamljajoče rujojenje — in iz sladkega spanja planejo

kviško spalci, strah in groza jim spreleta kosti. — Oglasil se je puščave mogočni gospodar, ki oznanja, da gre večerjat, pozno kakor ima velika gospôda navado. Da bi nobeden ne preslišal silnega glasú, ponavlja se še enkrat. Med čredo je največa zmešnjava: biki, krave, velblodi, staro in mlado, vse se gnjete in stiska v kot.

Zdaj si je izbral svojo žrtev; kakor bi trenil je planil na mladega bika, samo enkrat ga je poljubil in že je po njem. Grozno gercé leží na svojem plenu, čedalje globše mu zasaja ostre kremplje v meso, naposled ga vzame med silne zobe in zgine ž njim v nočni temi.

V hišici svoji skrit je gledal pastir z rosnim očesom in s serdom v sercu prederznega roparja; toda branit se ni upal, dobro vedé, da bi utegnil izgubiti življenje, ko bi leva razjezil.

Samec lev je pravi vzor močate sile in lahke gibčnosti. Velika pa nikakor ne gerda glava z bogato grivo, ki ga pokriva od zaglavja do pleč, široke svalnate persi, gladko, gibčno stegneno telo, silne noge, grozno leskeče oko, katero v svesti si svoje moči mirno vpira na sovražnika, — vse to priča o njegovem junaštvu in plemenitem rodu. Vse te prednosti vendar ne morejo zakriti mačjega rodú; kaže se preveč očitno na zobéh, na nogah in okrogli glavi, pa ko bi tudi vseh teh znamenj ne bilo, izdalo bi ga kmalo njegovo vedenje. Vkljub vsem hvalospevom je in ostane lev vendar le mačje rodovine, če se mu tudi nekaka hvalevredna velikodušnost nikakor odreči ne more. Nikdar ne davi on kakor druge zverí mačjega plemena iz same želje po kervi, ampak samo tedaj, kedar želodec tirja svoj neodbitni davek, in tudi v boji se vede bolj odkritoserčno, da-si ni popolnoma prost hinavščine in potuhnjenosti. Odrasli samec meri okoli deset črevljev in tehta 600 liber. Najgroznejši in najbolj divji pa je njegov glas; Arabci ga grom imenujejo. V resnici se zemlja strese, kedar zarujove.

Vseh teh prednosti pa nima levica. Pri njej ni ponosne, strahotne grive; za to pa spominjajo kratka, špičasta ušesa še bolj na mačji rod. Celi spredek trupla izgubi s tem znamenje nezmerne sile, persi so ože in se pomikajo bolj nazaj; celo truplo je bolj stisnjeno in za celo tretjino manjše. Tudi je v boji levica bolj potuhnjena od samca. V svesti si manjše moči ne napada tako naravnost in tako pogumno; zagledavši sovražnika obstojí, potuhne se na zemljo in išče ga od zadej napasti.

Najboljši znalec leva in njegove zgodovine, francoski častnik J. Gerard na Algirskem, pred kratkim od divjakov umorjen, ta je bil edini človek, ki se je mogel pohvaliti, da je v 600

nočéh 25 levov pokončal. On pripisuje samcu moč 40 móż, ktero moč strašni kremplji in zobjé še mnogo zvišujejo.

V Algeriji in tudi drugod po Afriki se delé levi po barvi grive na tri verste: černe, ki se nahajajo tudi na Predgorji, žolto-rudeče in sive. — Černi s temnosivimi programi je najlepši in najmanjši, ima pa večo glavo, močnejša pleča, stegna in pete.

Taka je vnanjščina kralja puščave, ki se vé da ne prebiva na golih peščinah, ampak na lépih zelenicah (oazah) v obraseni dolinah in gozdih. Kjer so ljudjé, tam se naseli tudi lev vedoč, da ondi črede vedno skerbé za njegov želodec. Po dnevi spi, po noči pa gre na lov. Nikdar se ne spušča nepremišljeno v boj z nevarnimi sovražniki, kakor tiger, leopard in drugi, ampak vselej po zreli presodbi in z največim pogumom.

Levica verže konec grudna v skritem skalnem berlogu večidel 2, malokdaj 3, dostikrat pa samo enega mladega. Komaj osem mesecev star mladič si že upa napadati črede ovac in koz, še le čez več let pa konje, goveda in velblode. Največo moč pa doseže lev še le v osmem letu.

97.

Ura.

(Zložil Fr. Levstik.)

1. Brez nehanja biješ, Vence groba viješ, Ura! nam iz dni: Le uhajaj ura, Kar rodi natura, Vse enkrat miní.	Kedar nam veselje Polni serca želje, Ti ga pahneš v grob!
2. Berž, ko smo rojeni, Noter v grob zeleni Z nami si ves čas! Leta nam minijo, Lica obledijo, Ti ne greš od nas!	4. Ako serce poka, Tvoja terda roka Bije brez mirú; Serca slast in rane Tebi so neznane, Nimaš tu domú!
3. Spremljaš naša dela, Britka in vesela, Spremiš je v pokop;	5. Kmeta up najbolji Ti končaš na polji, Ko zbudiš vihar; Kedar ploha suje, Upa nag zdihuje, Kolne te čolnar.

6. Kdor se v slji spozabi,
Roka tvoja zgrabi
Ga brez milosti!
Revežem, cesarjem
Tvojim ni udarjem
Vstavljat' se moči.
7. Grehe, hudobijo,
Ki zaperti spijo,
V skitem dnu serca,
Vse o svojem časi
Jezik tvoj razglasi,
Vse na znanje da.
8. Tvoja pesem kliče
Iz grobov merliče;
Tvoja pesem spet
Černi grob zapahne,
Kedar jutro dahne,
V zori plava svet.
9. Brez nehanja biješ,
Vence groba viješ,
Ura! nam iz dni;
Kmalo boš odbila,
V hladno perst zakrila
Naše boš kosti.
10. Bila boš nad nami,
Ali gluho v jami
Naše bo uhó;
Ko boš zadnjič bila,
Zopet poročila
Z duhom boš teló!

98.

Mladost sv. Cirila in Metodija.

(Po Majcigerjevem prevodu Bily-jeve legende slov. blagovestnikov.)

Zgodovina mladosti slavnih môž je dostikrat zagernjena v globoko temo; taka je tudi z življenjem slovanskih blagovestnikov, sv. Cirila in Metodija. Starši njuni so prebivali v Solunu, imenitnem primorskem mestu v okrajini macedonski na obali solunskega zaliva. Oče Leon je bil visok častnik v vojski gerškega cesarja; ime materino pa ni znano. Bila sta gotovo obá prav izvrstna kristijana, ker sta sina tako lepo izredila. Med sedmero otroki se je Konstantin, pozneje Ciril imenovan, rodil l. 827. Bog ga je bil obdaril z izvrstnimi zmožnostmi uma in serca, ki so se zgodaj nenavadno začele v njem razvijati. Še ko sedemletni deček vidi v sanjah modrost, ktera se mu v podobi krasne nebeške device prikaže. Navdušen stori obljubo, služiti jej vse svoje žive dni. Navadno kratkočasovanje živahne mladine, n. pr. lov, ples itd. njemu ni mar; veselí ga le moliti, knjige prebirati, in v kerščanskih čednostih se vaditi. Po letih

mladenec je po obnaši popolen možák že v najnužežnjih letih. Velika želja po vednostih in učenosti, ki je v sercu mladega modrijana (tako namreč so ga imenovali) gorela, ne more najti dosti hrane na očetovem domu; zató Bog sam poskerbí in ga pripelje na mesto, kamor bi ga tudi najživejša domišljija, najderznejše hrepenenje ne bilo pripeljalo, — na cesarski dvor.

Ko namreč Ciril v svojem štirinajstem letu očeta izgubi, oberne mogočni Teoktist, nadzornik in oskerbnik mladega cesarja Mihaela, za časa cesarice Teodore najviši državni pečatnik in brez dvombe tudi prijatelj Cirilovega očeta, svojo pozornost na tega izverstnega mladenča, pokliče ga v Carigrad in ga za tovarša bodočemu cesarju izbere. Njegovi učitelji so bili najslavnejši možjé v Carigradu, njegovi tovarši pa pozneje najviši državni služabniki, čeravno so bili med tovarši — kakor to že posvetno življenje nanaša — tudi razuzdani in pokvarjeni; vendar se je Ciril držal le dobrih, ogibal pa pokvarjenih. Čem več je napredoval v modrosti in učenosti, tem več si je prizadeval rasti v milosti pred Bogom in pred ljudmi. Usta njegova, ktera so smela pokušati med Homerovih poezij, niso se branila piti zraven tudi iz grenkega keliha zatajevanja samega sebe. Prijem je korakalo izobraževanje uma vedno vštric poblaševanja volje, in tako je postal biser med mladenči in kinč cesarske šole. Posebno Teoktistu je od dne do dne ljubši, tako da ga hoče zaročiti celó z bratovo hčerjo in ga postaviti za cesarskega namestnika v neki okrajini. Ali Ciril se za to očetovsko skerb spodobno zahvali, rekoč, da hoče ostati ženin nebeškega kraljestva. Teoktist, kterega ta odpoved čisto nič ne razžali, svetuje mu — skerbeč, da bi tako svetla luč ne ostala na skrivnem, da naj se dá za duhovnika posvetiti. Pobožni Ciril pa odgovori: „Pojdem za bratom Metodijem v samostan, tam hočem na tihem Bogu služiti“. Da bi jim torej skrivaj ne utekel iz Carigrada, naprosijo očaka Ignacija, da bi mu v svoji cerkvi kako službo izročil, in postavi ga za knjižničarja pri cerkvi sv. Zofije. Ali to službo le malo časa opravlja.

Hoté se na duhovski stan, kakor se spodobi, pripraviti, odide na tihem iz mesta in se poskrije v primorskem samostanu. Tam postane menih po pravilih sv. Bazilija in prejme tudi duhovsko posvečevanje. Po nagovarjanji prijateljev pa se zopet verne v Carigrad, kjer mu izroče učiteljsko stolico modroslovja. Ali kolikor slavnije prihaja njegovo ime, toliko bolj se mu množi delo, kajti kjer koli je bilo kaj bolj važnega v cerkvi storiti, moral je Ciril s svetom in z djanjem pripomoči.

V tej dobi se je pokazal gorečega branitelja svete vere proti krivoverskim naukom. Zrušil je učenje podobam sovraž-

nega patrijarha Arija (Janeza Gramatika), in se je moral prepirati s skrivnimi mislimi učenega Focija, prvega tajnika in stotnika telesne cesarske straže, kateri zaradi tega svojo dozdanjo prijaznost do Cirila v sovraštvo oberne. Ko je bil štiri in dvajset let star, pošljejo ga k Saracenom v Melitino prepirat se ž njimi o verskih rečéh. Po srečno doveršeni prepirki se podá na goro Olimpko, kjer je že brat njegov kot puščavnik živel.

O mladosti sv. Metodija še toliko sporočil nimamo, kolikor smo jih o njegovem bratu navedli. Bil je posebno izobražen. Stopivši po očetovi volji v službo cesarsko, v kratkem doseže visoko čast in postane cesarski namestnik v neki slovanski okrajini, berž ko ne v strumski (provincia Strymonia). Ali mlademu Metodiju ta častna služba kmalo omerzi. V tistem času, ko je gerško cesarstvo po gizdosti dvorovi, po samopašnosti dvornikov in sploh po vsem vladnem načinu bolj in bolj pešalo, ni bilo lahko tudi pri najboljši volji kaj mnogo dobrega storiti, še manj pa stiskanemu ljudstvu kaj polajšanja zadobiti. To boli Metodija, popačeni svet se mu pristudi, visoka služba mu postane breme in v sercu se mu zbudi gorko hrepenenje, izročiti se popolnoma službi božji. To sveto hrepenenje ga privede v samostan na Olimpko goro. Ko se l. 857 zvití Focij povzdigne na patrijarhovo stolico v Carigradu, porodite se vsled tega dve stranki med duhovščino. Ena se oklene Focija, ena pa stoji verno na strani izverstnega Ignacija, in ni dvomiti, da sta oba sv. brata stala na strani zatirane pravice. Mogočni prijatelji Metodijevi ga hočejo povikšati na škofov prestol; ali služabnik ostane v priljubljeni samoti, pečuje se z molitvijo, s premišljevanjem in z drugimi bogoljubnimi vajami, posebno pa s slikarjjo, dokler ga z bratom vred Gospod čez leta ne pokliče na cesto apostoljsko med narod slovanski.

99.

Jeruzalem.

(Spisal M. Verne.)

Jeruzalem stoji dan današnji na šestih gričih. Mesto je tedaj precej veliko in šteje še zmeraj 20—25000 duš raznih verskih spoznav. Pri vsem tem in da-si ravno je vedno veliko romarjev iz drugih krajev v mestu — vendar je le vse tiho; tu ne slišiš ne veselega, ne žalostnega hrupa — celo mesto je kakor vdova v globoki tugi — tiho in mrtvo. Le enkrat sem srečal

v neki ulici veselo množico, ki je dva dečka pri trinajstih letih z veselim vpitjem in streljanjem spremljala. Dečka sta bila menda ravno navadnega obrezovanja ozdravela, in mnogo ljudi ju je radostno po mestu vodilo in spremljevalo. Posebno mi je dopadel nek starček, ki je okrog dečkov, ki sta dva berhka konja jahala, veselo skakal, na vse gerlo vpil in z rokami ploskal, kakor bi norel. Razun tega veselega sprehoda nič veselega nisem videl.

Pa ko bi bilo le vse mrtvo in tiho, naj bi že bilo; ali jeruzalemske ulice so tudi vse umazane in polne gerde nesnage. Od kar je Tit tu pometal, mesto menda ni bilo več čisto pometeno. — Nesnage pa je vsake verste; celó mesarji, ki koljejo drobnico (govejega mesa nisem v Jeruzalemu nikjer videl) sem ter tje po ulicah, kjer jim bolj kaže, mečejo čreva in vso nesnago koj zraven sebe na tla; zató so prosti in samosvoji psi na vzhodnem velika dobrotá, ker mnogo take nesnage potrebujejo. Nekega dne sam nalašč gledal, kako je mesar svoje brave klal, derl in vampe in čreva iz njih metal, in kako so psi vse to naglo razvlekli in s poti spravili. Psi, ki nihče za-nje ne skerbí, so lačni, in vse jim prav pride. — Ulice so pa tudi večidel ozke in nektere nizko obokane, da se pohištva od obeh strani čez-nje razširjajo; zató so zeló temne. Plak je tako reven, da ne zasluži tega imena, in o deževnem vremenu po zimi mora biti po mestu blata do kolena.

Od kar je prišla Gospodova kri čez bogamorivne Jude in njih otroke, se je tu vse spremenilo — radost življenja je prešla, veselje je utihnilo, lepota in krasota mesta je zginila — in da-si ravno je Jeruzalem vsakega kristijana dom, vendar bi jaz ne hotel tam bivati.

Pa tudi okolica mestna je revna in žalostna. Na vsem svetu ga ni menda mesta, krog kterege bi bilo toliko grobov, ko okoli Jeruzalema. Premisli, koliko ljudi je pobrala že navadna smert v mestu, ki stoji že skoraj 4000 let, in koliko jih je pomoril meč v raznih grozovitih vojskah in napadih svetega mesta. Jeruzalemsko mesto so napadali zaporedoma Asirci, Egipčani, Babilonei, Perzijani, Gerki, Sirijani, Rimci, Saraceni, Križanci in Turki. O koliko mrtvih! Koliko ubitih! Sto osemdeset in pet tisoč je že samih Asircev, ki je je angelj Gospodov blizo svetega mesta v eni noči pomoril; osemdeset tisoč Judov, ki je je dal Antijoh, ko je Jeruzalem vzal, v treh dneh pomoriti; en milijon in sto tisoč Judov, ki so, ko je Tit mesto oblegoval, v petih mescih konec vzeli; osemdeset tisoč kristijanov, ki so je Judje od perzijanskega kralja Kozroe za težek denar kupili in z divjo nečloveško radostjo pomorili; sedem-

deset tisoč Mahomedanov, ki so je križanci v svojem serdu tu smerti žertvovali — in da dalje ne štejem, premisli, da jeruzalemsko mesto je bilo že devetnajstkrat z naskokom vzeto, in da pri vsakem silovitem naskoku tisoč in tisoč ljudi konec vzame, pa boš lahko spoznal, da zemlja, po kateri se okrog Jeruzalema hodi, je prav za prav zgolj prah človeških trupel.

Enako revna in žalostna je pa tudi dalja okolica jeruzalemskega mesta. Druzega ne vidiš daleč okrog, ko gole skalovite griče s kakim posamnim drevesom. — Terda gre tedaj Jeruzalemčanom za les in derva. Revni in ubogi si pomagajo z odpadki kônj in velblodov, in na vseh krajih se vidijo kakor v našem Kranji dečki, ki take odpadke pobirajo in se za-nje večkrat tudi hudo prepirajo in tergajo. Razun nekoliko butar nekacega ternastega germovja, ki jih ženske menda od daleč nosijo, nisem videl v mestu derv nikjer na prodaj.

100.

Mladeneč in verba.

(Zložil Fr. Levec.)

Mladeneč:

1. Verba zelena, čudno drevó,
Oj zakaj zmerom tako žaluješ?
Zakaj pobešaš mlado glavó,
Zakaj otožna se pripoguješ?
2. Vendar pogledi svoje sestré,
Tamkaj pogledi druga drevesa,
Kako ponosno svoje verhé
Dvigajo v zrak in sinja nebesa!
3. Ti pa otožna takaj stojiš,
Vedno žaluješ poleg potoka,
Še ne dorasla pa že trohniš,
Koža vsa ti je sama razpoka.
4. Ako čez noč vihar pridivjá,
Reva, kakó se boš mu branila?
Slabo stoječo trešči na tla,
Kmalo, o kmalo bodeš segnjila!

Verba:

5. Dragi mladeneč, radosti cvet,
Res je, kar usta ti govorijo,
Moje življenje malo je let,
Vejice vendar že mi trohnijo.
6. Dobro pa pomni, kar govorim,
V serce ti sezi moja beseda:
Vedi, da v sebi červa redim,
Ki mi rastoče deblo razjeda!
7. Ako tedaj ti mar je za to,
Da te ne mine obraz veseli,
Varuj, o varuj se prezvestó,
Da se tud tebi v serce ne vseli!

101.

Pajek in miška.

(Spisal A. Slomšek.)

Miška, razvajena sladkih reči, je rada letala sladkote iskat. Suho zernje ni jej več dišalo, za skorjico kruha marala ni; le po sladki smetani sline cedi in mleka piti miški diši. Vse kote preišče, vse sklede poliže in piskre prestakne, naposled košček slanine ovoha, ki je bila v loncu nastavljena. Veselo poskoči in se v lonec prekucne; ali iz lonca nazaj ne more, in dobra slanina jej več ne diši. Vsa plaha po temnem loncu šterka, plazi po vseh krajih, pa vendar reva iz smertne globočine priti ne more. „Oh nesrečna sladkarija!“ miška milo zdihuje, „kam si me zapeljala! Lahko je v nesrečo priti, težko je iz nesreče uiti; meni zdaj celó nemogoče“. Tako miška svojo željcnost obžaluje in trepetaje v kotu čepí.

Z visocega stropa velik pajek po svoji niti k miški v lonec prileze, ubogo jetnico obiskat, in se počasi na dno temnega lonca vsede. „Dobro došel, blagi prijatelj!“ miška pajka pozdravi, „tako bom saj tovarša svoje nesreče imela, in svojo revo lože terpela, ako sva dva“. — „Ne bo dalo!“ pajek miški velí. „Tako abotni avši, kakor si ti, ne bodem tovarš. Pota iz lonca jaz nisem izgubil kakor ti. Le počil si bom, in zopet pojdem, od koder sem prišel. Ti si pravo pot zapustila; prav

ti je, če boš za to glavo izgubila. Kdor ne pomisli, kam gre, potem nazaj ne vé, in sam sebe vjame, kakor si se tí“. Pajek se vzdigne in po tej isti vervi gre iz lonca na strop, po kateri je prišel.

Kakor vjeti miški godí se mladini, ki se v mladih letih razvadi. Sladkun in tat sta si brata, in nesreča je njih tovaršica.

102.

Kako treba brati.

(Seneka Luciliju; poslovenil M. Pleteršnik.)

Glej, da ti branje mnogoterih pisateljev in raznoterih knjig ne bo nekake nestanovitnosti in spremenljivosti rodilo. Le z nekaterimi odbranimi izverstniki se moraš pečati in le z njimi se hraniti, ako si hočeš kaj takega pridobiti, kar bi se ti zvesto v dušo vcepilo. Kdor hoče povsod biti, ta ni nikjer. Ljudjé, ki vse svoje žive dni potujejo, imajo veliko znancev, pa nobenega prijatelja. Tako se mora tudi tistim goditi, kateri se nobenega veleuma po prijateljsko ne oklenejo, ampak vse le tekoma in poverhoma preletavajo. Hrana, ki jo moraš, povživši jo, berž zopet od sebe dati, je brez vse koristi, ne pride telesu v prid. — Nič ne zavira zdravja tako zeló, kakor pogostno spreminjevanje zdravil. Rana se ne zaraste, če mnogo vraštev pri njej poskušaš; ne opomore si rastlina, ki jo pogosto presajaš: nobena reč, da-si je še tako koristna, ne koristi samo le mimogredé. Branje mnogoterih knjig raztresa misli. Ako tedaj ne moreš vsega brati, kar imaš, bodi zadovoljen, da imaš toliko, kolikor ti je brati. Pa porečeš: „Jaz bi hotel zdaj to knjigo odpreti, zdaj ono.“ Le popačen želodec pokuša veliko reči, ki le kvarijo, ne pa redé, če so mnogoverstne in različne. Tiste pisatelje, o katerih vrednosti si se prepričal, vedno prebiraj; in če se ti že kedaj poljubi, drugih se lotiti, vendar se vračaj zopet k prejšnjim. Pridobi si vsaki dan nekaj pomočka proti revščini, nekaj proti smerti, in tako tudi proti drugim nadlogam: in ko si veliko prebral, izberi si eno reč, da jo tisti dan pretehtaš. Tudi jaz tako delam: izmed mnogih reči, ki sem jih bral, si eno vzamem.

Danes, postavim, so na versti besede, ki sem je našel pri Epikuru (prehajam namreč tudi v nasprotni tabor, pa ne kot odpadnik, ampak kot pozvedovavec): „Pošteno je, pravi, veselo uboštvo.“ To pa že ni več uboštvo, če je veselo. Ne tisti,

ki malo ima, ampak tisti, ki več želi, je ubog; kajti kaj mu je mar, koliko ima v denarnici, koliko mu leži na skednjih, koliko živine redí, koliko ima izposojenega, ako le po tujem sega, ako le na to misli, kar ima še pridobiti, in ne na to, kar si je že pridobil? Hočeš li vedeti, ktera je prava mera bogastvu? Pervič, da ima človek to, česar mu je treba, in drugič, da ima dosti.

Bodi zdrav!

103.

Nadpisi.

(Zložil M. Kastelec.)

Zlati vek.

Enega serca, ko bratje, sestré vsi skupaj živimo!
Brona utihnil bo grom, sad nas osrečil mirú.

Zapertodurnik.

Zvestim prijatlom samé se odpirajo hišice duri,
Volkom, lesicam povem: terkali boste zastonj.

Prevzetnim.

Naj bogatin, naj knez se košatita tukaj na zemlji:
Smert odpihne zlató, zglojejo červi žlahtnost!

104.

Lesena skleda.

(Spisal M. Valjavec.)

Izročil je priletan oče svojemu sinu vse pohištvo in celo premoženje, da bi na stare dni brez skerbi v miru in pokoju živel. Ali zmotil se je sivi starček! Nehvaležni sin, kakor se prerado po svetu godí, ta je vračal staremu očetu dobrote s hudimi deli. Dokler je namreč sivček še toliko moči imel, da je sina in sinaho pri delu podpiral in jima pomagal, dotle so se še nekako zastopili; ko je pa mož od dne do dne starši, in s starostjo slabši prihajal, jela sta ga mlajša dva pisano gledati, ter sta želela, da bi se ga skoraj iznebila. Posebno težko sta ga tudi zraven sebe pri mizi gledala; gnjusilo se jima je, ker so starčku vsa redka jedila raz žlico na mizo pluskala. Stara

leta so mu namreč prinesla slabost, da so se mu roke hudo tresle, — in kmalo je imel mizo v kotu hiše za pečjó, kjer je samši jedila vžival, ktera mu je nehvaležna sinaha v vegasti skledici nosila. To je staremu očetu hudo djalo in marsiktero solzico si je na skrivnem obrisal. Pa vendar ni ne godernjal, ne sinu nehvaležnosti očital; vdal se je v božjo voljo, in mirno je terpel tako naključbo.

Primeri se pa, da nekoč starčku skleda iz rok uide, na tla pade in se ubije. Sinaha na ta ropot priteče, in ko vidi črepinje sterte skleda po tleh ležati, jeze lica spremeni, na vse gerlo vpije in ozmerja starega, ne da bi bila sivi glavi in slabim rokam prizanesla. „S časom“, pravi togotna, „pobije stavec še vso posodo, in denar ne pada z nebes, da bi vsak dan novih skled kupovala.“ Jeze bleda potoži krivico svojemu možu, in večerjo je staremu očetu že prinesla v leseni skledi. — V serce je to sivega moža zabolelo; na glas se je začel jokati, ter je sinu nehvaležnost očital. „Sin!“ je djal, „sin! ali tako vračas staremu očetu dobrote, ki sem je s tolikim trudom za te pridobival? Ali je to zahvala ljubezni moje do tebe? Ali se ti ne smilijo svojega starega očeta sivi lasjé, pleša glava, vela lica, suhe roke? Si mar pozablj, kako je Bog otroke, ki svojih staršev ne spoštujejo, v četerti zapovedi ostro kaznovati zažugal. Sin, sin!“ — Ali vse to svarjenje ni ganilo terdoserčnega sina; on ni rodil za očetove solze, on se ni usmilil njegove sive glave. V samšnem kotu izbe je tudi zanaprej dobival sivček v leseni skledi svoja pičla, na pol neslana jedila.

Primeri se pa neki dan, da je vprašal nehvaležni sin svojega otroka, kakih osem let staro dete, kaj misli igrajoč s terskami in diljicami narediti, in otrok mu odgovori: „Kaj drugega, ko majheno koritce, iz kterega hočem vam, ata! ko boste tako stari, kakor stari oče za pečjó, jesti dajati?“ — Te besede so nehvaležniku serce tako presunile, da je svojo nehvaležnost spoznal, se milo razjokal in starega očeta klečé za odpuščanje prosil. Odslej je starček noter do smerti zpet pri eni mizi s sinom in sinaho vred jedel, in lesene skleda ni bilo več videti.

Rudolf Habsburški.

(Spisal A. Umek.)

Rudolf Habsburški je slavni preded naše avstrijske carske rodovine in mnogih nemških carov. Grof Rudolf je bil posestnik

v Švici; njegov grad, že davno razvalina, imenoval se je Habsburg, zato njegov priimek — Habsburški. Znano je, da so nemški knezi več stoletij volili svoje care. Grof Rudolf je bil prvi svoje rodovine, da ga je došla ta čast leta 1273., došla ga je bila nenadoma, ker ni bil bogat, niti mogočen. Zakaj pa so se volilni knezi ozerli bili na-nj, razjasnuje marsiktera prigodba iz njegovega možatega, verlega življenja.

Nekdaj gre Rudolf na lov. V gozdu počivaje zraven svojega konja zasliši zvonček. Poslušaj, kaj to pomeni, in kmalo opazi, da gre duhovnik obhajati. Bilo je pa v silno nevljudnem kraju, pot jako blatna, nekod celo močvirna. Spotoma stopi Rudolf k duhovniku, reče mu na konja sestri, ter sam pelje konja za uzdo do bolnikove hiše. Ko duhovnik dokončá sveto opravilo, hoče se s prepoštljivimi besedami zahvaliti in posloviti od grofa. Le-ta pa mu dé: „Kar sem storil, storil sem iz spoštovanja do Najvišega; konj pa ostane vaš, v polajševanje vaših težavnih opravil.“ —

Oni duhovnik je pozneje postal viši škof in bil eden izmed knezov, ki so volili cara. Iz tega je jasno, da je glasoval za Rudolfa.

O svečanosti, ko so ga kronali v Ahenu, moral je po stari šegi več knezov z nova poterditi v posestvu njihovih dežel. Toda ravno ni bilo pri rokah žesla ali kraljeve palice; knezi se hočejo raziti, Rudolf pa prime sveto razpelo in pravi: „Sveti križ, ki je svet odrešil, bode veljal tudi za kraljevo palico“. Knezi se veselé tacih besed, ostanejo in se dadó poterditi s svetim križem.

Kot car je bil serčno dober in milostljiv, da-ravno ostro pravičen. Očitati pa so mu njegovi bližnji pogostoma, da je predober. Ali odgovarjal je: „Preljubi! večkrat sem se kesal, da sem bil preoster, nikdar, če sem bil predober“.

Ko se je bojeval s českim kraljem Otokarjem, potoval je z vojno o silni suši. Razpošlje nekaj mož vode iskat. Le-ti gredó, pa ne dobé nikjer drugej nič, kakor na neki njivi pri žanjicah. Morali pa so jim véré s silo vzeti, ker bilo je jako hudo za vodo. Možaki povedó caru, kako so dobili pijače. Kaj stori car? Resno zaukaže: „Berž nesite vodo nazaj, ne bom si gasil žeje s tako krivičnim blagom!“ — In morali so nesti vodo žanjicam nazaj.

Tudi nekaj šaljivih dogodkov se pripoveduje o njem, kakoršnih je mnogo znanih o njegovem slavnem vnuku, caru Jožefu II.

Nečega dne sreča Rudolf s kočijo kmeta z vozom. Kmet se ne ogne, temveč rentáči: „Kam pojdem! Ali mora carov

nos toliko prostora imeti?" (Bil je Rudolf precej nosát.) Rudolfovi spremljevalci so se čudili kmetovi prederznosti in vedečni pričakovali, kaj poreče car. Le-ta pa se prime za nos, oberne ga v stran in velí kmetu: „Ali boš zdaj mogel mimo?“ — Prestrašen požene kmet in zderdrá mimo po poti.

Enkrat, že na svoje stare dni, imel je opraviti v vojski pri Majncu. Bilo je pozno v jeseni. Proti jutru gre sam v mesto v siromaški obleki, kakor mnogokrat v svojem življenji. Jame pa ga zebsti. Kar zagleda pri nekem peku žerjavico in se gre gret. Naletí pa na staro babše, ki ga čmerno nareží: „Ti vojaška pokora, spravi se! pojdi k svojemu lačnemu kralju!“ — Rudolf bi jo rad potolažil, ali zastonj, starka ga celó z vodo polije.

O poldne pri kosilu izbere Rudolf najboljših jedí in najboljšega vina, ter reče nekemu vojaku: „Na, nesi to k stari pekovki v mesto in povej, da se jej zahvalim za kópel zjutraj. Pekovka sprevidi zdaj, kdo je bil pri njej. Urno se odpravi k cesarju, poklekne pred-enj in ga prosi za odpuščanje. On pa jo vzdigne in jej dá za pokoro, da mora od besede do besede, in ravno s tako kislím obrazom, ponavljati vse, kakor ga je oštevala zjutraj. To je bil smeh pri cesarskem kosilu! —

106.

Pesem od setve.

(Zložil Rodoljub Ledinski.)

1. Pridno in neutrudljivo
Orjemo vsak svojo njivo,
S petjem gor in dol gredé;
Saj veljá perst razvaliti
In jo skerbno vso zdrobiti,
Kakor grobu setve gre.
2. Vsak z drevesom se ponaša,
Za počitek nič ne vpraša,
Dokler vse storjeno ní.
Lemež, čertalo le rijta,
Mater zemljo nam vplodita,
Da v nji zerno se v množí!

glasa (gleda jemiye) 15.2.
Képa Tam
gunda Sid

3. Oko v zemljo obrnimo,
Ž njo se dobro seznanimo,
Ona naj nam mila bo!
Saj nam večno ni živeti:
Vsjanim biti, v grobu stleti
Je tud nam odločeno.
4. Obetavno zerno sejmo,
In v odperte grobe glejmo,
Da se delo nam prav vdá.
Kar je vsjano, zabranajmo,
Kar umerlo, pokopajmo,
In zaupajmo v Bogá!
5. Milo solnce bo sijalo,
Nebo topel dež dajalo
Na nezmožno zelenjád;
Sneg bo padal in zakrival
Setev in v svoj plašč zavijal
Naših njiv prihodnji sad.
6. Zlato žito bo zorelo,
Kamor se je zerno delo,
Saj je zvesta mati perst:
Kar v njo deneš, ni zgubljeno,
V trohljivosti prerojeno
Verne setev boljših verst.
7. Kar umerlo je pred nami,
To le dremlje v hladni jami,
Setev vsjana od Bogá;
Dalj scer čakati bo treba,
Da razpade grobov gleba, → ??
Da ta setev pride 'z tla.
8. Kdor to setev obžaluje,
Vervaj, večno ne trohnuje,
Kar umerlo je 'zmed nas:
Umerjoči prah telesa
Klije v jami za nebesa,
Sad za vekovečni čas!

drva

Steblo in klas.

(Po češkem spisal Fr. Marn.)

Glej, tu leži na cesti steblo slame. Ljudje hodijo sem in tje, ozirajo se po sebi in po drugih, govore o potrebnem in nepotrebnem, o koristnem in škodljivem, ali zaverženega stebela nikomur ni mar. Nikdo ne spozná več dobrotnika svojega. — Žalosten obraz to, pa resničen; nahajamo ga vsaki dan v življenji človeškem in imenujemo ga nehvaležnost sveta. In vendar steblo to je še le naredilo iz človeka človeka, to steblo ga je povzdignilo k višemu — duševnemu življenju, in vse, kar si je pridobil v umenji, izobraženji in navnem zboljšanju — vse to se je zgodilo na podlagi tega — zaverženega stebela.

Obrazi davnih vekov nam stopajo pred oči. Z gorjačo in kijem oborožen, brez domovja in domovine, brez Boga in čednosti blodi lovec, podoben kervoločni hieni, po gozdu in planjavi; kakor zver plenaželjna voha in sledí, kakor kača se zvija po zemlji, da bi kakor ljuti tiger napadel tura ali pa jelena; z njegovim mesom si krepi telo, za pozneje moritve in s kervjo njegovo sesá v sebe nove divjosti. Kakor orel v svoji okolici, ki si jo je v kervavem boji pridobil, ne terpi drugega orla, da celó mlade svoje od sebe odganja, tako tudi divji človek, ki mu hrani lov življenje, v samoti životari, v samoti gine in umira. Kervavo njegovo opravilo ruši vse vezi družbinskega življenja in vedni boj za lastno ohrambo ne pripušča v boječi sumljivosti nikakoršne prijateljske združbe. Samoten je živel — samotni tudi poginil; kosti njegove so raznesli krokarji po daljni pušči.

Mirnejši obraz nam stopa pred oči. Za čredo belih ovac in mlekodajnih krav speha pastir po travnatih ravninah. Z miroljubno dušo je ukrotil brav in govedo, lamo in velbloda, osla in jelena; on hrani svoje črede za živež in je varuje pred pogubno zverjó. Rodovitna krajina je njegova domovina, nebeški obok je streha njegovega prebivališča. Njegov krotki duh pazno motri premembe vremenske in preiskuje njih vzroke; duši njegovi se dozdeva o moči skrivni in silni in njegovo oko, iskajoče vodnika, povzdiguje se hrepeneče k večernim zvezdam, k solncu — in čedalje više in više. Vzajemno premoženje in splošne nesreče edini vse ude ene rodovine k vzajemni pomoči, kajti rodovitna zemlja vabi tujega pastirja; z oboroženo roko prilastuje si zemljo vabivno, boj in smert na vse strani pošilja. Slabeji ustopa močnejemu, opušča črede svoje in njivo

plodovito, da bi se skril v berlogih na skalnatih gorah in pre-mišljeval, kako izgnati posilnega roparja.

Zopet se je spremenil obraz. Človek je opustil lov in življenje nemirno in v rahlo perst nasejal žitnega zernja. Poleg svojega polja si je postavil poslopje terdno in varno, da bi našel v njem prebivališče v vseh neugodah življenja. Snuje si domače rodbinsko življenje in stavi oltarje večnemu Bogu, da bi mu blagoslovil zemlje sad. Z bistrim očesom opazuje zvezde nebeške, šteje dni in leta, kako se verstita leto in zima. Modro razdeluje svoja dela; zraven sebe useli rokodelca, da mu nareja plug in voz, da mu izdeluje primerno obleko in postavlja pravilna poslopja. Bog blagodari človeka; več nego potrebuje, donša mu živeža polje rodovito, da bi svojim bližnjim mogel deliti od obilnosti svoje, nareja ceste in vpeljuje kupčijstvo od kraja do kraja. Svoje premoženje zavaruje s postavami in njih služabniki in proti sovražniku se brani z umetnim orožjem. Obilo rodi zemlja plodovita; za to postavlja poleg hiš svojih cerkve in šole, svoje prebivališče krasoti z lepim pohišnim orodjem, svojo dušo pa s čednostjo in izobraženjem. Kakor palica čarovnica vlada steblo celo človeštvo in napeljuje je k iznajdbam, k čednosti in pobožnosti; obertnijstvo, kupčijstvo, vednosti in umetnosti, vera, božja služba in državne uredbe, vse so založene na podlagi stebła in klasú. Steblo in klas sta ona luč, ki je pripeljala človeka na pot omikanega življenja in ki mu ne živi samo telesa, ampak razsvetljuje tudi duha.

Kdor na pohojeno steblo pogleda, pač ne vidi v njem čudovitega darú božje narave. Iz drobnega zerna je pognala neugledna rastlina; z obleko ubožnosti so se odeli največi do-brotniki človeštva; brez vonjave in krasno pisanega perja se dviga iz zemlje pohlevna gola bilka; revna pa vznešena, naga pa čudovita. Gospod nebes in zemlje pošilja mali rastlini vlažnost in solnčne žarke, da bi se deli kremenite krog korenin ležeče persti raztopili. Hvaležno sesajo korenine živež kamneni, vživajo dalje še nekoliko solnih in apnenih tvarin in sestavljajo iz njih ono čudovito poslopje, po katerem se pretaka životna moč nježne rastline.

Kako velikansko in krasno je to poslopje! Kaj so vse stavbe, ki je je naredila moč bistrournega človeškega duha, v primeri s pohlevnim stebлом? Kteri stavitelj je že sezidal stolp, ki bi se pri razmerno enaki višavi in širjavi mogel meriti s stebлом? Sme se li oni orjaški angleški dimnik v Birminghamu, ki ima pri 406 črevljih visokosti spodej 46 zgorej, pa 17 črevljev v objemu, staviti na stran našemu steblu, ki samo nekoliko čertic debelo doseže velikost 6—8 črevljev.

novi
kolje
pohlev
nyiva

Steblo previšuje z velikostjo in doveršenostjo svoje sestave tanko palmo in nebotično jelko, in duh človeški stermí pri pogledu na notranjo njegovo ustrojnost? Kako krasno je že vnanje ozidje. Pa veliko lepše je še znotraj — čez in čez prepreženo z najtanšo gosto tkanino. Premnogo ceví preprega notranje votline, po njih se vzdiguje tekoča hrana kviško od predalčka do predalčka, kakor se pretaka kri po žilah človeškega telesa. Na tisoče drobnih ceví si je naredilo steblo, da bi mu ob času potrebe mogle donašati dovolj hrane iz bogatega studenca — matere zemlje; pri tem pa ni pozabilo razrediti več predalov in je tudi od zunaj ozaljšati s tankimi listi.

Steblo je gotovo; na verhu se je razvil velik klas, krona celega velikolepega dela. Kteri umetnik staviteljski se je prederznil na verhu svojega stolpa pripeti toliko breme? Vihar, dež in nevihta divjá po planjavi in premetava na vse strani težki zernati klas. Globoko k zemlji se priklanja z zernjem napolnjena glava, ali klas se vendar ne zlomi. Ceví njegove so dosti močne in krepke, da kljubujejo divji nevihti.

Steblo neutrudljivo dela; tam v nježne zibelke je v klasu vložilo svojo deco in ziblje jo s skerbjô materinsko v toplem zraku in da bi se razvila in rasla, pogreva jo v solnčnem žaru. Mali otročki so lačni in žejni in živeža za nje je najti le globoko pod klasom, v rahli zemlji. Steblo nima ni parnih strojev, ni kacega družega umetnega orodja — in vendar se pretaka hrana, od korenine iz zemlje zajeta, v tánkih cevéh po vseh predalih, in vendar dohaja dovolj redivnega soka do najviših oddelkov visokega klasú. Kolika moč mora tu biti v delu! Kje je kak parni stroj, ki bi gnal vodo v višavo, ktera bi bila primerna visokosti stebela? Človek se ponaša s svojo bistroumnostjo, in glej! je li mar že premagal do zdaj to slabotno steblo? Noben človek še kaj tacega ni iztuhtal, in ko bi se zbrali vsi narodje sveta, ne naredili bi Babela tako visocega in umetnega, kakor je — zaverženo steblo.

Iz vode in kremenca je zraslo čudnostno steblo, rodil se tudi klas; kamen se je spremenil v zerno, da bi rešil ljudstvo barbarstva, večne revščine in ubožnosti. „Ne vidite“, pravil je severo-amerikanski načelnik svojim rojakom Misisanom, „da se ti beli ljudjé z zernjem živé, mi pa z mesom? Trideset in več mesecev potrebuje meso za svojo rast, in zerno, v zemljo verženo, poverne se čez leto stoterno zopet. Meso, ktero jemo, ima štiri noge k ubegu pripravne, mi za lov pa samo dve. Ali ne vidite, da zima, nam tako nadležna in pogubna ljudém, belim mir in počitek prinaša? Za to imajo po hišah svojih toliko dece in živé dalje ko mi. Bratje moji! poslušajte osodo svojó:

Predno cedre naše domovine starosti razpadejo, predno javorji postarani nehajo dajati sladko maščobo: prej bode pogubilo pleme, z zernjem se živeče, narod mesojedni, ako lovci ne začno obsevatí polja z zernjem, s katerim se beli živé“.

Res je temu taka; žitno zernje je postalo pogoj in središče omikanega ljudstva; krog njega se vrti življenje milijonov ljudi. Z boječo nemirnostjo pozoruje človek rastočo stern vsako leto; ako ne obrodí — o kdo more spregledati vse nasledke slabih letin! — Divje nevihte stresajo vso zemljo, kakor razgrajanje ogenj bljuvajočih gor in grozé raztergati vse vezi družbenosti človeške. Odvzemite žitno zerno — in človek postane zopet lakotna, morivna zver; omika in nrvnost zveze rodovinske, zakon in ves družinski red zgine v tem trenutku.—

Velika je dobrota, ki nam jo daje klas s svojimi plodi; pa tudi steblo samo spodbada človeškega duha k delavnosti, da bi poskusil svojo umetnost. Glej oni nježni klobuček, s katerim se poglavje žensko tako rado kinča, na kateri sí kosec kitico poljskih cvetic pripenja in s katerimi se mornar na južnih morjih solnčni vročini brani: ta nježni klobuk je iz same slame spleten. Težavno delo to, iz kerhke slame izbirati nježno tkano, močno in gibčno! Tisoče revnih rok na Toskanskem, v Benetkah, na Švicarskem, v Franciji in Belgiji pečá se s pletenjem slamnatih klobukov ali slamnikov. Iz slame izdeluje Rus svojo milozvočno harmoniko in papirnik koristni papir. S slamo greje po brezgozdnih krajih siromak svojo peč in pod slamnato streho kermi kmet svojo živino z rezanico, ki jo z ostro koso iz slame reže. S slamo gnojí poljedelec svoje njive, in tako služi steblo po mnogoverstni spremembi zopet novemu steblu za živež.

108.

Polje in log.

(Poleg Schneiderja poslovenil A. Lesar.)

Znano je, da je naš Gospod večkrat v Betaniji bil ter ondi stanoval v hiši Martini, kateri je bila sestra Marija. Nekoč je ž njima hodil v senci Oljske gore. Kar Marija povzame besedo, rekoč: „Vendar je velika dobrota Očetova, ki je pevcem v logu dal tako lepo petje. Serce se taja človeku, duh mu prihaja resnoben in živo hrepenenje po nebeškem kraljestvu se mu zbuja v temnem logu po milih njihovih pesmih.“

Marta jej pa odgovorí in pravi: „Meni pa se dobrota Očetova večá zdí sredi žita na polji. Pri veselem petji, ki ondi

doní z nebeške svitlobe, mi je serce tako lahko in veselo, kakor bi bila že v nebeškem kraljestvu; petje v logu pa se mi zdí mila tožba, ker sem po njem žalostnega serca in otožnega duha!"

Na to Gospod sprégovori tako-le: „Dobrota očetova je v logovi senci in sredi setve na polji; blagor njim, ki je iščejo in najdejo tu in tam; kajti njihovo je nebeško kraljestvo. Resnično resnično vama povém: Kdor ljubi le tožbo v logu, ne pa tudi veselja na polji, in kdor išče le veselja na polji, ne pa tudi tožbe v logu, ta je še daleč od nebeškega kraljestva“.

109.

Mlatiči.

(Zložil Bl. Potočnik.)

1. Le zasučimo betice,
In začnimo v versto bit',
Vse, kar so nažele žnjice,
Mora nam pod cepce prit'.
2. Pokaj, cepec, in razbijaj,
Da vse zernje odletí,
Hitro, urno se mi zvijaj,
To me v serce veselí.
3. Kdor le pika in pa stoka,
Služil si bo komaj krop;
Pravi mlatič tak naj poka,
Da od podá skače snop.
4. Kamor urni cepec pada,
Se razsiplje klásovje,
In spod težkega nasada
Božji dar, pšenica vre.
5. Pokaj cepec in razbijaj,
Da vse križem poletí,
Pot in prah obraz pokrívaj,
To me v serce veselí.

Gorki vrelci.

(Spisal Fr. Erjavec.)

Veliko je virov po zemlji, ki imajo večo gorkoto, ko je srednja temperatura v kraju, kjer izvirajo. To so gorki viri ali toplice. Vzrok gorkih virov je ogenj v sredi zemlje, kakor smo že omenili; saj se drugod voda ne more ogreti, in sklepati smemo, da gorkeja ko je voda, iz toliko večje globočine je privrela. Torej bomo toplice tamkaj iskali, kjer se je podzemeljski ogenj poveršini bolj približal kot drugod, in to so vulkani. In resnica je, da se večina toplic nahaja blizu vulkanov, naj bodo živi ali mertvi, ali pa vsaj v taci krajih, kateri imajo podlago iz plutoničnih plasti, ki so se kot lava iz zemlje privalile, postavim: trahit, bazalt. S tem pa še ni rečeno, da bi toplic ne bilo v drugih krajih.

Najznamenitniši zavoljo svojih prikazni so vroči vrelci na otoku Izland; posebno Geysir in Strokr slovita po vsem svetu.

Veliki Geysir, ki ima v svoji gorki vodi veliko kremenaste zemlje raztopljene, napravil si je iz te zemlje ploščato kopico 25—30 čevljev visoko in 200 čevljev široko. Na verhu te kopice je okrogel kotel, v sredi kotla pa 9 čevljev široko žrelo, iz kterega vre voda. Navadno je voda mirna, stopa počasi v kotlu do verha in ima tu 76—89 stopinj gorkote, nekoliko globočeje pa 127 stopinj. Vsacih 24 ali 30 ur se pa Geysir zjezi in hudo razsaja.

Sartorius, ki se je več časa na otoku Izland mudil, to prikazn tako-le popisuje: Iz tal se zasliši močno germenje, voda v kotlu narašča, dela valove in vre. Iz srede se vzdigajo veliki soparni mehurji in čez nekoliko trenutkov šine kot blisk 80—100 čevljev visok voden trak, ki se v bliščeče bele pene izgublja. Kaplje pervega traka še niso na tla popadale, in že se vzdiguje drugi, tretji vedno više in više.

Veči in manji trakovi švigajo na vse strani, eni po strani eni pa naravnost kviško; veliki soparni oblaki se valé eden čez drugega in zakrivajo deloma vodene curke. Zdaj se še enkrat kopica strese, v globočini se sliši votel pok in iz ceví šine trak, ki prekosi vse sprednje v visokosti in včasih dervi tudi kamenje iz ceví. Vse to terpí en par minut in lepa prikazen zgine, kakor prazne sanje o prihodu zore. Že preden so se gosti soparni oblaki razkadili in se je vrela voda po kopici odtekla, že je kotel, ki je bil ravno kar do verha poln, popol-

noma suh. V žrelu kacic 6 črevljev globoko pa stoji voda mirno, kakor v navadnem vodnjaku.

Le kakih 100 korakov od Geysira je Strokr. Voda v njegovem žrelu stoji 10—14 črevljev globoko in vedno vre. Na vsake dva ali tri dni Strokr bljuje in popotniki pravijo, da takrat v lepoti celó Geysira prekosi. S strašno silo žene na kviško vodo, ki se v bele meglice razkaja, tudi kamene derví iz žrela tako visoko, da jih oko več videti ne more in časih tako naravnost, da spet v žrelo padajo in zopet kviško ferčé. Na zadnje je curek le voden sopar, ki se žvižgaje do oblakov dviguje. To terpi četert ure ali pa še ne, potem spet vse ptihne za dva dni.

Razne prikazni — ena moč.

111.

Boka kotorska.

(Po Vuku Štefanoviću Karadžiću spisal V. Mandelc.)

Na južni meji nekdanje dobrovniške države (Ragusa) delí se od morja v suho zemljo zatok, ki se tam zove „kanal“, gotovo povsod širji od Donave pod Belim gradom, ter se vije med visokimi, skalnatimi gorami na jugovzhod okoli šest ur daleč prav tje do Černe gore. Voda v tem zatoku ni vsa morska, ampak je tudi dosti sladke, ki izvira izpod črnogorskih gor; pred severnimi vratmi kotorskimi izvira s pomladi reka, ki bi mogla gnati petdeset mlinskih kamenov; pred južnimi vratmi pa se vidi vsak letni čas, kako se jeri voda iz globočine.

Benečanje so zvali vso zemljo okoli zatoka, od mesta Kotor tje do morja: Bocche di Cattaro (ustje kotorsko), in odtod je tudi med tamošnjim narodom postalo ime Boka ali Boke, kakor govoré Dobrovčanje. Pripovedujejo, da je bilo na tem zatoku nekdanj glavno mesto Risan, in da se tedaj ni govorilo Bocche di Cattaro, ampak Bocche di Risano; ko se je pa doljnje Risansko mesto potopilo v morje, kakor se še dan danes pozna, tedaj so „kod tora“ (pri ograji, tamarji), kjer so deržali ovce, dno postavili mestu Kotoru. Nad Kotorom se vidi v skalnati gori neka velika jama; pravijo, da je to jamo začel kopati silni car Štefan, da sezida mesto Kotor; vila pa mu je rekla, naj to pusti, ker na oni stermini nima ne ladija kje pristati, ne konj kaj ugrizniti, temuč da naj zida dalje tik zatoka. Car poslušá vilo, in ž njeno pomočjo povzdigne mesto Kotor. Tako,

pravijo in pojó, da je postal Kotor; misli se pa, da so to ime prinesli neki Bošnjaci, ki so prišli iz kraja, ki se je zval Kotor.

Vsa zemlja, ki ima za mejo na jugozahodu morje, na severju Hercegovino, na vzhodu Černogoro in na jugozahodu turško Albanijo, zvala se je, dokler so Benečanje tu gospodarili: beneška Albanija; dandanašnji pa se navadno vsa ta zemlja jemlje za Boko.

Na mnogih krajih so po kamnitih stranéh podzidane police druga nad drugo, gori pa je nanošena zemlja in nasajeni vinogradi ali pa kaj družega. Zidane pa so police iz samega kamena brez apna in zemlje ter se zovejo, kakor v Černigori: medje (meje). Boka je zdrava zemlja kakor Hercegovina, in jako solčna kakor primorje. V njej rastejo limone, pomoranče, margarane, smokve, oljke, kakor pri nas slive ali pa jabelka. Sneg se more videti samo po Lovčenu in po drugih visokih planinah, doli pa gre sredi zime dež namesto snega, in po nekterih krajih se o božiču rumené pomoranče po drevji, rože žaré po vertih, in mesca prosenca počenjajo mandlji cvesti.

V celi Boki je okoli 33.000 duš. Za serbskih kraljev in carov je bil celi ta kraj pod njihovo vlado. Kotor pa je nek samo stanovit davek plačeval, sicer pa se je sam upravljal in tudi sam sodil. Poje se v narodni pesmi, kako je knez Lazar poslal svojega zeta Miloša Obilića k Latinom (katolikom) pobirat davek; ta pa je stavil z latinsko gospodo, da bo vergel buzdovan čez cerkev sv. Demetra, in res ga verže; buzdovan pa na drugi strani udari v banovo palačo, ter ubije dva banova sina, štiri morske generale in dvajset imenitnih plemičev. V Kotoru pripovedajo, da se je to tam zgodilo, in še kažejo mesto, kjer je stala hiša, kamor je udaril buzdovan. — Ko so Turci zmagali slavenske zemlje, vzeli so tedanjim gospodarjem Benečanom tudi od teh krajev, kolikor oni niso mogli braniti od morske strani. Pa tudi Benečanje niso nikdar te zemlje upravljali po svoje; ampak deržali so samo Kotor in Budvo, in narod se je upravljal po svoje; Benečanje pa od njega niso večje koristi iskali in je tudi niso mogli imeti, kakor da brani zemljo proti Turkom. Tudi pod Benečani je bila Boka, kakor dan danes, pod gubernatorjem dalmatinskim, ki je bil v Zadru in se je zval: Proveditore generale. — Pozneje so pritisnili Turki celo Boko razun Kotora, Perasta in Budve. — Po poginu beneške republike (1797) so si v Boki verstoma podajali vrata Avstrijanci, Rusi, Francozje in Angleži, dokler ni slednjič leta 1813 pripadla popolnoma Avstriji, ter se zedinila z gubernijo dalmatinsko.

Bokelji obdelujejo zemljo, kolikor je to mogoče na kamenji; ali ne morejo pridelati ne vina ne žita za celo leto; prvo se vvaža iz Dalmacije, drugo pa iz Italije in od Črnega morja. Nekteri si pridelajo tudi s smokvami kakošen krajcar, ali od cele letine najbolji dobiček jim daje olje. Tudi čred imajo dosti, posebno koz in ovac. Kotorci in drugi meščanje tergujejo in se pečajo z raznimi rokodelstvi; ali če primerimo eno drugemu, moramo vendar-le reči, da Boka živi najbolj od morja; v njej je do 250 patentovanih ladij, ki se vozijo po celem svetu. Zató je malo Bokeljev okoli zatoka, ki niso bili v Smirni, Aleksandriji, Carigradu, Odesi, in dosti jih je bilo tudi v Ameriki. Nekteri se odpeljejo po morji, pa se po deset let ne vernejo domú.

Obleka je v Boki različna. Pravi Bokelj nosi bele in ozke nogovice do kolena, doli čez nje černe črevlje, od kolena gori pa platnene ali pa svilne, precej široke hlače, ki pokrivajo kolena in rob od nogovic; gori nad srajco ima iz črnega sukna persnik, ki ga zovejo: kružat. Ta kružat je lepo prepleten in po obéh stranéh visé lepi sreberni gumbi. Kjer se hlače vežejo čez persnik, paše se s pasom rudečim ali pa kakšine druge boje. Nad kružatom je iz črnega ali pa črnkastega sukna „koret“, ki se ne zapenja. Koret je kratko in ozko oblačilo z rokavi, ki je spredej in zadej prepleten s svilnimi ali pa srebernimi vervicami, na rokavih pa ima nekakšine podolgaste kerpe, in okoli njih je zopet vse prepletено z vervicami. Pri gospódi je namesto koreta praznična obleka dolama iz črnega sukna, do pod kolena; zadej pri pasu visite dve zlati ali pa svilnati kiti. Za vratom nosijo bele in rudeče rute, nekteri pa hodijo golovrati. Bokelska kapa je precej visok fez, znotrej prostega sukna, zunaj pa obšita s černo svilo, ki je na verhu tako zadernjena, da ostane jamica malo večja od dvajsetice; v to jamico devljejo nekteri rudeč ali pa zelen žamet, prepleten z zlatom. To je prava bokeljska nošnja, ki je dan danes najbolj navadna okoli zatoka.

Bokelji nosijo vsi, razun meščanov, vedno orožje: s samokresom in nožem za pasom opravljajo domača dela; kakor hitro pa gre kdo kolčikaj kam od hiše, obesi tudi puško na ramo. V Risnu mladenči s samokresi za pasom sedé po štacunah in prodajajo kar koli, zraven vsacega pa visi na steni dolga nabita puška.

Boj s Tatarji.

(Odlomek iz kraljedvorskega rokopisa; poslovenil Fr. Levstik.)

Slišali so kralji na zahodu,
 Da hití kam nad njih ljudne zemlje.
 Zberejo se hitro eden k drugu,
 Združijo si preveliko vojsko,
 In nasproti mu gredó na polje, 5
 Položé se, čakajo tam kama.
 Kublaj reče svojim čarodejem,
 Kozelnikom, vedežem, zvezdarjem,
 Da prihodnjost naj bi mu odkrili,
 Kakov konec boj imel bi vzeti? 10
 Zberejo se precej čarodeji,
 Kozelnici, vedeži, zvezdarji,
 V dve strani so kolo razstopili,
 Černi terst po dolgem položili
 In na dve ga poli razcepili; 15
 Pervi poli ime Kublaj dali,
 Drugi poli ime Kraljev dali,
 In nad njima stare pesmi peli.
 Začneta se tersta bojevati,
 Lej in terst je Kubljajev premogel. 20
 Vradova se množje vsega ljudstva,
 Vsaki teče ročno h konjem svojim,
 In vojské se stavijo berž v versto.
 Tega znali niso nič kristjanje,
 Derli so brez uma v red poganov, 25
 Bili so na svojo moč prevzetni.
 Tu je prvi boj med njimi vdarjen,
 Strele dežé kakor toča z mrakov.
 Lom oščepov kakor ropot groma,
 Blisket mečev kakor ogenj burje. 30
 Obe strani z nevstrah'vano silo
 Ena drugi prestopiti brani.
 Ze kristjanje gnali so pogane,
 Bili bi je uže premagali;
 Al prišli so pa čarodeji v novo 35
 In prinesli razcepljena tersta.
 Tatarji se zlo so razpalili,
 Na kristjane ljuto so planili,
 Tako strašno je pred sebo gnali,

Da ko plaho zver je razkropijo. 40
 Tu ščit leži, tu čelada draga,
 Tu konj vlačí vojvoda v stremenih,
 Tukaj teče ta zastonj v Tatarje,
 Uni prosí milosti od Boga.

Tako zmogli so Tatarji ljuti, 45
 In kristjanom naložili davek,
 In podvergli so si dve kraljestvi:
 Stari Kijev, Novigrad prostrani.

113.

Kosovo polje.

(Spisal J. Navratil.)

I.

Kosovo polje! oj prežalostni, s kervjó bratovsko napojeni svet!
 Kedar koli se te spomnim, vselej me obide žalost in otožnost.
 — Kje je to nesrečno polje in kaj se je godilo na njem?

„Kosovo polje“ ali „Kosovo“ je jako prostrano polje, kakih 14 ur dolgo, 5 ali 6 ur široko, zdaj v stari Serbiji na Turškem, v prizrenskem okrožji, nekoliko ur hodá od južne strani sedanje knežije serbske. Kakor srebern pas se vije po njem reka Sitnica, va-njo se pa izliva Lab in Dernjica.

Leta 1073 so bili naši južni bratje Serbi na Kosovem srečni, ker so pobili na njem sovražnike svoje (Gerke in njih pomagavce); 316 let pozneje je pa doletela Serbe na tem polji strašna nesreča, ki jo živo čutijo še dan današnji.

Serbski knez Lazar (Grebeljanovič) je bil spravił leta 1377 pod svojo oblast vso serbsko zemljo, ki je imela poprej več gospodarjev, in se razglasi na svojem novem sedežu v Prizrenu za cesarja serbskega. Iz posebne ponižnosti se pa ni hotel na to več imenovati „cesar“ (cár), nego „knez“. Potem ko je zmogel junaški Lazar vse svoje sovražnike, Turka se pa odkrižal z obečanim letnim davkom, imela je Srbija celih deset let mir.

Ali neizrečeno je peklo Lazarja, da je moral plačevati Turku letni davek, verh tega mu pa še dajati za vsako vojsko po 1000 konjikov. Na vse strani je iskal prijateljev, da bi se iznebil tudi gerdega Turčina.

„Če se ne združimo vsi, če se ne ustavimo kervoločnemu Turku vkup z združeno močjó, vse zaporedoma nas utegne pogoltati“ — tako je sporočal Lazar sosedom svojim, knezom kerščanskim. Vsi so obečali Lazarju, Lazar pa njim vzajemno pomoč, t. j. da bodo pomagali vsi tistemu, kterega izmed njih bi se lotil požrešni Turčin. Pervi izmed vseh teh knezov je obečal Lazarju svojo pomoč bosanski kralj Tverdko, ki se je ondi sam vojskoval s Turki, ter jih prvič (med l. 1387 pa 1388) srečno potolkel in iz svojega kraljestva zapodil.

Lazar neha zdaj plačevati Turku letni davek. — Ko zve to turški cesar Murat, zbere strašno veliko vojsko (300.000 mož) in prilomasti ž njo na Kosovo polje. Berž začne tudi Lazar, ki se ni nadjal Turka tako na naglem, svojo vojsko zbirati in kliče na pomoč sosedne kneze. — Pa glejte! razun dveh, ki sta pa zakesnila, ni bil nobeden mož beseda. Ni bosanskega kralja Tverdka ni bilo na pomoč.

V tej preveliki stiski se odpravi Lazar sam s svojo serčno vojsko trikrat veči turški vojski naproti. —

Pa še neka druga nesreča se je pripetila Serbom še pred vojsko. Malo poprej sta se bila hudo sperla dva vojvoda serbska, oba zeta Lazarjeva, Miloš Obilić pa Vuk Branković, zbog svojih žen, ki ste se bili še poprej skregali, zato ker je hvalila vsaka svojega moža, rekši „moj mož je večji junak od tvojega“. Naposled zauhne Brankovičevka vsa razkačena sestro svoje Obiličevko, in napravi toliko zdražbo med svakoma, da pozove njen oholi mož Branković svaka Obilića na dvoboj, češ, naj se vidi, kateri je od kterega večji junak.

Zahman ga verli Obilić tolaži in pregovarja, — nehoté mora iti na boj, in trešči oholega Brankovića s svojim „pernim buzdovanom,*“) s konja na tla.

Vse je kipelo zdaj v tako globoko ponižanem prevzetniku, ki mahom nakani, strašno maščevati se za to sramoto. Černiti počne natihoma poštenega Obilića tASTU, knezu Lazarju, in legati se mu, da se Obilić skrivaj pogovarja s turškim cesarjem, kako bi mu izdal serbskega cesarja in njegovo cesarstvo.

Lazar je verjel na žalost lažnjivim besedam Brankovičevim in očital to zetu Obiliću tisti dan pred Kosovsko bitvo pri večerji vpričo vseh drugih vojvodov serbskih. Verli Obilić ugane mahom, čije (čigavo) je to maslo. Ves serdit skoči pri tej priči izza mize, in reče knezu: „Sutra ćemo videti, ko je vera, ko li nevera; nevera ti sedi uz koleno!“ to je: Jutri

*) „Pérni buzdovan“ je bila ondaj debela bunkasta palica, po bunki z žreblji obita. Pis.

bomo videli, kdo je veren (zvest), kdo pa neveren (nezvest); nezvestnik ti pri kolenu sedi!

L

Drugi dan (15. junija t. je „Vidov dan“ l. 1389) je bil odločen za bitvo s Turki na Kosovem polji. Po vsi serbski vojski se je bil raznesel glas, kaj se je zgodilo pri kneževi večerji. Miloša ni bilo k vojski. Živa duša ni vedela, kam je zginil. Vsi Serbi so zdaj mislili, da so bile Brankovićeve besede resnične. Strah je preleti; vendar upajo serčnosti svoji in kneževi.

Boj se začne. Kakor gladni volkovi planejo Turki na Serbe. Serbi se jim brez straha ustavijo, ter je zapodé nazaj celó do šotorá Muratovega. Boj se je nekolikokrat ponavljal; pa vselej so se morali Turki junaškim Serbom s kervavimi glavami umikati. — Spet se živo spopadejo. Strašna kervava bitva se počne. Kakor trava pod koso, tako so padale turške glave pod ostrimi meči in noži serbskih junakov. Ali po dolgem bojevanji in klanji oslabí tudi serbska vojska, ki je bila — kakor smo slišali — že iz perva trikrat manjša od turške. Turki dobé zdaj še nove pomoči. —

Knez Lazar je bil zmerom prvi pred svojo vojsko in jo iz nova oserčuje, ne le z besedami, nego i z lastnim junaštvom. Kjer je najhujši boj, ondi je knez Lazar. Terdno kakor skala stojé Serbi, ter se ne dajo divjemu sovražniku z mesta ganiti. Ali kaj se zgodí! — Sredi vročega boja skočí knez Lazar s svojega trudnega konja, da bi zasedel drugega čilega (spočitega). Serbi ga pogrešé in mislijo, da je nemara ubit. Serce jim upade pa se počno Turkom umikati. Ali ko ugledajo junaškega kneza svojega spet na konji in zaslišijo glas njegov, uderó berž za njim — naprej. Tako se je zgodilo dvakrat po sreči. Serbi so se branili in mahali po Turkih neprenehoma jako moški. Vsa podoba je bila, da bi se bili Turčinu ubranili.

Ali v največi sili se odcepi od serbske vojske pravi izdajavec, Vuk Branković s svojim velikim kerdelom oklepnih (okovanih) konjikov serbskih — bilo jih je 10.000, — ter pobegne ž njimi v stran. Da-si je bila po tem merskem delu Brankovičevem serbska vojska strašno oslABLJENA, pa se je branila vendar še jako hrabro do večera. Kot tica je švigal na konji sem ter tje junaški knez, in izpodbadal peščico svojih junakov še k večí hrabrosti. Mnogo jih je tu popadalo; pa se le ne udajo. Ali ko se hoče Lazar zdaj že tretjič na čilega konja presesti, ter zgine svojim vojščakom spet izpred oči, — loti se

jih misel, da je zdaj knez res mertev obležal. Prestrašijo se in se spusté tudi v beg. — Zahman kričí zdaj Lazar s čilega konja Serbom, naj ne bežé. Zmešnjava je bila že prevelika. Lazar dirja za svojimi ljudmi, Turki pa za njim. Po nesreči se mu spotakne konj. Lazar pade s konja. Turki ga . . . vjaméjo in peljejo k cesarju svojemu Muratu v šotor. —

Kam je pa zginil Obilić? — vprašajo vedečni bralci. Ves v ognji je bil prišel Obilić od kneževe večerje. — Drugi dan za rana zasede konja in odjezdi proti turškemu tabru. Spremljala sta ga največa prijatelja (pobratima) Milan Toplica pa Ivan Kosa nčić. Ko se približajo prvim stražam sovražnikovim, priveže Obilić svojega berzega konjiča za drevo kraj vode, in reče turškim stražam, naj ga odvedejo do svojega cesarja, ker mu ima nekaj posebnega povedati. — Murat ni sedel ondaj v svojem šotoru na tleh, kakor pišejo zgodopisci serbski, nego po besedah zgodopiscev turških . . . na konji sredi svojih straž. — Globoko priklonjen se mu bliža Obilić, kakor da bi mu hotel po tuji šegi nogo poljubiti, pa ga na naglem za-njo zgrabi, s konja potegne ter mu zasadí v persi oster nož, ki si ga je bil v nedra skrnil. Turški cesar se zgrudi s konja; Obilić jo pa ubriše proti svojemu konjiču, ter podere in poseka trikrat več turških stražnikov, ki so ga hoteli ustaviti. Že je blizo vode; zdaj zdaj bo pri svojem bistrem konjiču.

Ali pri tej priči ga dotékó in sesekajo razdraženi Turci, pa odnesó mertvega pred Murata, ki je ležal v šotoru na smert ranjen.*)

Obilić je hotel s svojim djanjem med Turki zmešnjavo napraviti, svojemu narodu tako k zmagi pripomoči in se pred njim oprati. Toda človek obrača, Bog pa oberne. —

Predno umerje Murat, priženó pred-nj vjetega kneza Lazarja, ki mu da umirajoči turški cesar mahom glavo odsekati, češ, ker je meni umreti, naj umerje on pred menoj. Lazar pa podá rad glavo, ko ugleda truplo Obilićevo, ko vidi, kaj je storil očernjeni zet za narod svoj, ko vidi, da umira že tudi najhujši sovražnik serbskega naroda.

Toda Serbom ni pridila niti Obilićevo, niti Muratova smert. Razrušeno je bilo serbsko cesarstvo v nesrečni bitvi na Kosovem polji. Ondi je popadal kot cvetje z drevja — cvet

*) Zastran tega, kar se je godilo v turškem tabru, gre po moji misli večá vera zgodopiscem turškim nego serbskim, ki pripovedujejo to zgodbo malo drugače. Junaštvo Obilićevo se mi zdí po besedah turških zgodopiscev celó slavnéjše, nego po spisih serbskih.

serbskih junakov, med njimi devet bratov Jugovičev, Lazarjevih svakov.

Oj, kako bridke solze je točila serbska cesarica Milica, ko je dobila prežalostno poročilo, da je ostal na Kosovem polji cesar (knez) Lazar, da se jej ni vernil iz vojske ni eden izmed vseh devet milih bratov (Jugovičev).

Na Kosovem polji se je poderlo serbsko cesarstvo; ondi je podjarmil največi sovražnik vsega kerščanstva s pomočjo izdajavca Brankovića junaški narod serbski, ki zdihuje pod tem jarmom še dan današnji — malo da ne 500 let. — Glejte žalostnega nasledka nesrečne razpertije! —

Pa kako se je godilo poslej izdajavcu svojega naroda, — izdajavcu bratov svojih? — Poslušajte!

Po smrti turškega cesarja Murata je počel vladati na Turškem njegov sin, po imenu Bajazit.

Branković se je že veselil, da bo zdaj on — če ne kralj, vsaj knez serbski. Pa se je jako opekel.

Bajazit postavi na Lazarjev sedež rajši vdovo Lazarjevo Milico pa sina njenega Stepana Lazarjevića. Zato je morala plačevati novemu cesarju turškemu letni davek (danak), pa mu dati tudi hčerko svojo Milevo za ženo. — Branković je hotel potem Milico in sina njenega po sili izpodriniti. Milica se pritoži Bajazitu. Le-ta pa dá Brankovića vjeti, zapreti in (1398) v ječi otrovati (zavdati mu). Tako je končal Vuk Branković. —

Truplo Lazarjevo so našli in izkopali Serbi po velikem trudu na Kosovem polji še le tretje leto po nesrečni bitvi, ter ga prenesli najprej v Ravanico, potem pa v Rananico (v Sremu), kjer še zdaj počiva. V prelepih narodnih pesmih slaví serbski narod junaškega kneza Lazarja in verlega junaka Obilića; — nesrečnega Brankovića se pa spominja le z bridkimi besedami: „Žalostna mu majka!“

114.

Obrazi iz babičinega življenja.

(Češki spisala Božena Nemcova; poslovenil Fr. Cegnar).

I. Babičina preselitev.

1.

Babica je imela sina in dve hčeri. Stara hči je živela mnogo let, do možitve, pri sorodovini v Beču; na to je šla mlajša

na njeno mesto. Sin, rokodelec, je bil že sam svoj gospodar in je priženil hišo v mestu. Babica je prebivala v pogorski vasici na sileski meji; živela je zadovoljno v mali hišici, vsi vaščanje so jej bili bratje in sestre; ona jim je bila mati in svetovavka, brez nje niso kerstili, ne poročili, ne pokopali.

Nenadno je prišel babici od starše hčere iz Beča list, v katerem je pisala, da je njen mož v službo stopil k neki kneginji, ki ima velika posestva na Češkem, le nekoliko milj od pogorske vasice, kjer je prebivala babica. Ta hip se odpravlja tje z rodovino, njen mož pa bode na selu le po letu, ko bode tudi gospá kneginja tam prebivala. Konec lista je priserčno prosila, da bi se babica za vselej k njim preselila in živela pri hčeri in vnukih, ki se je že veselé. Babica je plakala; ni vedela, kaj bi počela. Njeno serce je hrepenelo k hčeri in vnukom, katerih še poznala ni; stara navada jo je vezala z malo hišico in dobrimi prijatelji. Ali kri ni voda, hrepenenje je zmagalo staro navado, babica se je odločila za preselitev. Hišico z vsem, kar je bilo v njej, izročila je stari služabnici in pristavila: „Ne vem, kako mi bo tam všeč in ali ne umrem tukaj med vami“. Ko je nekega dne voziček pred hišo obstal, naložil je na-nj voznik babičino pomalano skrinjo, kolovrat, brez ktereга ni mogla biti, košek, v katerem je bilo čvetero čopastih piščet, vrečo z dvema pisanima mačkama in pa babico, ki je plakala, da pred-se ni videla. Blagoslov milih prijateljev jo je spremljal na novi dom.

2.

S kakim veseljem so je pričakovali na Starem belišču! Tako je imenovalo ljudstvo samotno poslopje v prijetni dolini, kjer je zdaj prebivala Proškova gospá, babična hči. Otroci so tekali vsak hip na cesto gledat, ali še ne gre in pravili so vsacemu, kdor je mimo šel: „Danes pride naša babica!“ Sami med seboj pa so vedno popraševali: „Kaka pa je babica?“

Poznali so več babic; njih podobe so jim bile pred očmi, pa vedeli vendar niso, ktereј bi bila njih babica podobna. Poslednjič se približa voziček hiši. „Babica že gre!“ razlegalo se je po hiši; gospod Prošek, gospa, Jerica z dojenčkom v naročji, deca (Jožek, Tonček in Barbka) in dva velika psa, Sultan in Grivec, vse je vrelo na vežina vrata pozdravljat babico.

Z voza je stopila žena v beli peči, v kmečki obleki. Otroci so obstali, vsi trije skupaj; ali od babice niso obernili oči. Oče jej stiska roko, mati jo s solzami v očéh objema, ona pa jo plakaje ljubi na obe lici. Jerica jej podaja malega dojenčka; babica se mu smehlja, pravi mu zlato dete ter ga prekríža.

Potem se je ozerla na druge otroke ter klicala s priserčno besedo: „Zlata moja deca, moji ljubčki, kako sem po vas hrepenela! Ali otroci so pobesili oči in stali, kakor bi bili primerznjeni: še le na materin opomin so podali babici cvetoča lica, da je je poljubila. Ali niso se mogli razbrati! Kako pa, ta babica je bila vsa drugačna od vseh, ki so jih kedaj videli: take babice še svoje žive dni videli niso! Čudno so jo gledali! Kamor koli je stopila, krog in krog nje so skakali in ogledovali jo od nog do glave.

Čudili so se črnemu kožuhu z dolgimi gubami na herbtu, nabranemu zelenkastemu rašu, širokemu slecu; všeč jim je bila rudeča, s cveticami preprežena ruta, katero je imela babica na sebi pod belo ruto; sedli so na tla, da bi mogli dobro videti rudečo rožo na nogovicah in černe črevlje. Tonček je skubel barvne lise na žimnati torbi, katero je imela babica na roci in Jožek, starši njegov brat, je pazljivo vzdigal babici beli, z rudečimi pasi vtكاني predpasnik, ker je otipal pod njim nekaj terdega. Imela je pod njim velik žep. Jožek bi bil tudi rad vedel, kaj je v njem, ali njegova sestra Barbka ga je stran pahnila šeptaje mu: „Čakaj, jaz te zatožim, da hočeš babici v žep seči!“

To šepetanje pa je bilo preglasno — slišalo se je za deveto steno. Babica je to opazila, nehala je govoriti s hčerjo, segla v žep rekoč: „No, le pogledjte, kaj imam tukaj!“ In izložila je na krilo molek, star nožek, nekaj kruhovih drobtin, kos tkanine, dva konjika in dve punici iz medene potice, poslednje reči so bile otrokom. Ko je je babica otrokom dajala, govorila jim je: „Še nekaj vam je babica prinesla“, in jemala je iz torbe jabelka in pirhe, odvezala mačkama vrečo in piščeta izpustila iz koška. To je bila radost, to je bilo skakljanje! Babica je bila najljubša babica! — Otroci so zdaj popraševali za to in uno, nič več se niso sramovali in so bili babici že dobri tovarši. Mati jim je velevala, da dadó babici mir, da se oddahne, pa ta je rekla: „Pusti nam to veselje pusti, veseli smo, da se imamo“, in otroci so slušali babico. Eden jej sede na krilo, drugi stoji za njo na klopi in Barbka stoji pred njo in jej gleda v obraz. Ta se čudi, da ima babica kakor sneg bele lase, drugi, da ima nagerbane roke, in tretji pravi: „Pa babica! vi imate le štiri zobé!“ Babica se nasmeje, gladi Barbki temnorujave lase in govori: „Ker sem stara; ko boste vi stari, bodete tudi inaki!“ ali otroci ne morejo umeti, da bi mogle bele gladke njihove roke kedaj biti tako nagerbane, kakor roke stare babice.

Tako si je babica precej v prvi uri serca svojih vnukov osvojila, pa jim je bila tudi vsa vdana.

Od nebeške gloriije.

(Zložil Matija Valjavec.)

Stoji stoji tam samostan,
Menih je v njem, ki let in dan
Premišljal je samó le to,
Kako v nebesih je lepó,
In kakšno je veselje tam, 5
Ki je ljudém prikrito nam,
Ki videlo ga ni okó,
Ki slišalo ga ni uhó,
Ki ga čutilo ni sercé,
In ki presega vse željé. 10

Iz kloštra šel počasnih nog
Sprehajat enkrat se je v log;
Kar na drevesu pevcica
Zapoje rajska tičica,
In poje poje tak lepó, 15
Da nobena tica ne takó.
Prepevala je gloriijo,
Ki jo v nebesih vživajo;
Prepevala na jasen glas
Je njega veličast in kras, 20
K' je zemlje in neba vladar,
Od kterega je vsaka stvar;
Prepevala, kak božji svit
Nebèščanom je vsem odkrit;
Kak angelci lepó pojó, 25
Lepo pojó, sladko pojó,
Sveti Trojici strežejo,
Marijo devico venčajo,
Ki vsa vsa osvitljéna je,
Kraj sina posajena je. 30
Pela je od veselja tih,
Ki so v številu 'zvoljenih,
Ki njih posest za vekomaj
Veseli je nebeški raj;
Ki obličje božje gledajo, 35
Brez nehanja je vživajo.
In pela je tako lepó,

Tako lepó, tako sladkó,
Da se od glasov presladkih
Je precej zamaknil menih. 40

Zbudivši spet se v klošter gre,
Vratar neznan mu va-nj odpre.
Poznal menihov nič več ni,
In njega tudi ne oni.

Kakó je to, kako je tó? 45
Pred eno uro je biló,
Ko sem zapustil samostan,
Da šel sem v log, ko slednji dan,
In spremenjeno je vse zdaj
In skoraj mi neznan ta kraj. 50

Zdaj spomni viši se opat,
Da j' bral v zapisniku enkrat,
Da šel menih iz kloštra je,
Pa da ni vernil nič več se,
Pa nikdar se ni vernil spet—55
Od tistih mal je tri sto let.

Tedaj poslušal tri sto let
Sem rajsko tico pesem pet';
Ker sladka tak je pesem b'la,
Ki pela jo je tičica,
O kakšna še le gloriija
Veselja bo nebeškega!

116.

Odeja naše zemlje.

(Spisal J. Rozman.)

Pervo, kar vidimo na zemlji, je njena lepa zelena obleka, ki je našim očém toliko primerna, da primerniša biti ne more, in jasno priča, da je ta ista roka, ki je stvarila oko, tudi zemljo pozelenila. Naj bi bil Bog ledinam in tratam belo ali rudeče ogrinjalo preskerbel, ktero oko bi prestalo njih veliko svitlobo in bliščobo? Ko bi je bil v temno ali pepelnasto suknjo ogernil, komu bi bile všeč? Zeleno pa lahko gledaš

dan na dan in se jih vendar ne naveličaš, in ako jih gledaš še tako dolgo in ostro, oko se ti vendar ne utruji, marveč le izvedri in okrepeča. In akoravno je trav, zeli in rastlin brez števila in so večidel vse brez sneme zelene, vendar ne najdeš ne dveh, da bi bili obé enako zeleni; temuč ena je drugače zelena ko druga, ena bolj temna, druga bolj jasna, in kolikor raznih plemen rastlin in zeli, toliko raznih stopinj zelenine. Kako umen pač in moder je stvarnik, ki je poveršino naše zemlje tako lepo opisal in ozaljšal! Koliko hvale smo mu dolžni!

Ko je Bog rastline stvaril, je velel: „Zemlja naj rodi zelišča, ktera zelené in seme delajo“. S temi besedami se je zavezal, da bo rastline varoval in je tako rekoč nejenljive ali neumerjoče storil. In res! trave ni treba ne sejati, ne podarjati, ne obdelovati; marveč sama raste, sama se plodi, kar je gotovo silno imenitno. Kako pusti in žalostni bi bili travniki naši in pašniki, ko bi je moral človek leto za letom s travnim semenom obsevati, in kar je nasejal ali nasadil, še polivati! Kako hvaležni tedaj moramo biti Bogu, da je on to veliko delo na-se vzel, da obseva o pravem času prazno zemljo, gole gore in celó gole peči s travnim semenom in zavije vse v lepo zelen pert! — Kdo pa tudi more prešteti, kdo popisati, koliko plemen trav in rastlin je Oče nebeški nam v veselje in hasen nasejal in nasadil! Na travniku, ki je tisoč stopinj dolg in tisoč širok, najdeš več ko sto tisoč travnih bilk, in na prostoru, ki ne obsega več kakor štirjaški črevelj, je gotovo več ko tisoč raznih plemen; in te travne bilke, naj bodo majhene, kakor hočejo, vendar prijetno diše, česar se lahko prepričaš, ako greš o košnji na travnik, kedar seno obračajo, grabijo in spravljajo v kupe ali na vozove. In vse te prijetne dišave dobiš in vživaš zastonj, krajcarja ti ni treba dati za nje.

Čemu vendar, boš vprašal, je Bog zeli, rastline in travo tako silno pomnožil? Čemu je toliko raznih plemen? Na to ti tako odgovarjam: brez vzroka gotovo ne, česar porok nam je modrost božja. Razna zelišča dajo človeku jed, zdravila in mnogo drugih dobrot; one ga razveseljujejo in k hvaležnosti do stvarnika obujajo, zraven so pa tudi v prebivališče in živež brezštevlnim živalim. — Ali ne samo velika množina rastlin nam kaže veličastvo nebeškega Očeta, marveč tudi njih neizrekljiva rodovitnost: ena sama namreč jih lahko mnogo tisoč ali celo milijonov obrodi. Če pogledaš n. pr. tobakovo zelišče, našteješ na eni sami sadiki štirideset tisoč sto in dvajset semenskih zern, in ako prerajtaš njeno rodovitnost v štirih letih, tako boš našel, da eno samo zerno da semena čez dva tri-

lijona, kar je toliko, da ga vsi ljudjé, kar jih je zdaj na svetu, ne seštejejo v enem letu, ko bi tudi noč in dan šteli. Koliko število! Brest, ki je dvanajst let star, ima petkrat sto tisoč semenskega zerna; ako bi tedaj vsega posejal, kako neizmerno število sadik bi v dvajsetih ali petdesetih letih imel? In ako še prevdarimo, da mnogo sadik tudi iz korenin priraste, zares se je le čuditi, da rastline še niso vse zemlje vzele v posest in jo popolnoma izpile.

Ako pa od druge strani premislimo, kaka množina je živali, ki se redé od zelí in rastlin, pokaže se nam zopet neskončna modrost božja. Ko bi se zelišča in rastline ne plodile tako močno, mnogo živali bi lakote poginilo, in naše njive, naši travniki in verti bi bili gole puščave; nasproti pa, ko bi se živali, ki se redé od trave in rastlin, preveč in prehitro množile, tako bi rastline kmalo zginile z zemlje, pa tudi mnogo živalskih plemen bi moralo konec vzeti. O moj Bog, popolno slep vendar mora biti, kdor Tvoje roke v stvarjenji ne vidi! Vseh plemen rastlin in živali si ravno toliko odmeril in odvagal, kolikor jih je treba v občni prid; vsaki reči si meje pustavil, da ne zahaja kaki drugi v škodo. Kdo bi te ne hvalil?

117.

Nikolaj Kopernik.

(Spisal J. Navratil.)

Oj, kako je lepo videti modro nebo, kedar migljajo po njem o jasni noči nepreštete zvezde kakor svitle lučice, — rekel bi — kakor goreče nebeške cvetličice. Oj čudnih in prečudnih lučic! Nikamor se ne naslanjajo, nikjer niso pripete, pa ne popadajo! Od kod neki ta ogenj? — Kdo je prižiga? — Kod se hodi ali leta do njih? — Živa duša ga ni še videla nikdar. — Zares čudno in prečudno! Ali še čudnejša se zdi očesu človeškemu velika podnevna luč, rumeno solnce, ki preganja temno noč in nareja beli dan, — ki je svitlobe in toplote vir.

Od nekdanj so premišljevali učeni možjé te prečudne podnebne luči ter dognali s svojo modrostjo in s pripravnim orodjem, da se sučejo nektare neprenehoma v podolgovat kolobar, nektare pa da ostajajo vedno na tistem mestu, in se sučejo le okrog svoje osi, to je same okoli sebe. Toda dolgo dolgo so mislili tudi učeni zvezdoznalci, da se vertí solnce krog naše

zemlje, ki je neznano velika obla (kugla), — zemlja pa da stoji vedno na svojem mestu. — Tako je učil posebno zvezdoznalec Ptolomej kakih 100 do 150 let po Kristusovem rojstvu; tako so učili več sto let vsi drugi zvezdoznalci za njim.

Štirinajst sto let po Ptolomejevi dobi se pa prikaže nova svitla zvezda . . . preučen zvezdoznalec, po imenu Nikolaj Kopernik, ki je prvi izmodroval, da se ne vertí (kakor se nam zdi) solnce okrog zemlje, nego zemlja okrog solca. — Od kraja niso hoteli tega verjeti. Kopernikov nauk je imel mnogo nasprotnikov, ali zdaj se derže tega nauka vsi zvezdoznalci in drugi učenjaki. Kopernikov nauk se razklada zdaj po vseh šolah.

Kopernik je bil tedaj jako učen, če pomislimo, da se ne more od nikoder in nikakor videti, da se zemlja res suče krog solca, kakor se mesec krog nje. In glejte, ta slavni mož je bil slovanskega rodú. Tudi mi Slovenci smo sinovi velikega slovanskega naroda. Ker se pa dičijo vsi razsvetljeni narodi s svojimi slavnimi sinovi in pozvedajo na drobno njih življenje, zató vem, da bo tudi slovenskim bralcem ugodno, če zvedó kaj več o tem preslavnem učenjaku slovanskem, ki so ga hoteli tuji Slovanom po sili oteti in ga pripisati svojemu narodu.

Nikolaj Kopernik se je rodil 19. svečana 1473 v poljskem mestu Torunji, ki spada zdaj pod pruskega kralja. Oče Nikolaj je bil zdravnik v Krakovu, pozneje pa torunjski meščan. Mati Barbara je bila sestra poznejemu škofu Lukežu Vacelrodu. Brat Andrej je bil, kakor pozneje tudi on, korar v Frauenburgu.

Potem ko je izdelal mladi Kopernik šole torunjske, šel se je v krakovsko visoko šolo zdravilstva, računstva in zvezdoznanstva učiti. Tudi starih jezikov in risati se je učil; ali zvezdoznanstvo ga je veselilo najbolj. Da bi se ga priučil do dobrega, odpravi se v svojem 25. letu na Laško ali Talijansko v mesto, ki se mu pravi Bolonja (Bologna.)

Ondaj je slul tudi učeni zvezdoznalec Regiomontan, ki je učil zvezdoznanstvo v Rimu. Njegova slava je spodbadala silno ukaželjnega Kopernika.

O smerti Regiomontanovi je bila učenost mladega Kopernika že tako razglašena, da pride berž potem na Regiomontanovo mesto — v Rim, kjer je razlagal zvezdoznanstvo tako izverstno, da ni zaostajal kar nič za svojim prednikom.

Leta 1502 se verne spet v Krakov in stopi ondi v duhovski stan.

Ondi je spisal tudi med letoma 1502 in 1509 preimenitno knjigo o zvezdah.*) V tej knjigi je razodel svoje modre misli o zvezdah in razložil, kako se sučejo, zakaj se tako sučejo itd. V tej knjigi je bil razložen tudi novi Kopernikov nauk: „da se ne vrti solnce krog zemlje, nego ona krog njega“.

Leta 1510 si ga izbere že ujec (škof Lukež Vacelrod) za korarja frauenburškega.

Poslej se je utegnil učeni Kopernik z zvezdoznanstvom bolj nego poprej pečati. Iz svojega stanišča tik stolne cerkve je zvezde marljivo pazil ter premišljeval. Potrebno orodje si je znal sam izdelovati.

Da ne bi pa po zvezdoznanskih opravkih zanemarjal svojih duhovskih dolžnosti, zato je opravljal vsak dan najprej dolžnosti svojega štanú. Ker je bil tudi učen zdravnik, pomagal je rad vsakemu bolniku, kateri je želel njegove pomoči. Tako umen zdravnik je bil Kopernik, da so pošiljali po-nj o nevarnih boleznih celo iz tedanjega kraljevega grada iz Kraljeviča.**)

Ko je volil l. 1523 štiri prelate, izvolil je tudi Kopernika.

Svojo preimenitno knjigo o zvezdah pa je dal Kopernik na svet še le 30 let potem, ko jo je bil spisal. Pa predno je bila natisnjena, zbolil ta razsvetljeni mož na smert, in izdahne blago svojo dušo 22. maja 1543.

Vendar je doživel tega veselja, da je videl na smertni postelji prvi iztisek preimenitne svoje knjige. Nekoliko hipov na to ugasne svitla zvezda na obnebji slovanskem.

Še enkrat ponavljamo, da so si lastili tega slavnega moža drugi, nekteri neslovanski narodi, pa se jim je po verjetnih spisih dopovedalo, da je bil Kopernik Poljak, tedaj slovanskega, pa nikakega drugega rodú.

Truplo tega slavnega učenjaka počiva v cerkvi frauenburški pred istim oltarjem, pri katerem je po navadi maševal. Še le 36 let po smerti mu je dal neki škof postaviti nad grob kamen ali spominek, ki ga pa zdaj več ni. Drugi spominek mu je dal narediti torunjski zdravnik Melhijor Pirnež (Pyrnesius) v cerkvi sv. Ivana. Ali ta spominek je bil preprost za tako slavnega moža.

Zató so mu postavili Poljaki leta 1853 v rojstnem mestu Torunji mnogo pristojniši spominek, ki je bil 25. oktobra 1853 z veliko častjó vpričo kralja (pruskega) razgerujen. Po vseh

*) Po latinski: „De revolutionibus orbium coelestium“.

**) Po poljski prav za prav: „Królevič“ (Königsberg), ki spada zdaj k pruskemu kraljestvu.

krajih poljskih, koder so vozili ta spominek v Torunj, potresale so poljske device po potih in po cestah pred njim lepe pisane cvetice.

Tako so slavili Poljaki ime slovečega rojaka — slovan-skega učenjaka, ki ga zna in čisla po pravici ves učeni svet.

118.

Luna in zvezde.

(Zložil Fr. Čegnar.)

Bleda luna je tožila zvezdam:
 „Svitle zvezde, zlato moje hčerke!
 Zlo je meni, zlo na vedne čase!
 Žarko solnce me sovraži hudo,
 Da-si sestra sem po rojstvu njemu, 5
 Da kraljica sem na jasnem nebu;
 Le po noči pušča mi krasoto,
 Le po noči, da razganjam temo;
 Pa po dnevi se prevaža samo
 V zlatem vozu po visocem nebu 10
 Ter zagrinja mene v temno krilo,
 Da v obraz mi svet se ne ozira,
 Da ne čudi se svitlosti moji.
 Nič se nisem tužna zadolžila,
 Nikdar nisem razžalila brata, 15
 Da me tako smelo zaničuje:
 Zlo je meni, zlo na vedne čase!“
 Govorijo luni svitle zvezde:
 „Bleda luna, ljuba naša mati!
 Tiho, tiho, ne govori tako! 20
 Da ne čuje te rumeno solnce.
 Krasno te je obdarilo ono,
 Vso svitlobo tebi posodilo,
 Vso milobo, kar je imaš, dalo,
 Za kraljico na ponočnem nebu, 25
 Mila luna! tebe izvolilo.
 Tiho, tiho, ne govori tako!
 Da ne čuje te rumeno solnce,
 Da ne vzame ti svitlobe ono,
 Te ne verže iz višave nebne.“ 30
 Umolknilo so merleče zvezde,
 Obledela na višavi luna —
 V zlatem vozu se pripelje solnce.

Lastna živalska toplota.

(Spisal K. Robida.)

Žive stvari imajo neko toploto, ktera je različna od toplote njih obližja, to je, od toplote zraka ali vode, v katerem stvari bivajo. Tako so živali polarnih krajin bolj tople od ledú, na katerem je najdeš; živali po deželah pod ravnikom imajo nižo toploto od zraka, kateri v sé sopejo. Tičja gorkota je različna od zrakove, ribja različna od vodne gorkote, v kateri živé.

Človeška toplota ima kakih 37 stopinj po Celzijevem gorkomeru. Mladost in bolezní, tudi najhujše vročinske, zvišajo le-to toploto malo kedaj do 40, nikdar pa črez 42 stopinj. Tice kažejo najvišo toploto: petelinova presega 43 stopinj; nižo imajo dojivke, med kterimi prešiči 40. stopnjo dosežejo. Ribja toplota in tudi želvina znaša sploh 27 stopinj; niža je una žužkov, postavim svetlic, ktera ne preseže 23. stopinje. Živali, ktere po zimi spé, imajo toploto bližnjih rečí, kterih se dotikajo.

Od kod vendar prihaja lastna toplota, ktera se ne zmanjša, ako ravno se vedno oddaja bližnjim merzlejším rečém? Zakurjena peč se po zimi naglo ohladi, ako ogenj v nji ugasne. Kje je pa ogenj v živih stvaréh? Le-to vprašanje je uganil učeni Liebig, kateri pripisuje lastno gorkoto nekemu gorenju v živali. Le-to gorenje obstoji v zedinjevanji ogleca in vodenca s kislecem, posebno o dihanji. Kakor se na kovaškem ognjišču oglec edini z zračnim kislecem in daje gorkoto, ktera železo razbeli, ravno tako se veže zračni kislec v živalih s kervnim oglecem in zbuja toploto, in ob enem kri čisti. Oglec, zedinjen s kislecem, da ogelno kislino, ktera skoz usta in nos izpuhtí; še hujša toplota postane, kedar se vodenelec kemijsko veže s kislecem. Le-to vezanje kisleca z oglecem in vodencem se posebno nahaja v pljučah, v manjši razmeri v drugem životu, kjer kislec kožo prešinja.

Ogleca in vodenca pa dobiva truplo po hrani, ktera prebavljena se premeni v kri. V ta namen najbolje služi takošna hrana, ktera nima gnjilca v sebi in ne redi mesa n. pr. sladkor, moka, maščoba, žganje. Zatorej potrebuje človek, ki živí v merzlem ozračji ali, ki se pridno giblje pod milim nebom, obilnejše hrane od unega, ki sedí v gorki izbi. Samojedec v Sibiriji povžije na dan kakih 10 liber mesa, 2 libri ribje mastí in veliko žganja, da preterpí hudi mraz. V gorkejšem ozračji zbuja človek poželenje do jedi po zavžití obilni merzli vodi, ktera, ker se po telesni toploti ogreva, telesu toploto jemlje

in je sili, da si po hrani nove toplote pripravlja. Hrana južnih prebivavcev je večidel sadje, katero ima le 12 odstotkov ogleca; maščoba, katero uživajo severni prebivavci, ima kakih 70 odstotkov ogleca. Derečim živalim je odločil Bog za prebivališče gorke dežele, kjer ozračju manj svoje toplote oddajajo, torej tudi manj hrane potrebujejo; tudi je dobrotljivi Oče ticam roparicam vstvaril gosto perje, da bivajoče v visokem in merzlem zraku manj lastne gorkote izgubljajo in so torej manj požrešne.

Ako človeku zmanjkuje potrebne hrane, začne hujšati, to je, njegova maščoba se rabi pri sopenji in on bolj in bolj suh postaja. Kedar je maščoba že porabljena, pridejo ostale raztopljive telesne snovi na versto, in slednjič čutnice in možgani, ktere kot najbolj potrebne za ohranjenje življenja narava najskerbnejše varuje. Ako se začno možgani vezati s kislecem, nastopi brezumje in po tem smert. Trupla merličev za lakoto nimajo družega, kakor kožo, kite in kosti.

Iz tega se razvidi, zakaj kokoši, kedar valijo, hujšajo; zakaj težaki obilniše in bolj mastne hrane potrebujejo, ko gospôda. Iz enakega vzroka svetujejo zdravniki nekterim bolnikom posluževati se pičle hrane, da se s časom odpravijo tiste snovi, ktere so se v truplu nabrale in so zdravju škodljive. Ker namreč oglec prepričle hrane ne zadostuje v pripravljanje potrebne gorkote, veže se zračni kislec z nabranimi snovmi, ktere po sopenji ko ogelna kislina iz bolnika izpuhté.

120.

Séverni medved.

(Spisal L. Gorenc.)

Séverni medved je največa pozemska žival na severji, pa tudi najnevarniša. Dolg je 8—12 črevljev. V glavo je podoben psu, samo večja je ko našega medveda, vrat tudi večji, rep pa krajši. Tudi širji gobec ima, večji smerček, večje nosnice. Séverni medved je večidel bel, kakor mleko, nekteri pa je rumenkast. Dlako ima gosto, dolgo in voljno. Ona ima po dva mlada.

Ta medved živi ob ribah, morskih psih in tičih, ob morskih dojivkah in njih ostankih, ki je zametajo tamošnji prebivavci, ki lové te živali. Drugim živalim ne prizadene kvara, pa se ga tudi ne bojé, kakor bi znale, da ne mara za nje, še bežé ne pred njim; blizo k njemu pa vendar ne zahajajo, rajše so le od daleč, kakor bi ga spoštovale, ker je tako velik mer-

cina. V zverinjaku ne živí ob teh živalih, temuč mu mora biti po vseči drugače meso in kruh; samo polivati ga morajo, zato da mu ni prevroče, če ne, ne bi dolgo časa vozili ga po svetu, zlasti po gorkejših krajih ne.

A za človeka, za tega mu pa ni tako malo mar. Berž ko ga zagleda, precej mu gre naproti: časi pa se tudi pripeti, da se nevedé snideta. Takrat gerdobec kar zgrabi človeka, toda malokdaj zmore, ker severnjaki dobro vedó, da rad napada, zatorej ima vsak orožje s seboj, kedar gre kam na plano.

Po letu ni tako nevaren, ker le ob morji, le ob vodi sploh pohaja in morske živali loví. Tačas se prav presneto gostí in mastí; ali po zimi je pa včasih spak ž njim. Plavati zna jako dobro. Miljo daleč, včasí še dalje plava od obali, pa se ne upeha. Kedar se mu zdí, spleza pa na kako skalo v morji in čaka živali. Če počiva, potlej pa spočit že lahko plava deset milj daleč.

Kedar se zima začne, zapustí led in gre zopet na zemljo, da se zakoplje v sneg. Led na morji pa ledena tla dobro pozná, da še človek ne tako. Dobro pomnim: bral sem, da je sloveči Parry več mesecev sankal po ledeni plošči; ménil je, da se vozi po ledeni zemlji, pa je sankal le po ledu na morji. Medved se gotovo ne bi bil tako zmotil; pa tudi niso po zimi še nikoli nobenega medveda zalotili, da bi bil spal na kaki ledeni plošči, temuč vselej le na zemlji v snegu.

Od kraja mesca kimoveca zapustí morje, pa gre na zemljo. Primanjkuje mu živeža, zategadelj je severnjakom še nevarnejši in mornarjem. To se vé, živeti mora, zatorej stiče, koder more. Zató napada barke. Ker dobro pleza po barki tako, kakor bi šel po lestvi, ker ima tako ostre in močne kremplje, zato mornarji svoje barke s snegom omečejo, prav na rahlo, in kedar jame plezati, bezajo ga in pehajo nazaj v sneg. Ves se skrije v sneg gerdoba, ko se zverne va-nj; ko pa se obrača, otreša in pripravlja zopet navzgor, v tem ga pa ubijejo.

Samo enega medveda se popotni ne bojé tako zeló. S svojimi dolgimi bodali, s sekirami in še z drugačim orožjem mu kinalo pokažejo, kar mu gre: ali kedar je kacih kosmatincev po 6—10 skupaj, takrat jim pa huda prede, zlasti če barko napadajo.

A ti ljudjé so preserčni včasí, serčnejši nego so res. Nekteri se rad baha, da se nič ne bojí, da sam zmore še takega kocina; ali kedar se prikaže medved sam, in da se ga loti kak tak bahač, gotovo mu pomeri hlače, naposled ga pa še umorí, kajti nič mu ne more sam z nikakoršnim orožjem. Tisto bodalo je presneto slabo za-nj, za takega korenjaka;

kar pritisne s tace, pa je zlomljeno, če je tudi z železom okovano. Teče pa tudi nihče tako ne, da bi mu ušel. Medved prav za prav nima tako berzih nog, ali vendar unesti mu je nihče ne more. To je dobro, da je medved tako radoveden, to še otmè ktereга. Človek kar rokovico spusti na tla. Medved obstoји, začne ogledovati rokovico, potlej jo še duha, obrača in tako se mudí, človek pa beži ta čas. Kedar pa vidi tacman, da rokovica ni za njegov želodec, zopet steče za begunom, begún pa kar drugo rokovico verže od sebe, potlej klobuk ali kapo, kar ima, ruto, — vse, saj za mraz se ne zmeni v taki nevarnosti, ker se mu preveč tresejo hlače. Če je že blizo svojih tovaršev ali blizo bark, lahko uteče; če je pa daleč, naposled nima s čem več motiti medveda, pa upehan je že ves, medved pa zmerom enakomerno gre za njim, takrat pa je že huda.

Kedar medved že nima nič več živeža, ko so se umaknile že vse živali, ob katerih živi, potlej se za seženj globoko zarije v tla, tako da vnanji mraz ne more do njega. Žarit je do mesca sušca; tačas vstane, ali tako je suh, da na vseh stranéh od njega visí dolgodlaka koža. Kaka druga tako suha žival se komaj vlačí okoli, ta medved pa je vendar še vse eno jako uren.

Navadno jih gré več teh kosmatinov skup rib lovit. Kar spravijo se v vodo in ženó ribe, da je priženó v kak ozek kot. Ribe se vračajo, medvedje pa kar požirajo; kedar kateri zine, skor vsak pot mu kaka riba splava v gobec. Lové je prav tako, kakor naši ribiči v rekah.

Ko so tako sloki, vozijo se na ledenih ploščah v obljudene kraje, n. pr.: na Islandijo, v Grenlandijo ali kam drugam na severji, kjer potlej napadajo črede, ki jim sicer ničesar ne prizadenejo.

Popotnim je severnega medveda koža dobra postelj; kar s celoma oderó medveda, da je meh potlej. V takih mehovih ležé, po dva v enem, samo da je obrnjen, dlaka znotrej. Ker je dlaka gosta in dolga, zato je kaj gorko v takovih mehovih, včasi tako, da se popotni poté v njih. Dva lahko spita v enem, torej vsakdo lahko zná, da niso majheni.

V tega medveda so severnjaki vsi zamaknjeni. Radi je pobijajo, nekaj zarad kože in mastí, nekaj pa zató, ker imajo piko na-nje, ker jim tako pridno pomagajo loviti ribe in morske pse; to je kači tako, da so jim vsi gorki. Ta gerdoba tudi preplaši te živali, da jih po več mesečv potlej ni na lov v kakem zalivu. Eskimaki se morajo zategadelj preseliti vselej kam drugam, — če ne, od lakote bi pomerli, ker živé ob teh

živalih, živi pa ne morejo v zemljo. Ali v vodi mu ne morejo ničesar; preumetalen je in premočen, -- tak čolniček,*) v kakoršnih se vozijo ti ljudje, kar tacne po njem, pa je; za harpune, za take s kakoršnimi nabadajo morske pse, za te pa se še ne zmeni tak dlakež.

121.

Vodotop.

(Odlomek, zložil M. Schiller, poslovenil J. Koseski.)

1. Veselje vsem,
Ki dihajo v zraku svetá!
Al strašno je biti v prepadu tem,
In človek ne skušaj derzno Bogá;
Ne želi si gledati nikdar očito,
Kar milostno v grozo in tmino je skrito.
2. Dervilo ko blisk me je jaderno not;
Zdaj skozi pečevnat obok
Pridere mi reka germeča naprot,
Serdito popade me divji dvotok,
In kakor vertavko v okrogu vertí me
Tiraje v globino, omota me prime.
3. Zdaj v sili največi pokaže mi Bog,
Ko živo do njega kričím
Iz brezna skaline moleči rog,
Objamem ga urno, in smerti ubežím;
In tu na korali je kupa visela,
Scer padla bi bila v neskončnost žrela.
4. Še hribe globoko pod menoj stermí
V skerlatno temoto prepad,
Če ravno posluhu nenehoma spi,
Okó trepetaje ozira se v čad,
Ki v nedriji brezna peklenskega krije
Drakone, modrase, razkačene zmije,

*) Eskimaki imajo čolnice iz kož morskih psov. Pis.

5. Tu černo gomazi in vije se v zmes
 Ostudne červadine plast,
 Škat ostrobodeči, repon skaloplez,
 Kladivana groznega ljuta pošast,
 In jadno grozeče mi zobe očita
 Pómorski pes, jezera risa serdita.
6. In tu visím, in groza morí me in mar,
 Ker upa otetbe ni več,
 Med zvermi edina občutljiva stvar,
 Samoten v ostudni puščavi gineč
 Globoko pod glasom človeške besede,
 Pri divjih strahotah nevsmiljene črede.
7. To z grozo prevdarim, zdaj vidim pošast,
 Ki širi sto členov na mah,
 Popasti me hoče, oklenjen izrast
 Korale spustiti omami me strah —
 Koj zgrabi valovje me divjega vira,
 Pa v blagor je bilo, na kviško me tira.

122.

Obraz iz babičinega življenja.

(Češki spisala Božena Nemcova; poslovenil Fr. Cegnar.)

II. Babičini opravi.

1.

Pervo, kar je babica v gospodinstvu prevzela, bila je peka. Ni mogla videti, da dekla z božjim darom tako brez vsega spoštovanja ravná, naj bo v niške ali iz nišek, v peč ali iz peči; še blagoslovi ga ne, kakor bi imela kamen v roci. Ko je babica kvas postavila, blagoslovila je z gnjetalom niške, in ta blagoslov je ponavljala, kedar koli je testo v roke vzela, dokler ni bilo kruha na mizo. Tudi zijala ni terpela blizo, „da ne bi božjemu daru dal urokov“.

Kedar koli je babica kruh pekla, imeli so otroci praznik. Vselej so dobili češpljeve ali jabelčne hlebčke, kar se popred nikoli ni zgodilo. Ali morali so se navaditi na drobtine paziti. „Drobtine morajo na ogenj“, rekla je babica, ko je pometela z

mize ostanke in je na ogenj metala. Ako je katero dete merilo kruh na tla in je babica to opazila, precej mu je ukazala drobtine pobrati ter je govorila: „Na drobtino se ne sme stopiti, da ne jokajo duše v vicah“. Tudi jej ni bilo prav, ako je videla, da se kruh od kraja ne reže in rekla je: „Kdor se prepira s kruhom, prepira se tudi z ljudmi“.

Ako je kak košček kruha ostal, tudi drobtine, ktere so puščali otroci, vse je spravljala babica v žep; ako je šla na vodo, pometala je je ribam; ko je bila zunaj z otroki, mervila je je mravljam ali ticam v lesu, z eno besedo, ona je gledala na vsak ostanek in vedno opominjala: „Spoštujte božji dar, brez njega je gorjé, in kdor ga ne spoštuje, tega božja šiba kaznuje!“ Ako je detetu kruh iz roke padel, moralo ga je poljubiti, kakor da bi prosilo odpuščanja; celó grahovo zerno je pobrala babica, ako je kje ležalo ter ga spoštljivo poljubila. Vse to je babica tudi otroke učila.

2.

Po letu je vstala babica ob štirih in po zimi ob petih. Najprej se je prekrizala in poljubila sveto razpelo na kronici, katero je po dnevi pri sebi nosila, po noči pa pod vzglavje devala. Ko je vstala v božjem imenu in se oblekla, pokropila se je z blagoslovljeno vodo, vzela kolovrat, predla in jutranjo pesem zapela. Starka je imela že prav malo spanja, ali ker je vedela, kako je sladko, privošila ga je drugim. Dobro uro potem, ko je vstala, zaslišala se je hoja, zaškripale so te ali une duri in babica se je prikazala na pragu. V tem času so začele gosí gagati v gosnjaku, prasei kruliti, krave mukati, kokoši s perutami plahutati, mačke so mijavkale, od koder si bodi, in se okoli nje plazile. Psa sta gledala iz pesnjakov, raztegala se in skakala k babici; ako bi se ne bila branila, zares poderla bi jo bila in vergla jej iz rok pehar, v katerem je imela zernje za perutnino. Babica je imela vso to žival prav rada in ta njo. Bog vari, ko bi bila videla, da jo kdo muči in ako bi bil le červ.

Ko je babica napasla perutnino, zbudila je dekli, ako ste še spali; ko je šest odbilo, stopila je k Barbkini postelji, položila jej roko na čelo in šepetala: „Vstani, deklica, vstani, čas je“. Pomagala jo je obleči in šla potem gledat k drugim otrokom; ako se je ta ali uni še na postelji valjal, kercnila ga je po herbtu in opominjala: „Kviško, kviško, petelin je že devetkrat dvor obšel in ti spiš, ali te ni sram?“ Pomagala je otroke umivati, ali napravljanje jej ni šlo od rok. Ona ni

mogla pomniti vseh gumbov, zaponk in prevez na obleki; kar bi imelo biti spredej, djala je navadno zadej. Ko so bili otroci napravljeni, pokleknila je z njimi pred podobo križanega Zveličarja, prekrižala otroke, molila oče naš in potem je je peljala k zajutreku.

3.

Kedar v hiši ni bilo posebnega opravka, sedela je babica po zimi v svoji kamri za kolovratom, po letu pa z vretenom pod lipo na dvoru, ali na vertu, ali je šla z otroki na sprehod. Pri tem je nabirala zeli, ktere je doma sušila in za potrebe shranjevala. Zlasti do kresa je nabirala zeli o jutranji rosi, ker te so neki najboljše. Ako je kdo zbolel, precej je imela kako zdravilo pri roci; zdravnika nikdar ni klicala.

Večkrat je šla babica z otroki na daljše sprehode, ali do lovčeve hiše, ali do mlina, ali v les, kjer so tice ljubeznjivo pele, kjer je bila pod drevesi mehka mahovina, kjer je raslo toliko zvončkov, trobentic in drugih cvetic, in so je vezali v kitice.

V poletnih krasnih večerih, ko je bilo nebo jasno in so lesketale zvezde, rada je sedela babica z otroki zunej pod lipo. Dokler je bila Nežka majhna, držala jo je na kolenih, Barbka z dečkoma pa je stala pri njej. To ni moglo drugače biti, kedar je začela babica kaj pripovedovati, morali so jej v obličje gledati vsi, da bi jim ne ušla nobena beseda.

Babica jim je pripovedovala o svetlih angeljih, ki tam gori prebivajo in luči ljudem prižigajo, o angeljih varhih, ki varujejo otroke na vseh potih življenja, ki se veselé, ako so pridni, in jokajo, ako niso poslušni. Otroci so se ozirali v jasno nebo, kjer je migljalo v najkrasnejših barvah tisoč in tisoč zvezd, malih in velicih, prelepo lesketajočih. „Ktera izmed teh zvezd pa je moja?“ vprašal je nekega večera Jožek.

„To le Bog sam vé. Le pomisli, bi-li bilo mogoče najti je izmed teh tisoč in tisoč zvezdic?“ odgovorila je babica.

„Čegave pa so te krasne zvezde, ki tako lepo leskečejo?“ vpraša Barbka.

„Tistih, ktere Bog posebno ljubi, izvoljenih božjih svetnikov, ki so mnogo dobrega storili, Boga nikdar ne razžalili“, odgovori babica.

Babica je hodila ob desetih spat, to je bila njena ura, to je čutila na očéh. Do te dobe je končala svoja opravila. Preden je legla, pogledala je, ali je vse dobro zaperto, sklicala je mački in ji na izbo zaperla, da ne bi prišli v spavnico in ne zadušili spéčih otrok; pomorila je v peči vsako iskro, pripravila na mizo kresilo in luč. Ako se je bilo bati hudega vre-

mena pripravila je svečnično svečo, v belo platno zavila hleb kruha in devaje ga na mizo govorila poslom: „To me slušajte: najprvo, kar človek v požaru k sebi vzemi, bodi kruh, pa se ne zmoti“.

Ko je bilo vse opravljeno, pokleknila je pred sveto razpelo, molila, pokropila še enkrat sebe in Barbko z blagoslovljeno vodo, položila pod vzglavje kronico in zaspala v božjem imenu.

123.

Misli tuje in lastne.

(Spisal J. Tomšič.)

1. Potepežljivost je grenko zelišče, pa prinaša sladek sad.
2. Človek nima večega neprijatelja, nego je slaba družba: ona mu umori duha in dobro ime, ter mu vseka rane, ki se nikdar ne zacelé.
3. Napaka škoduje samo nam, pregreha nam in drugim; dobra lastnost koristi samo nam, čednost pa nam in drugim.
4. Človek je skrit večkrat v svojem jeziku.
5. Skušnja je zdravnik, ki vselej prepozno pride.
6. Ni je žalostniše reči v človeškem življenji, nego je spomin na izgubljene zlate ure naše mladosti.
7. Kakor zdrava hrana daje telesu zdravo kri, in ta napolnuje ostale ude in telesne dele: tako si dober človek pridobluje iz dobrih knjig lepih čednosti, ki mu iz serca vró v krepko strojstvo njegovega telesa, ter mu bistrijo razum, jačijo voljo in ga napeljujejo k dobremu napredku.
8. Malo jih vé, koliko je treba vedeti, da se vé, da vedó malo.
9. V mladosti bi moral biti vsakdo varčen z veseljem in si nekoliko veselja prihraniti za ono dobo, ki se ne dá tako lahko zadovoljiti. Mladost je že sama na sebi velika sreča.
10. Sebi ne odpusti ničesar, a drugim vse.

124.

Memento mori.

(Zložil Fr. Prešeren.)

1. Dolgost življenja našega je kratka.
Kaj znanec že zasula je lopata!
Odperta noč in dán so groba vrata;
Al dneva ne pové nobena prat'ka.

2. Pred smertjo ne obvarje koža gladka,
Od nje nas ne odkup'jo kupi zlata,
Ne odpodi od nas življenja tata
Veselja hrup, ne pevec pesem sladka.
3. Naj zmisli, kdor slepoto ljubi sveta
In od veselja do veselja leta,
Da smertna žetev vsak dan bolj dozóri.
4. Zna biti, da, kdor zdaj vesel prepeva,
V mertvaškem pertu nam pred koncem dneva
Molcé trobental bo: „memento mori!“

125.

Obrazi iz babičinega življenja.

(Češki spisala Božena Nemcova; poslovenil Fr. Cegnar.)

III. Babičina smert.

Mladina je rastle in dorastle; nekteri so ostali domá, pomozili se in poženili; roditelji so jim prepuščali posestva tako, kakor na dobu starí list odpade, kedar mladi poganja. Nekteri so zapustili tiho dolinico, ter iskali drugod svoje sreče, kakor seme, katero veter odveje ali voda daleč zanese, da na tujem bregu, v daljnem logu korenine zasadi.

Babica ni zapustila male dolinice, kjer je našla nov dom. Z mirno mislijo je gledala, kako vse okoli nje raste in cvete; radovala se je sreče drugih ljudi, tolažila žalostne, pomagala, kjer in komur je mogla, in ko so jo vnuki za redom zapuščali, odletali, kakor lastovke izpod strehe, ozirala se je za njimi z mokrim očesom in se tolažila: „Morebiti dá Bog, da se zopet vidimo“. In videli so se. Vsako leto so hodili domu obiskovat svojih, in stara babica je z veselim očesom gledala, ko sta mladenča pred njo obraze sveta razkladala, odobravalala njihove, z živim duhom osnovane naklepe, in rada odpuščala mladostne zmote, katerih jej niso skrivali. Vsi so radi poslušali babičine skušnje in svete, če tudi se niso vselej po njih ravnali: spoštovali so babičino besedo in nrave.

Ljudjé še vedeli niso, kako se babica stara in peša, le ona sama je to čutila. Večkrat je govorila Nežki, ki je bila že lepa deklica, kažóč staro jablano, ki se je leto za letom bolj sušila in redkejše zelenela: „Medve vse enaki, pojdeve v

istem času spat“. In neko pomlad ozelené vsa drevesa, le stara jablan stoji žalostna brez zelenja. Morali so jo izkopati in požgati. Babica je to pomlad zelo kašljala, ni mogla več v mesto v božjo hišo. Roke so se jej bolj in bolj sušile, glavo je imela kakor sneg belo; glas je prihajal slabši in slabši. Nekega dne razpošlje Terezka pisma na vse strani, da bi se otroci sešli. Babica leže, ni mogla več vretena deržati. Lovčevi, mlinarjevi, kerčmarjevi so hodili vsak dan prašat, kako je babici; ni jej odleglo. Nežka je ž njo molila; vsako jutro vsak večer je morala babici praviti, kako je na vertu in vertiču, kaj dela perutnina, kaj Liska itd. Spomin jo je zapuščal. Večkrat je poklicala Nežko za Barbko, in ko jo je Nežka spomnila, da Barbke ni doma, spomnila se je in vzdihnila. „Se ve, da je ni, ne bom je več videla“. Ali babica je dočakala vseh. Vsi so prišli k babici; najperva iz med vseh pa je bila Barbka, prišla je s slavcem vred: slavec se je naselil v svojem gnjezdu pri babičinem oknu, Barbka je ostala v babičini kamri, kjer je nekdanj stala njena postelj, kjer ste skupaj poslušali ljubeznjivo pesem bližnjega pevčka, kjer jo je babica zjutraj in zvečer blagoslavljala. Bili ste zopet skupaj, donela je k njima zopet ista pesem, migljale so jima iste zvezdice, po katerih ste se nekdanj ozirali — te same roke so počivale na Barbkini glavi, bila je to ista glava, ali druge misli so se v njej rodile, in druge čute so gojile solze, ktere je videla babica zdaj teči po licu miljene vnuke; to niso bile one solzice, ktere je z milim smehljejem otirala z rožnega lica takrat, ko je deklita še v mali postelji spavala: te so le rosile, ali kalile niso oči. Babica je dobro čutila, da so ure njenega življenja preštete, zato je vse vredila, kakor dobra, modra gospodinja. Najpopred se je spravila z Bogom in svetom, in potem razdelila malo svoje premoženje. Vsakdo je dobil spominek. Vcacemu, kdor je k njej prišel, dala je dobro besedo; vsacega, kdor jo je zapustil, pogrešalo je njeno oko, in ko je odhajala tudi gospa kneginja, dolgo je za njo gledala, vedela je, da je na svetu ne bo več videla. Poklicala je k sebi tudi nemo žival, kokoši in psa; pogledala je in terpela, da jej je Sultan roko lizal. „Skerbite za-nje“, govorila je Nežki in deklama: „vsaka žival je hvaležna, če jo ima človek rad“. Urško pa je poklicala k sebi in jej naročila: „Kedar umrem, Urška — vem, da ne bo več dolgo, — kedar umrem, ne pozabi tega povedati bučelicam, da vam ne pomró. Drugi bi morebiti to pozabili“. Babica je vedela, da Urška to stori, ker je verovala, česar drugi niso verovali, in bi tedaj lahko pozabili o pravem času to storiti, če tudi bi radi storili babici za ljubav.

Drugi dan, ko so se otroci sešli, na večer je babica mirno umirala. Barbka je govorila molitev za umirajoče; babica je ž njo molila, pa kar naglo so jej zastala usta, oko je ostalo uperto na sveto razpelo, ki je viselo nad posteljo, sapa je zastala, plamenec njenega življenja je ugasnil kakor luč, ko jej olja zmanjka.

Barbka jej zatisne oči, Nežka odpre okno, da duša svobodno odleti. Urška se ne mudí med plakajočimi, teče k ulnjaku, poterka na panj in trikrat zakliče: „Bučelice, bučelice! babica nam je umerla!“ in še le zdaj sede na klop pod bezeg in jame plakati. Lovec gre v Žernov, da velí merliču zvoniti; sam se je ponudil k tej službi. Bilo mu je tesno v hiši, moral je ven, da se more zjokati. Ko zaklenka zvon in oznani vsemu ljudstvu: „da ni več babice“, zaplaka vsa dolinica.

Ko se tretji dan za rana vijó mimo gradú pogrebci, katerih je bila dolga versta, ker vsakdo, kdor je babico poznal, hotel je za pogrebom: odgerne bela roka težka zagrinjala in gospá kneginja se prikaže pri oknu. Dokler jej ne zginejo izpred oči pogrebci, gleda z žalostnim očesom za njimi; spustivši pa zagrinjala, globoko vzdihne: „Srečna žena!“

126.

Zlata kapljica za slabo, pa tudi za dobro glavo.

(Spisal A. Slomšek.)

Dobra, prebrisana glava je velik dar božji za učenca. Lahko in veselo se uče, ki dobro glavo imajo, pa tacih je malo; večina učencev se po malem uči in marsikteremu tako slabo v glavo gre, da na potu v šolo opeša in mora uku slovo dati. — Ako hočeš dobro glavo dobiti, moraš pred vsem Boga prositi; Bog delí svoje talente kakor spozna, da hoče za človeka dobro biti.

Ako se hočeš v šoli dobro učiti, imaš koj iz perva začeti; kdor le odlaga od danes na jutro, ta ne bo vsemu ob enem kos, zaostal bode kmalo in obnemogel. Česar se danes lahko naučiš, pa zamudiš, tega se boš jutri težko naučil: glava lenuhova vsak dan terša prihaja. — Ako se hočeš dobro učiti, ne smeš brez glave v šolo hoditi, ampak skerb naj te bode, da vsak poduk dobro razumeš. Reč le na pol znati, to se pravi po verhu orati; seme nauka hitro usahne in sadú ne obrodí. V taki glavi je rado megleno in nikdar jasno ne bode. — Ako se hočeš pa česa naučiti, ne smeš hitro serca izgubiti,

ako ti ročno po vspehu ne gre; le priganjaj se, da na prvem klancu izpelješ, v drugem hoče bolje biti in v tretjem nobene težave čutil ne bodeš. Konj, ki se prehitro v breg zaletí, hitro opeša; taka se rada učencu godí, ki bi rad vse ob enem znal.

Ako hočeš srečen biti, moraš Bogu lepo služiti in najpervo skerb imeti, da boš toliko pobožniši, kolikor več znaš. Bog ne dá sreče mladenčemu, ki se bahajo, kako dobro glavo imajo in koliko znajo. Komur Bog veliko dá, od njega bo tudi veliko tirjal. Sreča tvoja še ni to, česar se dobrega naučiš, marveč to, kar dobrega storiš; bodi torej ne le verl šolar, ampak tudi priden kristijan in pošten deržavljan: to bo tvoja prava sreča, časna in večna.

To je zlata kapljica za slabo — pa tudi za dobro glavo.

127.

Gospod pri nas ostani.

(Zložil Fr. Malavašič.)

1. Popotniki smo vtrujeni In pot nam je neznana, Ki od modrosti Tvoje nam Vprihodnje še je dana; S težavami smo zmer obdani: Gospod pri nas ostani!	4. In če vihar je strašil nas, Da smo se šibe bali, In v svoji smo nezmožnosti Pred Teboj trepetali: Bil angelj Tvoj je nam na strani: Gospod pri nas ostani!
2. V oblasti smo sovražniku, Ki nam nastavlja mreže; Preslabi smo se branit' mu, S pomotami nas veže: Obvaruj nas, saj smo Ti vdani: Gospod, pri nas ostani!	5. Vodila nas v življenji je Previdnost Tvoja sveta, Da zdravi, srečni smo prišli Do konca tega leta; Utrujeni smo in zaspani: Gospod, pri nas ostani!
3. Dobrot, ki si nam skazal je, Dobrot teh ni števila; V nesreči, v sreči čula je Nad nami roka mila; Zdaj prosimo hvaležno zbrani: Gospod, pri nas ostani!	6. In kedar pride ostri dan, Ki k tebi nas pokliče, Naj duh volján namesti nam Del naših sodne priče; Takrat, Gospod, pri nas ostani! Gospod, pri nas ostani!

Kazalo.

	Stran		Stran
1. Zlate resnice	3	36. Sokrat	40
2. Najboljši kašipot	3	37. Ščinkovec	42
3. Kranjska dežela	4	38. Orel	43
4. Mladina	5	39. Veverici in opica	45
5. Kitica Ezopovih basni	5	40. Pastir	45
6. Zerno	6	41. V postojnski jami	46
7. Ošabnežu	7	42. Podzemeljska gorkota	47
8. Ternolica in vinska terta	7	43. O mraku	49
9. Lastavica	8	44. V mladosti se je treba	49
10. Pomladanska	9	učiti in vaditi	49
11. Jutranji občutljeji	10	45. Gostoljubov blagoslov	50
12. Moč in korist vode	11	46. Dobra dela	51
13. Drevo v cvetu	12	47. Demosten	51
14. Srečna mladost	13	48. Zgodovina krompirja ali	52
15. Hazad	14	koruna	52
16. Upanje	15	49. Mlin	55
17. Življenje v gozdu	15	50. Zemlja	55
18. Red v natori	16	51. Divja koza	57
19. Cerkvica	17	52. Mavrica	59
20. Gostišče na gori sv. Bernar-	17	53. Kako se je morje začelo	60
narda	17	54. Bliščava morska	61
21. Začetek družinskega živ-	20	55. Večerna molitev	62
ljenja	20	56. Gospodov dan	63
22. Sprehod	24	57. Brata Filena	64
23. Vinska terta	24	58. Zimska noč	65
24. Leonida s Spartanci pri	26	59. Rezija in Rezijani	66
Termopilah	26	60. Gerške sege in navade	67
25. Življenje	28	61. Slepec	69
26. Razpotje življenja	28	62. Letni časi in mučenci	70
27. Tobijevi nauki za sina	30	63. Afrikanska nevihta „tor-	71
28. Kresnica in netopir	31	nada“	71
29. Zabi	31	64. Slepčeva zahvala za	77
30. Veselje na domači mlaki	32	dar	77
31. Veselja dom	33	65. Pobratimstvo	77
32. Tičje petje o poletnem	34	66. Verbsko jezero pri Ce-	78
jutru	34	lovcu	78
33. Kako se je škorec smerti	37	67. Sirota Jerica	80
rešil	37	68. Vodni puh ali sopar	81
34. Mravlja s kobilico	38	69. Smert starejšega Plinija	82
35. Učitelji modrosti	39	70. Iskana dežela	85

	Stran		Stran
71. Lastovka in mravlje	85	99. Jeruzalem	128
72. Vernitev v domačijo	86	100. Mladeneč in verba	130
73. Sprememba	87	101. Pajek in miška	131
74. Zasip mest Herkulanum in Pompeji	88	102. Kako treba brati	132
75. Deklica modrejša od kralja	91	103. Nadpisi	133
76. Zima	92	104. Lesena skleda	133
77. Burja in zametje v Alpah	93	105. Rudolf Habsburški	134
78. Bohinjsko jezero	95	106. Pesem od setve	136
79. Tolažba po zimi	95	107. Steblo in klas	138
80. Zakaj je vsak dren kriv	96	108. Polje in log	141
81. Jazbec	97	109. Mlatiči	142
82. Prepirajoči trepet- liki	99	110. Gorki vrelci	143
83. Ribniška dolina in njeno obertstvo	100	111. Boka kotorska	144
84. Deželna ustava in pravo pri starih Slovenih	106	112. Boj s Tartarji	147
85. Ovsenjak	108	113. Kosovo polje	148
86. Siromak črevljar pa nje- gova goska	109	114. Obrazi iz babičinega živ- ljenja I.	152
87. Atila, kralj hunski	112	115. Od nebeške gloriole	155
88. Hvala dreves	114	116. Odeja našo zemlje	156
89. Prerodba rastlin	114	117. Nikolaj Kopernik	158
90. Nezadovoljno konče	116	118. Luna in zvezde	161
91. Pepelnica	116	119. Lastna živalska toplota	162
92. Katakombe sv. Kaliksta v Rimu	117	120. Severni medved	163
93. Slovenska božja pot	118	121. Vodotop	166
94. Skopulja	121	122. Obrazi iz babičinega živ- ljenja II.	167
95. Dobri pastir	122	123. Misli tuje in lastne	170
96. Lev, kralj v puščavi	123	124. Memento mori	170
97. Ura	125	125. Obrazi iz babičinega živ- ljenja III.	171
98. Mladost sv. Cirila in Me- todija	126	126. Zlata kapljica za slabo, pa tudi za dobro glavo	173
		127. Gospe pri nas ostani	174